

Ilga Apine
Leo Dribins
Artūrs Jansons

Elmārs Vēbers
Vladislavs Volkovs
Sigita Zankovska

Etnopolitika Latvijā

***(Pārskats par etnopolitisko stāvokli Latvijā
un
tā ietekmi uz sabiedrības integrāciju)***

Rīga 2001

Pārskats sagatavots un publicēts
ar Sorosa fonda–Latvija finansiālu atbalstu

Pārskata galvenais redaktors un
darba grupas vadītājs: Elmārs Vēbers

Literārā redaktore: Alida Āva
Jura Boiko makets

Pārskatā iekļauti materiāli par 2000. gadā
Latvijā notikušajām etnoaktivitātēm,
to analīze un vērtējums

Sagatavots izdošanai un iespiests
apgādā un spiestuvē "Elpa"

Saturs

Saīsinājumi	4
Ievads	5
Pirmā nodaļa.	
<i>Valsts institūciju aktivitātes</i>	7
Valsts valodas politika un latviešu valodas apguves integrējošā loma	7
Izglītības politika un bilingvālās izglītības reforma	13
Kultūrpolitikas integrējošā funkcija un nacionālo minoritāšu kultūras tiesības	25
Naturalizācijas tempi un jaunpilsoņu politiskā līdzdalība	36
Otrā nodaļa.	
<i>Politisko partiju un apvienību etnopolitiskās aktivitātes</i>	42
Politisko partiju, apvienību etnopolitiskie uzskati un darbība, to ietekme uz sabiedrības integrācijas procesu	42
Politisko partiju attieksme pret Latvijas integrāciju Eiropas Savienībā	56
Trešā nodaļa.	
<i>Nevalstisko organizāciju loma sabiedrības integrācijā</i>	61
Sabiedrisko (minoritāšu) organizāciju etnoaktivitātes	61
Nevalstisko organizāciju etnoaktivitāšu sabiedriskā rezonanse	73
Ceturtnā nodaļa.	
<i>Sabiedrības informācijas līdzekļi</i>	80
Nobeigums	99

Saīsinājumi

ANAP	- Apvienoto Nāciju attīstības programma	LR	- Latvijas Republika
ASV	- Amerikas Savienotās Valstis	LR AP	- Latvijas Republikas Augstākā Padome
ĀM	- Ārlietu ministrija	LSDSP	- Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija
BAPP	- Baltijas – Amerikas partnerattiecību programma	LSP	- Latvijas Sociālistiskā partija
BDN	- Baltijas Datu Nams	LTF	- Latvijas Tautas Fronte
BJVP	- Baltijas jūras valstu padome	LU	- Latvijas Universitāte
DP	- Darba Partija	LUS	- Latvijas Ukrainu savienība
DPP	- Daugavpils pilsētas partija	LVAVP	- Latviešu valodas apguves valsts programma
EDSA	- Eiropas Drošības un sadarbības apspriede	LZP	- Latvijas Zaļā partija
EDSO	- Eiropas Drošības un sadarbības organizācija	LZS	- Latvijas Zemnieku savienība
EK	- Eiropas Komisija	MK	- Ministru kabinets
EP	- Eiropas Padome	MP	- Ministru Padome
ES	- Eiropas Savienība	NATO	- Ziemeļatlantijas alianse
FIDH	- Cilvēktiesību organizāciju starptautiskā federācija	NP	- Naturalizācijas pārvalde
IZM	- Izglītības un zinātnes ministrija	NVO	- Nevalstiskās organizācijas
JP	- Jaunā Partija	OESD	- Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
KBA	- Krievu biedrību asociācija	PCTVL	- Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā
KBL	- Krievu biedrība Latvijā	PNS	- Pilsoņu un nepilsoņu savienība
KDS	- Kristīgi demokrātiskā Savienība	PSRS	- Padomju Sociālistisko republiku savienība
KKF	- Kultūrkapitāla fonds	SAB	- Satversmes aizsardzības birojs
KKL	- Krievu kopiena Latvijā	SID	- Sabiedrības integrācijas departaments
KM	- Kultūras ministrija	SIF	- Sabiedrības integrācijas fonds
KVLSA	- Krievu valodas un literatūras skolotāju asociācija	SIK	- Sabiedrības integrācijas koncepcija (Valsts programmas koncepcija “Sabiedrības integrācija Latvijā”)
LC	- Latvijas Ceļš	SIP	- Sabiedrības integrācijas programma (Valsts programma “Sabiedrības integrācija Latvijā”)
LCESC	- Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs	SOKP	- Sabiedrisko organizāciju koordinācijas padome
LCK	- Latvijas Cilvēktiesību komiteja	TB/LNNK	- “Tēvzemei un brīvībai”/ Latvijas nacionālā neatkarības kustība
LČNKB	- Latvijas Čigānu nacionālā kultūras biedrība	TKP	- Tautību konsultatīvā padome
LDP	- Latvijas Demokrātiskā partija	TM	- Tieslietu ministrija
LGP	- Latvijas Gaismas partija	TP	- Tautas Partija
LKKB	- Latvijas Krievu kultūras biedrība	TSP	- Tautas Saskaņas partija
LKMSAA	- Latvijas Krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociācija	TV	- televīzija
LKP	- Latvijas Krievu partija	VFR	- Vācijas Federatīvā Republika
LM	- Labklājības ministrija	VVC	- Valsts valodas centrs
LNKBA	- Latvijas Nacionālo kultūras biedrību asociācija		
LNP	- Latvijas Nākotnes partija		

Etnopolitiskās aktivitātes Latvijā izraisa daudzi un dažādi iemesli. Visbiežāk tie ir tieši saistīti ar etniska rakstura nosacījumiem. Kā zināms, Latvija ir valsts ar etniski dalītu sabiedrību. Mūsu valstī dzīvo vairāk nekā 130 dažādu tautību cilvēki, tiesa, ap 99 procenti iedzīvotāju pieder desmit lielākajiem etnosiem: latviešu, krievu, baltkrievu, ukraiņu, poļu, lietuviešu, ebreju, čigānu, vāciešu un igauņu.

Šī sarežģītā etniskā struktūra nav noturīga un proporcionāla visās etnisko attiecību izpausmēs. Piemēram, valodas lietojuma un kultūras piederība sadalījums neatbilst etniskajai struktūrai. Lingvistiskā piederība mūsu sabiedrību sadala tikai divās daļās, jo cilvēki ģimenē lielākoties sarunājas vai nu latviešu, vai arī krievu valodā. Savukārt sabiedrības kultūras piederības sadalījums veido atšķirīgu struktūru, kas neatbilst ne sabiedrības etniskajai, ne arī valodas lietojuma struktūrai. Turklāt ievērojams cilvēku skaits Latvijā nepieder nevienai kultūrai un veido kultūras nozīmē marginalizētu sabiedrības daļu.

Latvijā pieņemts likt vienlīdzības zīmi starp etniskās grupas skaitlisko (statistiskajos dokumentos uzrādīto) lielumu un nacionālajai minoritātei piederīgo skaitu. Šāda pieeja neatklāj patiesās nacionālās minoritātes iespējas, jo pašorganizācijā iekļauto un attiecīgajai minoritātei piederīgo skaits ir

ievērojami mazāks nekā statistiski uzrādītais formālais etniskās grupas lielums. Šāda neatbilstība paver iespējas dažādām politiskām manipulācijām, kā arī apgrūtina nacionālo minoritāšu definīcijas izstrādi. Kopumā šo stāvokli var raksturot kā nacionālo minoritāšu tapšanas procesa sākotnējo posmu, kurā etnisko grupu pašidentificēšanos par nacionālajām minoritātēm pavada daudzas organizatoriska un politiska rakstura neskaidrības.

Etnopolitisko situāciju ietekmē tas, ka Latvijā turpinās likumdošanas process, kura mērķis ir mainīt no padomju laikiem manto to etnisko attiecību sakārtojuma veidu Latvijā un nodrošināt tādu ar likumdošanu noteiktu normatīvo vidi, kas rada drošus nosacījumus latviskās identitātes pastāvēšanai. Par etnopolitisku problēmu ir kļuvušas demogrāfiska rakstura parādības: maza dzimstība, mazs vidējā mūža ilgums, liels izceļotāju skaits kā latviešu, tā cittautiešu vidū u. tml.

Etnopolitisko situāciju Latvijā vistiešākā veidā turpina ietekmēt padomju laika mantojums (piemēram, neseno ieceļotāju lielais īpatsvars cittautiešu vidū) un izpratne par etnisko attiecību (jeb padomju laika terminoloģijā – “starpnacionālo attiecību”) raksturu un nozīmi sabiedrībā. Nepietiekami analizētas un izvērtētas ir etnisko attiecību atšķirības, kādas pastāv atvērtā un demo-

krātiskā sabiedrībā, no tām, kādas valdija totalitārā un “sevī ieslēgtā” sabiedrībā.

Izpratnes trūkumu nereti kompensē sabiedrībā dominējošie stereotipi. Viens no visizplatītākajiem ir stereotips par latviešu nācijas un latviešu valodas fatālo apdraudētību. Etnopsiholoģiskos stereotipus papildina sakāpinātā etniskās identitātes nozīmības izjūta. Tai atbilst uzskats par pilsoniskās identitātes pakļaušanu etniskās identitātes dominantei. Tajā pašā laikā Latvijā izplatīta ir arī etniskās pašapziņas labilitāte, kas izpaužas savas etniskās identitātes pasīvā vai aktīvā noliegumā.

Visi iepriekš minētie nosacījumi veido augsni politiska rakstura darbībām un paver iespēju politiskajām partijām aktīvi iesaistīties etniskajās attiecībās, pakļaut etniskos procesus un dažādu etnisko grupu intereses politiskiem mērķiem. Šāda veida aktivitātes vairākām partijām veido nozīmīgu darbības segmentu, kas palīdz tām iegūt lielāku elektorāta atbalstu.

Rezultātā iegūstam politizētu etnisko attiecību klimatu, kas ne vien sarežģī sabiedrības integrācijas procesu, bet arī

izjauc balansu starp nacionālo minoritāšu centieniem un iespējām attīstīt savu kultūru, no vienas puses, un politiskajām aktivitātēm, kas aizēno iepriekš minētos centienus, no otras. Tādējādi veidojas pretruna starp etnisko grupu interesi veidot un attīstīt savu etnisko identitāti, ko var sasniegt, attīstot savu kultūras dzīvi, un politisko rosību, kas šādu rezultātu tiešā veidā nedod.

Etnopolitiskā situācija Latvijā ir visai sarežģīta, daudzos gadījumos – saspringta un grūti prognozējama. Etnopolitiskajam klimatam ir raksturīgs paaugstināts spriegums un atvērtība pieaugošai politizācijai.

Iepriekš minēto nosacījumu rezultātā etnopolitiskās aktivitātes (vai vismaz saskare ar tām) ir raksturīgas gan valsts institūcijām un politiskajām partijām, gan nevalstiskajām organizācijām un pat sabiedrības informācijas līdzekļiem.

Pārskatā etnopolitiskās aktivitātes aplūkotas saistībā ar nacionālo minoritāšu kultūrpolitiskajām aktivitātēm. Robeža starp etniskās grupas kultūras dzīves aktivitātēm un šīs grupas etnopolitisko mobilitāti ne vienmēr ir skaidri izteikta.

Valsts institūciju aktivitātes

Latvijas valsts institūciju darbībai ir raksturīga kāda specifiska iezīme: tās aktivitāšu struktūrā ievērojamu vietu ieņem etnopolitiska rakstura aktivitātes, kas vērstas ne vien minoritāšu, bet arī majoritātes interešu aizstāvības virzienā. Valsts institūciju darbība, kas vērstā uz majoritātes interešu aktīvu aizstāvību, izraisa ne mazāk aktīvu pretreakciju no minoritāšu organizāciju puses.

Ar etnopolitisko problemātiku un sabiedrības integrāciju vistiešāk ir saistīta Tieslietu ministrija, Izglītības un zinātnes ministrija, Kultūras ministrija, Ārlietu ministrija un atsevišķas šo ministriju pakļautībā vai pārraudzībā esošās institūcijas. Atbilstoši šo valsts institūciju kompetencei izdalās vairāki aktivitāšu virzieni, kuriem ir etnopolitisks saturs vai arī etnopolitisks konteksts, proti: valsts īstenotā valodas politika, izglītības politika, naturalizācijas politika, nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzības politika, kultūrpolitika, kā arī sabiedrības integrācijas politika, kuras aprises ir iezīmējušās pēdējo gadu laikā.

Naturalizācija politikas (NP) un nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzības politikas (NP Nacionālo lietu nodaļa), kā arī sabiedrības integrācijas politikas (SID) īstenošana saistīta galvenokārt ar TM, izglītības politika – ar IZM, bet kultūrpolitika – ar KM darbību. Valodas politikas īstenošana sadalīta starp vairākām ministrijām – TM (VVC) un IZM (piemēram, LVAVP). TM uzrauga valsts valodas likuma izpildi, IZM – veicina latviešu valodas kā valsts valodas apguvi, isteno bilingvālās izglītības reformu u. tml. Sabiedrības integrācijai ir izteikta ārpolitiska funkcija, it sevišķi saistībā ar mūsu valsts mērķi integrēties Eiropas Savienībā.

Valsts valodas politika un latviešu valodas apguves integrējošā loma

Nepārtraukta pie dažādām etniskām grupām piederošu individu integrācija Latvijas sabiedrībā ir svarīgs priekšnoteikums ilgstošas stabilitātes un labklājības sasniegšanai. Būtisks šķērslis šādas sabiedrības vienotībai ir relatīvi lielais iedzīvotāju skaits, kuri slikti vai vispār neprot latviešu valodu. Šādos apstākļos īstenotā valodas politika, kas veicina latviešu valodas kā valsts valodas apguvi un tās lietošanu atbilstoši starptautiskajiem standartiem, ir jākoordinē arī ar valstī īstenoto naturalizācijas, nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzības, izglītības un kultūras politiku sabiedrības integrācijas politikas kontekstā.

Kā zināms, *Pilsonības likums* nosaka, ka pilsonību var iegūt tikai tās personas, kuras atbilstošā līmenī pārvalda latviešu valodu. Šī likumā noteiktā norma arī nozīmē to, ka valstī īstenotajai naturalizācijas politikai ir jābūt saistītai ar valodas politiku. Valodas politikas veiksmes un neveiksmes tiešā un netiešā veidā ietekmē naturalizācijas gaitu un iespējas.

Valsts valodas politikas īstenošana Latvijā notiek divu galveno nosacījumu ietekmē: 1) latviešu valodas pastāvēšanas, latviešu valodas vides nodrošinājuma un 2) nacionālo minoritāšu tiesību ievērošanas apstākļos. Saskaņot šīs divas prasības nav viegli. Nostādnes līmenī šīs dilemmas nosacījumu ievērošanas formulējums ir piedāvāts *Latvijas Valodas politikas koncepcijas* projektā (1999), proti, ja “valsts valodas runātājs var lietot savu valodu visās sociolingvistiskajās sfērās un minoritātes valodas runātājam pieejama literatūra, masu informācijas līdzekļi, kultūras pasākumi,

pamatizglītība dzimtajā valodā un, protams, valodas brīva izvēle ģimenē un neformālajos kontaktos – valodas tiesības un līdz ar to arī šīs valodas runātāju lingvistiskās cilvēktiesības ir ievērotas.”

Atzīstot to, ka latviešu valodas prasme ir viens no nozīmīgākajiem sabiedrības integrācijas iespējamības rādītājiem, svarīgi ir izsekot tām kvalitatīvajām un kvantitatīvajām pārmaiņām, kas pēdējo gadu laikā ir notikušas ar latviešu valodu.

Saskaņā ar 1989. gada tautskaites datiem latviešu valodu prata 18–20 procenti cittauniešu, 2000. gadā (saskaņā ar dažādu aptauju datiem) – vairāk nekā 50 procenti cittauniešu. LVAVP finansētā un Baltijas Datu nama (BDN) veiktā aptauja (2000. gada aprīlis/maijs) liecina, ka latviešu valodu augstākajā līmenī prata 13 procenti, vidējā – 28 procenti un zemākajā – 52 procenti, tātad kopā 93 procenti respondentu, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda. Šie dati liecina, ka valodas situācija Latvijā aizvadīto desmit gadu laikā ir visai principiāli mainījusies.

Aizvadīto gadu laikā cittauniešu vidū ir mainījusies arī attieksme pret latviešu valodu – vairāk nekā 90 procenti cittauniešu atzīst latviešu valodas kā valsts valodas statusu un uzskata, ka ir svarīgi, lai visi Latvijas iedzīvotāji zinātu latviešu valodu [1]. Taču tajā pašā laikā ap 70 procenti cittauniešu joprojām iestājas par krievu valodu kā otro valsts valodu [2], un šī nostāja izraisa etnopolitiska rakstura sarežģījumus, kaut arī ne vienmēr atklātā veidā.

Kopš 1996. gada LVAVP sadarbībā ar BDN veic regulāras iedzīvotāju aptaujas, lai noskaidrotu to Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret latviešu valodu, tās apguvi un lietošanu, kuriem latviešu valoda nav dzimtā valoda. Šie pētījumi aptver iepriekš minēto iedzīvotāju grupu, sākot ar 15 gadu vecumu; tātad tajos nav datu par pirmsskolas un pamatskolas vecuma bērnu latviešu valodas apguvi un latviešu valodas zināšanu līmeni.

Pētījumu sērijā iegūtie dati ļauj konstatēt vairākas tendences. Pirmkārt, kaut arī samērā lēni, toties nepārtraukti uzlabojas latviešu valodas zināšanas nelatviešu vidū –

to skaits, kuri uzskata, ka zina latviešu valodu pietiekami labi, ik gadu pieaug aptuveni par 1–2 procentiem. Otrkārt, strauji ir palielinājies to cilvēku skaits, kuri atzīst, ka nedaudz spēj sazināties latviski. Līdz ar to ievērojami ir samazinājies to skaits, kuri latviešu valodu nezina nemaz (1996. gadā tādu bija 22 procenti, bet 2000. gadā – 9 procenti), un attiecīgi pieaudzis to cilvēku skaits, kuri latviešu valodu zina zemākajā līmenī.

Gados jaunākie (vecuma grupā no 15 līdz 34 gadiem) un vidēja vecuma cilvēki (vecuma grupā no 35 līdz 49 gadiem) savas latviešu valodas zināšanas kopumā vērtē augstāk nekā gados vecāki cilvēki – attiecīgi 49, 47 un 28 procenti vērtē savas zināšanas kā atbilstošas augstākajam vai vidējam līmenim. Jāatzīmē, ka tieši vecuma grupā no 50 līdz 74 gadiem pēdējo trīs gadu laikā to cilvēku skaits, kuri latviešu valodu vispār nezina, ir samazinājies par 22 procentiem (1996. gada jūnijā tādu bija 41 procents, bet 2000. gada pavasarī – 19 procenti). Tātad varam secināt, ka tieši šajā vecuma grupā visstraujāk ir pieaudzis to cilvēku skaits, kuri prot latviešu valodu atbilstoši zemākajam līmenim (1996. gadā – 34 procenti, 2000. gadā – 53 procenti).

Svarīgi ir dati, kas raksturo valodas vidi. Ap 70 procenti aptaujāto, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, bieži nonāk saskarē ar latviešu valodu dažādās dzīves situācijās, 56 procenti aptaujāto to bieži dzird darba vietā. Salīdzinot 1996. un 2000. gada aptaujas rezultātus, jāsecina, ka kopš 1996. gada ir mainījusies arī latviešu valodas vide, latviešu valodas lietošanas intensitāte. Aptauju rezultāti liecina, ka 1996. gadā nelatvieši ar latviešu valodu visbiežāk sastapās ar televīzijas starpniecību, bet 2000. gadā – sadzīvē, uz ielas u. tml. Tātad ir samazinājies to nelatviešu skaits, kuri skatās televīzijas raidījumus latviešu valodā – 77 procenti 1996. gadā un 59 procenti 2000. gadā. Un otrādi, ja 1996. gadā sadzīvē, uz ielas latviešu valodu visbiežāk dzirdēja tikai 67 procenti nelatviešu, tad 2000. gadā to skaits bija nedaudz palielinājies – 70 procenti. Šie

dati norāda, ka latviešu valodas izmantošana sabiedrībā un ikdienas dzīvē pakāpeniski paplašinās, tai kļūstot par saziņas līdzekli visdažādākajās dzīves situācijās. Tomēr jāatzīst, ka aptuveni katrs ceturtais nelatvietis ir arī minējis, ka viņam latviešu valodu apgūt traucē ierobežotās iespējas lietot šo valodu.

Kaut arī ap 40 procenti respondentu atzīst, ka viņu zināšanas ir pietiekamas, lai kārtotu ikdienas darījumus vai pildītu darba pienākumus, tomēr vēl lielāks aptaujāto skaits (ap 70 procenti) vēlas turpināt uzlabot savas latviešu valodas zināšanas. Sevišķi raksturīgs tas ir tiem nelatviešiem, kuri latviešu valodu pārvalda zemākajā (1996. gadā 70 procenti no viņiem vēlējās uzlabot savas latviešu valodas zināšanas, 2000. gadā – 79 procenti) un vidējā līmenī (1996. gadā vēlējās uzlabot 78 procenti, 2000. gadā – 79 procenti). Arī 43 procenti no tiem respondentiem, kuri latviešu valodu pārvalda augstākajā pakāpē, vēlējās uzlabot (2000. gadā) savas latviešu valodas zināšanas.

Strauji ir samazinājies latviešu valodu nezinošo nelatviešu īpatsvars, kuri vēlētos apgūt latviešu valodu. Ja 1996. gadā latviešu valodu vēlējās apgūt 56 procenti nelatviešu bez latviešu valodas zināšanām, tad saskaņā ar 2000. gada datiem to skaits ir sarucis līdz 36 procentiem. (Tiesa, 1998. gada februāra/marta aptaujas dati liecina, ka latviešu valodu vēlas uzlabot 69 procenti latviešu valodu nezinošo nelatviešu.) Jāsecina, ka šajā iedzīvotāju grupā nav izplatīta vēlme uzlabot latviešu valodas zināšanas. Taču jāuzsver arī, ka iedzīvotāju grupa, kas latviešu valodu nezina, skaitliski arvien vairāk samazinās un kļūst arvien vecāka.

Svarīgākie iemesli, kāpēc cilvēki nevēlas uzlabot savas latviešu valodas zināšanas, ir vecums (38 procenti) un pārlicība, ka viņi jau pietiekami labi pārvalda latviešu valodu (35 procenti).

Cittautieši vēlas uzlabot savas latviešu valodas zināšanas dažādu iemeslu dēļ. Daļa no aptaujātajiem uzskata, ka latviešu valoda jāprot tādēļ, ka tas ir katra Latvijas iedzīvotāja pienākums (28 procenti), ka latviešu valo-

das zināšanas sekmē sevis pilnveidošanu (27 procenti) u. tml. 1999. gada aptaujā, salīdzinot ar 1996. gada datiem, par 16 procentiem pieaudzis to respondentu skaits, kuri uzskata, ka latviešu valodas apguve veicina sevis pilnveidošanu, un par 12 procentiem – ka valoda ir nepieciešama ikdienā. (2000. gada aptaujā šāds jautājums vairs netika iekļauts.)

Pētījumi kļiedē arī izplatītos apgalvojumus par to, ka nelatvieši neinteresējas par sabiedrības informācijas līdzekļiem latviešu valodā. Patiesībā aptuveni katrs trešais nelatvietis lasa kādu latviešu žurnālu, 39 procenti – kādu no avīzēm latviešu valodā, 59 procenti skatās TV raidījumus latviešu valodā. Kā galveno iemeslu, kāpēc nelasa vairāk latviešu avīzes, žurnālus, neskatās TV raidījumus latviešu valodā, aptaujātie min nepietiekamās latviešu valodas zināšanas.

Pētījuma rezultāti arī liecina, ka 76 procenti no visiem respondentiem (tajā skaitā 53 procenti nelatviešu) atbalsta izglītības reformu, kura paredz minoritāšu skolās pakāpenisku priekšmetu skaita palielināšanu latviešu valodā.

Šie dati un iepriekš raksturotās tendences ir nozīmīgas ar to, ka diezgan detalizētā veidā raksturo latviešu valodas apguves fonu sabiedrībā, kā arī ļauj izdarīt secinājumus, ka līdzšinējā valodas politika ir devusi rezultātus. Tajā pašā laikā jāatzīmē, ka šie pētījumi nedod iespēju apzināt latviešu valodas apguves problēmas izglītības sistēmā: pirmsskolas, pamatskolas, vidusskolas un augstskolas līmenī.

Valsts institūciju loma valodas vides veidošanā

Valsts institūcijas, kuras tieši nodarbojas ar latviešu valodas kā valsts valodas lomas stiprināšanu sabiedrībā, ir VVC un LVAVP, kuras savu darbību vērš trīs galvenajos virzienos:

- 1) latviešu valodas aizsardzība un attīstība;
- 2) latviešu valodas kā valsts valodas apguve;

3) sabiedrības integrācijas procesa apzināšana, pieredzes apkopošana un popularizēšana valsts valodas jomā.

Valodas politikas īstenošanā piedalās vēl arī citas institūcijas: Saeimas Izglītības, zinātnes un kultūras komisija (likumdošanas darbība) un Naturalizācijas pārvalde (naturalizācijas pretendentu apmācība un latviešu valodas zināšanu pārbaude).

Saeimas Izglītības, zinātnes un kultūras komisija

Jaunais *Valsts valodas likums* tika pieņemts 1999. gadā. Tā izstrādes laikā komisija konkretizēja jomas, kuras tika deleģētas MK, lai izstrādātu atbilstošus MK noteikumus, un turpmāk *Valsts valodas likuma* papildinošo noteikumu izstrādē vairs neiesaistījās. Var uzskatīt, ka komisijas viedokli šajā gadījumā reprezentē tās priekšsēdētāja Dz. Ābiķa paustais uzskats, ka mūsu valsts atbildīgās institūcijas pieņems tāds noteikums, kuri būs saskaņā ar cilvēktiesību normām un veicinās latviešu valodas pozīciju nostiprināšanu.

Valsts valodas centrs

VVC ir Tieslietu ministrijas pārraudzībā esoša valsts pārvaldes iestāde, kas saskaņā ar tās nolikumu īsteno valsts politiku, proti, uzrauga un kontrolē normatīvo aktu ievērošanu valsts valodas jautājumos, nodrošina latviešu valodas saglabāšanu, aizsardzību un attīstību [3]. Viena no svarīgākajām centra funkcijām ir iesniegt priekšlikumus valsts valodas normatīvo aktu pilnveidošanai, noteikt valsts valodas lietojumu valsts un sabiedriskās dzīves jomās normatīvajos aktos paredzētajos gadījumos, analizēt valsts valodas situāciju un sociolingvistisko procesu dinamiku, organizēt valsts valodas prasmes pārbaudi, pārraudzīt *Valsts valodas likuma* un citu ar valsts valodas lietošanu saistīto normatīvo aktu izpildi u. c.

Tātad VVC bija tā valsts institūcija, kuras

kompetencē ietilpa MK noteikumu projektu izstrāde jaunā *Valsts valodas likuma* sakarā. Kā zināms, tieši šie noteikumu projekti izraisīja vislielāko etnopolitisko viļņošanu 2000. gadā, kā arī starptautisko organizāciju un ārvalstu ekspertu sakāpināto interesi par valodas politikas īstenošanas principiem Latvijā.

VVC, izstrādājot noteikumu projektus, neuzsāka atklātu un tiešu dialogu ar sabiedrību, tostarp ar minoritāšu pārstāvjiem. Tie arī netika savlaicīgi informēti (iepažīstināti) ar topošo noteikumu saturu. Nepilnīgi izstrādātie noteikumu projekti negaidīti, bez projektu autoru ziņas, nokļuva sabiedrības informācijas līdzekļu uzmanības lokā un uzjundīja nevajadzīgas kaislības. Daudzām politizētām organizācijām pavērs plašas etnopolitiskās darbošanās iespējas, ko tās nekavējoties arī izmantoja. Latvijā izvērsās asa etnopolitiska rakstura kampaņa, kas turpinājās vairākus mēnešus. VVC pietrūka arī apņēmības pabeigt uzsākto darbu, un minēto noteikumu projektu izstrādi pabeidza speciāli izveidota TM darba grupa.

Par nozīmīgu etnopolitisku veikumu valodas vides veidošanā varēja kļūt VVC iecere izstrādāt jaunu ilglaicīgu *Latvijas valodas politikas koncepciju*, kuras mērķis būtu veicināt Latvijas sabiedrības integrāciju uz valsts (latviešu) valodas pamata, nodrošinot tās konkurētspēju, latviešu valodas lietotāju lingvistisko cilvēktiesību aizsardzību, vienlaikus garantējot iespēju saglabāt, attīstīt un noteiktās funkcijās lietot arī Latvijas minoritāšu valodas. 2000. gadā bija iecerēts izstrādāt koncepciju un apstiprināt to MK, taču, ņemot vērā notikumus, kas izraisījās sakarā ar *Valsts valodas likuma* papildinošo noteikumu izstrādāšanu un pieņemšanu, koncepcijas izstrāde ir atlikta.

Naturalizācijas pārvalde

Kaut arī NP tiešajos pienākumos ietilpst latviešu valodas prasmes pārbaude, nevis valodas mācīšana, tomēr, ņemot vērā daudzus Latvijas iedzīvotāju vēlmi iegūt Latvijas pilsonību un pilnveidot latviešu valodas prasmi

līdz naturalizācijas pārbaudījumiem nepieciešamajam līmenim, NP ir veicinājusi arī latviešu valodas apguvi un piesaistījusi ārvalstu finansējumu bezmaksas valodas kursu organizēšanai.

2000. gada augustā noslēdzās NP un ASV sabiedriskās organizācijas *Freedom House* projekts, kura ietvaros Latvijas pilsonības pretendenti bez maksas apmeklēja *Latvijas Tautas skolas* organizētos latviešu valodas kursus. Projektam bija divi galvenie mērķi: uzlabot pilsonības pretendentu latviešu valodas zināšanas līdz naturalizācijas pārbaudījumos nepieciešamajam līmenim, kā arī pārbaudīt un uzlabot izvēlēto latviešu valodas apguves programmu efektivitāti.

Valodas kursus valodas zināšanas pilnveidoja 876 iedzīvotāji Rīgā, Daugavpilī, Rēzeknē un Liepājā. 79 procenti no tiem, kuri pabeidza kursus un kārtoja naturalizācijas pārbaudījumus, tos nokārtoja sekmīgi. Šo pasākumu var vērtēt kā veiksmīgu. Projekta īstenotāji uzsver, ka gūtās atziņas ir palīdzējušas uzlabot pretendenta valodas zināšanu izvērtēšanas pirmskursu apmeklējuma testu, kā arī iegūt vērtīgu pieredzi mācību programmas uzlabošanai.

NP uzskata, ka nākotnē nepieciešams izveidot visā valstī vienotu latviešu valodas apguves sistēmu pilsonības pretendentu sagatavošanai naturalizācijas pārbaudījumiem. Tās ieviešana saistāma ar SIP īstenošanu. Šādas sistēmas izveide pavērtu jaunas iespējas pilnveidot latviešu valodas apguves un naturalizācijas politiku Latvijā.

NP vairāku gadu garumā ir sekmīgi īstenojusi arī sabiedrības integrācijas politiku. Pārvalde ir sekmējusi SIK izstrādi un apspriešanu sabiedrībā, SIP izstrādi un apstiprināšanu MK. Tā ir organizējusi daudzas konferences par sabiedrības integrāciju, veikusi citus pasākumus, lai informētu Latvijas un starptautisko sabiedrību par integrācijas gaitu Latvijā. NP ir viena no tām retajām valsts institūcijām, kura ir konsekventi rūpējusies par sabiedrības integrāciju un pievērsusi tai noturīgu interesi daudzu gadu garumā.

Latviešu valodas apguves valsts programma

LVAVP izstrādāta ar Apvienoto Nāciju Attīstības programmas (ANAP) ekspertu atbalstu un apstiprināta LR MK 1995. gada novembrī. Programmas ieviešana uzsākta 1996. gada februārī. Programma paredzēta 10 gadu periodam, un tās īstenošana notiek vairākās fāzēs (pirmā fāze no 1996. gada beigām līdz 1998. gada beigām, otrā – no 1998. gada beigām līdz 2000. gada beigām u. tml.). LVAVP domāta nelatviešiem, kuri vēlas apgūt un pilnveidot savas latviešu valodas prasmes, līdzdarboties Latvijas attīstībā. Tā paredzēta latviešu valodas apguves veicināšanai sabiedrības integrācijas nolūkā minoritāšu skolās un arī pieaugušo vidū. Programmas mērķis ir saliedēt Latvijas sabiedrību, mazināt valodas vides sašķeltību un veicināt kopīgu vērtību rašanos.

Kopumā ANAP finansiāli atbalstītā LVAVP darbība ir vērsta trīs virzienos: 1) izglītības sistēmas kapacitātes paaugstināšana, 2) dialoga rosināšana un 3) integrācijas veicināšana sabiedrībā.

Izglītības sistēmas kapacitātes paaugstināšanas stratēģija ietver divus virzienus: 1) skolotāju tālākizglītību un 2) mācību materiālu sagatavošanu. Skolotāju tālākizglītība ir risinājusies vairākās pakāpēs, un piecu gadu laikā latviešu valodas kā otrās (LAT-2) metodiku ir apguvuši 1405 (tostarp 60 bilingvālās metodikas) multiplikatori [4].

Kopš 1997. gada LVAVP sagatavotie LAT-2 multiplikatori un LAT-2 skolotāji aktīvi piedalās minoritāšu skolu priekšmetu skolotāju tālākizglītībā un citu pieaugušo latviešu valodas mācīšanā. LAT-2 multiplikatori līdz 2000. gada jūnijam bija apmācījuši vairāk nekā 10 000 priekšmetu skolotājus un gandrīz 7000 citu specialitāšu pieaugušos (galvenokārt noteiktu profesiju pārstāvjus).

LVAVP darbība neapšaubāmi ir pozitīvi ietekmējusi pārmaiņas valodas situācijā un sekmējusi tās izmaiņas, ko apstiprina iepriekš minētie socioloģiskie pētījumi.

Viens no būtiskākajiem LVAVP ieguldījumiem latviešu valodas apguvē ir jaunu un interesantu mācību materiālu izstrāde. Šī

LAT-2 metodikas apguve

1. tabula

Mācību veids	Mācēnu skaits 1996/97	Mācēnu skaits 1997/98	Mācēnu skaits 1998/99	Mācēnu skaits 1999/00	Mācēnu kopskaits 1996– 2000
LAT-2 metodika multiplikatoriem	40	–	–	–	40
LAT-2 metodika latviešu valodas skolotājiem	–	220	300	468	988
LAT-2 metodika augstskolu pasniedzējiem. IZM darbiniekiem	–	–	30	(30)*	30
LAT-2 metodika multiplikatoriem sākumskolās	–	–	–	40	40
LAT-2 metodika sākumskolu skolotājiem	–	–	–	247	247
Bilingvālās mācību metodikas multiplikatori	–	–	–	60	60
Kopā	40	220	330	815	1405

*Tie paši mācēni, kas iepriekšējā mācību gadā. (LVAVP. Sabiedrības integrācijas veicināšana 1996.–2000. Darbības atskaite. 2000. gada 21. septembris.)

darbība īstenojas trīs virzienos, izstrādājot: 1) mācību metodiskos līdzekļus skolotājiem; 2) mācību līdzekļus skolēniem un 3) mācību līdzekļus ikvienam, kas vēlas apgūt latviešu valodu, tostarp profesionāli orientētām grupām.

LVAVP ir aktīvi iesaistījusies dialogā par izglītības, valodas un sabiedrības integrācijas politiku [4]. Tā ir veicinājusi dažādu etnisko grupu, valsts institūciju, kā arī sabiedrības informācijas līdzekļu izpratni par sabiedrības integrāciju. LVAVP ir viena no retajām valsts programmām, kas savā darbībā iesaista nelatviešus. Tā palielina cittautiešu un minoritāšu organizāciju līdzdalību sabiedrības dzīvē, veicina toleranci un izpratni par Latvijas valsti.

Sakarā ar to, ka latviešu bērni un jaunieši ar citu tautību bērniem un jauniešiem bieži vien nespēj kontaktēties ne tikai tādēļ, ka cittautu bērni vāji zina latviešu valodu, bet arī tāpēc, ka viņi uzturas vidē, kur šādi kontakti nepastāv, LVAVP organizē jauniešu nometnes un klubus, veicina latviešu un cittautiešu skolu sadarbību. Šādi pasākumi notiek jau četrus gadus.

Analizējot vasaras nometņu darba atskaites, jāsecina, ka, lai gan nometnes notiek latviešu valodā, to tiešais mērķis nav latviešu valodas mācīšana. Valoda ir pakārtota kādai tēmai, kas atbilst dalībnieku kopējām interesēm. 2000. gada nometņu atskaites liecina, ka šo nometņu mērķis ir bijis: 1) veicināt nelatviešu bērnu integrāciju

latviskajā vidē, padziļinot un paplašinot viņu latviešu valodas zināšanas, izpratni par kultūru un vēsturi; 2) veicināt skolēnu vastiskās un pilsoniskās identitātes attīstību; 3) attīstīt saskarsmes iemaņas, audzināt iecietību, attīstīt bērnu radošās spējas.

Kā galvenais integrācijas attīstību sekmējošais faktors tiek minēts tas, ka nelatviešu bērni atradās latviešu valodas vidē un bērni ieguva savstarpējas saskarsmes iemaņas. Bērni savās atskaitēs uzsver, ka viņiem ir uzlabojušās latviešu valodas zināšanas, bagātinājusies izpratne par latviešu kultūru. Savukārt latviešu bērni bieži uzsvēra to, ka nometne ir palīdzējusi izprast krievu kultūru un apzināties, “ka krievu bērni nav nemaz tik slikti, kā sākumā domāju”. (Citēts no kādas meitenītes rakstītā nometnes novērtējuma.)

Pēdējo gadu laikā ir mainījusies latviešu skolu attieksme pret kopīgu projektu īstenošanu sadarbībā ar cittautu skolām – no strikti noraidošas nostājas skolas ir pārgājušas uz sadarbībai atvērtu pozīciju. Šādas attieksmes maiņu ir veicinājusi arī iepriekšējo gadu LVAVP darbība.

2000. gada LVAVP izsludinātajos konkursos tika iesniegti vairāk nekā 250 sadarbības projekti.

Izglītības politika un bilingvālās izglītības reforma

Latvijas izglītības sistēmai vajadzētu kļūt par galveno sabiedrības integrācijas procesa virzītāju un īstenotāju, kura nodrošina vispārcilvēcisko un Latvijai raksturīgo vērtību apguvi un pārmantojamību, starpkultūru izglītību un minoritāšu kultūras identitātes saglabāšanas iespējas. Sabiedrības integrācijas mērķis izglītībā ir veidot izglītības sistēmu par galveno instrumentu pilsoniskās sabiedrības vērtību apziņas, tolerances, jaunās paaudzes politiskās kultūras attīstībā; nodrošināt tādu minoritāšu izglītības programmu veidošanu un īstenošanu, kas atbilstu iepriekš minētajiem mērķiem un vienlaikus veicinātu minoritāšu identitātes saglabāšanu un integrāciju Latvijas sabiedrībā [5].

Latvijas Republikas minoritāšu izglītības politikas pamatā ir minoritāšu skolu attīstības veicināšana. Kādā 1995. gada pētījumā respondentiem tika uzdots jautājums par nacionālo minoritāšu skolu atjaunošanu Latvijā. Atbildes liecināja, ka sabiedrība minoritāšu skolu atjaunošanas ideju bija pieņēmusi. Minoritāšu skolu

LVAVP aktivitātes sabiedriskās integrācijas jomā

2. tabula

Gads	Jaunatnes nometnes	Klubi	Skolu sadarbība	Pasākumi kopā	Dalībnieku skaits
1997	2	–	–	2	40
1998	25	7	–	32	800
1999	26	–	–	26	780
2000	10	10	10	30	750
Kopā	63	17	10	90	2370

pastāvēšanu atbalstīja 78 procenti krievu, 72 procenti baltkrievu, 68 procenti ukraiņu, 88 procenti poļu, 77 procenti lietuviešu, 82 procenti ebreju, turklāt atbalstītāju procents bija apmēram vienāds gan to vidū, kuri savas minoritātes valodu prata, gan arī to, kuri neprata. Arī latvieši lielākoties atbalstīja (68 procenti respondentu) minoritāšu skolu sistēmas atjaunošanu Latvijā [6].

Priekšvēsture

Kā zināms, līdz ar neatkarības atjaunošanu Latvijā sāka veidoties daudznacionālai un demokrātiskai sabiedrībai raksturīgā nacionālo minoritāšu skolu sistēma. Pašlaik Latvijā darbojas piecas nacionālo minoritāšu vidusskolas – Š. Dubnova Rīgas ebreju vidusskola, I. Kozakēvičas poļu vispārīgglītojošā vidusskola, Daugavpils poļu vidusskola, Rīgas ukraiņu vidusskola, Rīgas lietuviešu vidusskola (kopš 2000./2001. mācību gada) un septiņas minoritāšu pamatskolas. Šajās skolās jau vairākus gadus tiek īstenota bilingvālā mācību programma, kas paredzēta mērķtiecīgai etniskās un latviešu valodas, kā arī etniskās dzimtenes un Latvijas kultūras, vēstures, ģeogrāfijas apguvei.

Latvija ir noslēgusi sadarbības līgumus ar Poliju, Izraēlu, Igauniju, Lietuvu, Ukrainu,

Baltkrieviju par pedagogu tālākizglītību, daļēji arī sagatavošanu. Sevišķi aktīva ir sadarbība starp Latviju un Poliju, organizējot Latvijas poļu skolu skolotāju kursus Polijā. Poļu skolās strādā viesskolotāji no Polijas, arī Rīgas ebreju vidusskolā strādā divi trīs skolotāji no Izraēlas. Neapšaubāmi, ka šo skolotāju klātbūtne palīdz tām sasniegt augstāku profesionalitātes līmeni un veicina arī etniskās valodas apguvi.

Gandrīz visām skolām, izņemot baltkrievu pamatskolu, ir cieši sakari un sadarbība ar etniskās dzimtenes vēstniecībām Latvijā, kā arī – ar nacionālajām kultūras biedrībām etniskajā dzimtenē. Visu poļu skolu skolēni, arī lietuviešu skolas skolēni, vismaz reizi gadā dodas valodas praksē vai mācību braucienā uz Poliju vai Lietuvu.

Nacionālās minoritāšu skolas lielākoties finansē Latvijas valsts un pašvaldība; ārvalstu finansējums tiek izmantots galvenokārt mācību līdzekļu iegādei, kā arī skolu remontam. Arī ar mācību literatūru šīs skolas nodrošina Latvijas valsts, atsevišķos priekšmetos – etniskā dzimtene.

Visās nacionālo minoritāšu skolās darbojas dažāda veida pulciņi, kuros bērni apgūst savas etniskās tradīcijas, folkloru, dziesmas un dejas; tiek uzturēta sadarbība ar nacionālajām kultūras biedrībām; organizētas vasaras nometnes, lai veicinātu etniskās

Minoritāšu skolu/klašu dibināšanas dinamika

3. tabula

Skola/klase	1991/ 1992	1992/ 1993	1993/ 1994	1994/ 1995	1995/ 1996	1996/ 1997	1997/ 1998	1998/ 1999	1999/ 2000
Igaunņu	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lietuviešu					1	1	1	1	1
Ebreju	1	1	1	1	2	2	2	3	2
Poļu	3	3	4	6	6	6	6	6	6
Ukraiņu	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Baltkrievu				1	1	1	1	1	1
Čigānu (kl.)							2	2	5

Latvijas vispārīgglītojošo skolu statistikas datu kopsavilkumi. – Rīga, IZM, 1999. Dati atbilst mācību gada sākumam. 1999./2000. mācību gadā Jelgavā ir atvērta poļu svētdienas skola/klase, Liepājas rajona Kalētu pamatskolas pedagogi organizē lietuviešu klasi/klasses.

valodas apguvi; tiek svinēti nacionālie svētki u. tml. Šajās skolās jau pamatskolas gados etniskās identitātes apzīnei ir ielikti samērā droši pamati, nodrošināta etniskās valodas un kultūras saglabāšana. Šo skolu skolēni, no vienas puses, apzinās savu etnisko piederību, no otras, – spēj integrēties Latvijas sabiedrībā.

Kā atzīst Rīgas ebreju vidusskolas direktors M. Birks: "Līdzās lieliem disciplīnu skaitam, kas orientēts uz bērnu etniskās kultūras identitātes veidošanu, skolā paaugstināta uzmanība tiek pievērsta latviešu valodas, vēstures, ģeogrāfijas, latviešu tautas kultūras apguvei. Šo disciplīnu apguve ļauj skolēniem ne tikai saglabāt savu etnisko identitāti, bet arī brīvi integrēties Latvijas sabiedrībā un iegūt augstāko izglītību latviešu valodā [7]."

Arī Rīgas ukraiņu vidusskolā jau no pirmās klases tiek mācīta gan ukraiņu, gan latviešu valoda, kas vienlaicīgi ir arī galvenās mācību valodas, lai gan lielākā daļa mācību priekšmetu tiek pasniegta tieši latviešu valodā. Kā uzsver skolas direktora vietniece mācību jautājumos G. Savčuka: "Šāda pieeja ir izskaidrojama ar to, ka visi mūsu skolēni dzīvo Latvijā un tāpēc viņiem ir jāzina latviešu tautas valoda un kultūra... Līdz ar šādas pieejas īstenošanu un valodas vides radīšanu, skolā pilnā mērā tiek nodrošināta arī bērna etniskās kultūras identitātes saglabāšana [8]." Latvijas izglītības standartus skolā papildina ukrainistikas priekšmetu bloks: ukraiņu valoda un literatūra, Ukrainas vēsture un ģeogrāfija, dejas, mūzika un tautas mācība. Tautas mācības stundās skolēni jau no pirmās klases tiek iepazīstināti ar tādiem jēdzieniem kā tauta, dzimtene, valoda, mitoloģija, etnogrāfija, folklorā, amatniecība, nacionālie svētki. L. Kravčenko, Rīgas ukraiņu vidusskolas direktore, uzskata, ka skolēniem šo jēdzienu apgūšana un izprašana paver iespēju jau sākumskolā iepazīt savu etnisko un latviešu, kā arī citu tautu etnokultūras, kas ir svarīgs priekšnosacījums veiksmīgai integrācijai latviskā sabiedrības dzīvē, un, tajā pašā laikā, iespēja saglabāt savu nacionālo pašapziņu [9].

Tāpat kā iepriekšminētajās skolās, arī

poļu skolas par savu galveno uzdevumu izvirza bērnu sagatavošanu dzīvei un darbam Latvijā, tāpēc vidusskolā 70 procenti mācību priekšmetu tiek mācīti latviešu valodā, bet bērniem, kuri mācības nolēmuši turpināt Polijā, tiek piedāvāta fakultatīva mācību programma poļu valodā.

Arī daudzās skolās ar krievu mācībvalodu – Rīgas Klasiskajā ģimnāzijā, Liepājas 8. vidusskolā, Daugavpils 3. vidusskolā, Rīgas 13. vidusskolā, Varavīksnes vidusskolā Krāslavā un daudzās citās skolās ir izstrādātas un ieviestas metodes, kas attīsta skolēnu interesi un izpratni par savu etnisko kultūru un veicina latviešu valodas apguvi. Piemēram, Rīgas Klasiskajā ģimnāzijā ir izveidots Multinacionālās kultūras centrs (vada M. Bražņika). Centrs organizē starpkultūru izglītības nodarbības, etnisko minoritāšu kultūras festivālus, skolēnu diskusijas par integrācijas problēmām.

Tomēr starp skolām ar krievu mācībvalodu pastāv lielas atšķirības. Vēl joprojām Latvijā ir ne mazums tādu skolu, kuras nespēj rosināt skolēnu interesi ne par etnisko kultūru, ne arī – par latviešu valodas apguvi. Tajās nedarbojas etniskas ievirzes pulciņi, mācību priekšmeti ar etniskās kultūras saturu šo skolu izglītības programmās parasti nav paredzēti. Beidzot šīs skolas, skolēnu latviešu valodas zināšanas un prasmes parasti ir vājas. Šo skolu pastāvēšana un izplatība bija viens no iemesliem, kādēļ tika uzsākta bilingvālās izglītības reforma.

Lai arī nemitīgi tiek spriests par nepieciešamību veidot krievu nacionālo skolu, līdz šim ir bijuši tikai daži mēģinājumi izstrādāt un ieviest krievu nacionālo skolu izglītības modeli. Piemēram, 1995. gada oktobrī tika dibināta Jūrmalas Krievu nacionālā svētdienas skola, kas 1999. gada maijā tika pārveidota par Krievu nacionālo skolu. Tomēr arī šajā gadījumā piedāvātais modelis nav pilnveidojies tādā mērā, lai to uzskatītu par pamatotu, visaptverošu un klasisku krievu nacionālās skolas modeli, kuru tuvāko gadu laikā varētu pārņemt skolas ar krievu mācībvalodu. Krievu minoritātes pārstāvji joprojām atrodas izvēles priekšā, un

krievu nacionālās skolas veidols Latvijas izglītības sistēmā turpina palikt neskaids atšķirībā no ukraiņu, ebreju, poļu un citu minoritāšu skolām, kuras turpina attīstīties nacionālo minoritāšu skolu virzienā.

Statistika

1990./1991. mācību gadā latviešu mācībvalodas skolās mācījās 180,0 tūkstoši (53,4 procenti) skolēnu, bet krievu plūsmā – 157,2 tūkstoši (46,4 procenti) skolēnu. Krievu mācībvalodas skolās mācījās ne vien krievi, kuru tolaik Latvijā bija aptuveni 34 procenti, bet arī citu minoritāšu un daudzi latviskas izcelsmes bērni.

1999./2000. mācību gada sākumā Latvijas vispārizglītojošajās dienas un vakara skolās mācījās 361,4 tūkstoši skolēnu [10]. Latviešu skolās mācījās 238,7 tūkstoši skolēnu, krievu mācībvalodas skolās – 120,6 tūkstoši skolēnu, citās nekrievu nacionālo minoritāšu skolās – 2,1 tūkstotis skolēnu. Tātad Latvijā ir saglabājusies plaša krievu mācībvalodas skolu sistēma, un šajās skolās mācās daudzu un dažādu tautību bērni – 33 procenti no kopējā skolēnu skaita Latvijas skolās, bet citās minoritāšu skolās – tikai 0,6 procenti.

Lielākā daļa baltkrievu (83 procenti), ukraiņu (83 procenti), vāciešu (72 procenti),

poļu (70 procenti), ebreju (62 procenti) bērnu mācās skolās ar krievu mācībvalodu. Krievu mācībvalodas skolās mācās arī krietns skaits latviešu tautības bērnu – 13,9 tūkstoši skolēnu. Tas ir krietni vairāk nekā krievu tautības bērnu skaits latviešu skolās, proti, 8,8 tūkstoši skolēnu [10].

Kaut arī skolēnu skaits nekrievu nacionālo minoritāšu skolās pakāpeniski pieaug, tomēr tas vēl joprojām ir neliels. 1999./2000. mācību gadā poļu skolās mācījās 1169 skolēni, ebreju skolās – 303 skolēni, ukraiņu – 256 skolēni, igauņu – 114 skolēni, lietuviešu – 110 skolēni, baltkrievu – 52 skolēni, kā arī čigānu klasēs Ventspils vakara vidusskolā – 95 skolēni un Sabiles vidusskolā – 16 skolēni. Taču, kā jau minēts, šīs skolas aptver mazāko daļu no attiecīgās tautības skolēnu daļas, piemēram, 1999./2000. mācību gada sākumā Latvijas skolās mācījās 6910 baltkrievu, 6081 poļu, 5158 ukraiņu, 1067 čigānu, 877 ebreju tautības bērni [10].

Statistika liecina, ka skolēnu skaits skolās ar krievu mācībvalodu samazinās. Tas notiek vairāku iemeslu dēļ: 1) pieaug skolēnu skaits nekrievu nacionālo minoritāšu skolās, 2) daļa cittautiešu, it sevišķi jaukto ģimeņu vecāki, sūta savus bērnus latviešu mācībvalodas skolā, 3) samazinās dzimstība, 4) turpinās izceļošana no Latvijas. 1999./2000. mācību gadā latviešu valodā

Vispārizglītojošo skolu skolēnu skaita izmaiņas

4. tabula

Mācās	1997./1998. m. g.		1998./1999. m. g.		1999./2000. m. g.	
	dienas	vakara	dienas	vakara	dienas	vakara
latviešu valodā	220 266	793	226 166	8310	229 771	8924
krievu valodā	125 945	4967	120 866	5207	115 166	5456
citā valodā	1043		1173		2115	
Kopā	347 254	12 760	348 205	13517	347 052	14 380
	360 014		361 722		361 432	

mācības uzsāka 74 procenti no visiem pirmklasniekiem. Pēdējo 3 gadu laikā bērnu skaits, kuri mācības uzsāk latviešu valodā, ir pieaudzis par 4,4 procentiem.

Skolas, kurās bērni izglītību iegūst krievu valodā, ir koncentrētas galvenokārt lielākajās Latvijas pilsētās. Rīgā skolu skaits ar latviešu mācībvalodu 1999./2000. mācību gadā bija mazāks par pusi no visu Rīgas skolu skaita, mazāks bija arī to Rīgas skolēnu skaits, kuri mācījās latviešu valodā. Tomēr, salīdzinot datus vairāku gadu laikā, arī šajā gadījumā saskatāma tendence – pieaug to skolēnu īpatsvars, kuri mācās latviešu skolās. 1999./2000. mācību gadā latviešu valodā mācības uzsāka 4058, bet krievu valodā – 3886 Rīgas skolēni.

Likumi un citi normatīvie akti

1998. gadā Saeima pieņēma jauno Izglītības likumu, kas salīdzinājumā ar iepriekšējo nosaka atšķirīgu izglītības strukturēšanas veidu – izglītības programmu principu. Likums nosaka, ka izglītības ieguves valoda Latvijas Republikā ir latviešu valoda, bet paralēli latviešu valodai izglītībā var tikt lietotas citas valodas – minoritāšu izglītības programmās un starptautiskajos līgumos vai īpašos likumos paredzētos gadījumos. Izglītības programmām (arī minoritāšu programmām) noteiktās prasības ir iekļautas valsts standartos, un IZM izstrādā attiecīgo programmu paraugus atbilstoši izglītības pakāpēm un veidiem.

Skolēnu skaita dinamika nacionālo minoritāšu skolās/klasēs

5. tabula

Skolas/klases nosaukums	Dibināšanas gads	Skolēnu skaits	
		Dibināšanas gadā	1999./2000. mācību gadā
I. Kozakēvičas Rīgas poļu vidusskola	1988	22	256
Rīgas poļu pamatskola	1993	105	74
Daugavpils poļu vidusskola	1991	85	405
Krāslavas poļu pamatskola	1991	10	75
Rēzeknes poļu pamatskola	1993	22	286
Jēkabpils poļu pamatskola	1994	13	73
Š. Dubnova Rīgas ebreju vidusskola	1989	390	225
RVI hasidu ebreju pamatskola	1995	30	78
Rīgas baltkrievu skola	1994	10	52
Rīgas ukraiņu vidusskola	1991	45	256
Rīgas lietuviešu pamatskola	1995	51	110
Rīgas igauņu skola	1989	–	114
Čigānu klases Ventspils vakara vidusskolā	1997	38	95

LR Naturalizācijas pārvaldes Mazākumtautību nodaļas aptaujas dati (2000. gada marts).

Minoritāšu pamatskolas un vidusskolas obligāto mācību priekšmetu (vēsture, ģeogrāfija u. c.) programmās līdztekus obligāti noteiktajam mācību saturam jāiekļauj arī minoritāšu etniskās izglītības saturs (etnokultūra, nacionālās tradīcijas, vēsture u. c.). Mācību saturā ietilpst arī minoritāšu dzimtā valoda, un ar etnisko identitāti saistītā mācību satura daļa tiek apgūta dzimtajā valodā [5].

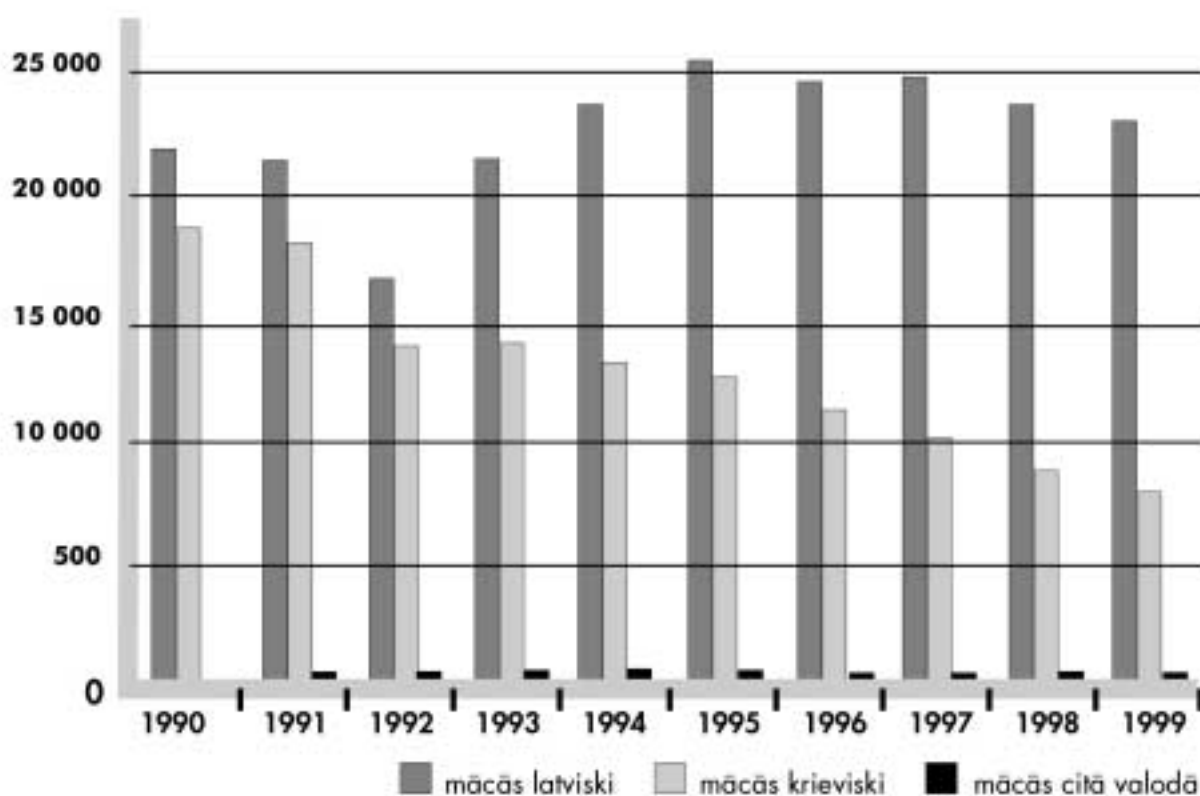
Izglītības likums arī nosaka, ka valsts un pašvaldību finansējumu var saņemt tās izglītības iestādes (tostarp privātās), kuras īsteno akreditētas izglītības programmas. Tas nozīmē, ka izglītības iestādes, kuras īsteno minoritāšu izglītības programmas, var saņemt valsts un pašvaldību finansējumu,

taču šīm iestādēm ir jāievēro valsts standartu prasības, tām jābūt akreditētām un vismaz 50 procentu priekšmetu mācīšana jānodrošina valsts valodā. Šīs prasības ir pārejas uz bilingvālo izglītību pamatā.

Saskaņā ar *Izglītības likuma* Pārejas noteikumu 9. punkta 2. apakšpunktu valsts un pašvaldību vispārējās izglītības iestādēm, kurām mācību valoda nav latviešu valoda, 1999. gada 1. septembrī bija jāuzsāk minoritāšu izglītības programmu īstenošana. Minoritāšu izglītības programmas īstenošana paredz, ka pāreja uz bilingvālo izglītību notiek pakāpeniski, t. i., sākot ar 1. klasi (arī katrā nākamajā mācību gadā) un turpinot to visu pamatskolas laiku. Tātad, lai īstenotu bilingvālās reformas pirmo kārtu, ir nepie-

Skolēnu sadalījums pēc mācībvalodas 1. klasē*

6. tabula

*Latvijas vispārīzglītojošo skolu statistikas datu kopsavilkumi. – Rīga, IZM, 1989.–1999. Uzrādītie gadi atbilst mācību gada sākumam.

ciešami 9 gadi. Skolēni, kuri uzsāka mācības bilingvāli 1999. gada septembrī, būs ieguvuši bilingvālu pamatizglītību 2008. gada pavasarī.

Tas nozīmē, ka izglītības sistēma pat formālā nozīmē nebūs gatava 2004. gadā pāriet uz mācībām latviešu valodā valsts un pašvaldību vispārējās vidējās izglītības iestāžu desmitajās klasēs, kā to paredz *Izglītības likuma* pārejas noteikumi [11]. Minoritāšu skolas nespēs arī līdz 2005. gadam realizēt pakāpenisku pāreju uz mācību priekšmetu bilingvālu apguvi pamatizglītības pakāpē, kā to paredz "Valsts pamatizglītības standarts"[12], jo arī to varēs paveikt tikai 2007./2008. mācību gadā.

Tādējādi var teikt, ka likumdevēji ir "parūpējušies" par to, lai bilingvālā reforma netiktu īstenota pārdomāti un mērķtiecīgi, bez lieka sasprindzinājuma un politiskām kaislībām. Patiesībā tieši 2004. gada "problēma" ir tā, kas rada vislielāko jucekli un neskaidrības par reformas hronoloģisko gaitu. Turklāt nereti arī bilingvālās izglītības mērķi tiek sagrozīti un bilingvālo izglītību definē nevis kā priekšnosacījumu, lai skolēni vienlīdz labi apgūtu savu etnisko un latviešu valodu jau pamatskolas gados, bet gan kā līdzekli, lai skolēni jau 2004. gadā uzsāktu mācības vidusskolā latviešu valodā. Šīs nekonsekvences bilingvālās izglītības reformas sakarā izraisa etnopolitiskās kaislības. Tās pastiprina neskaidrais krievu nacionālās minoritātes vidusskolas modelis (modeļi) kā alternatīva iecerētajai vidusskolu ar krievu mācībvalodu pārveidošanai par latviešu mācībvalodas vidusskolām (pieņemsim, sākot ar 2008./2009. mācību gadu).

Bilingvālās izglītības reforma neliedz iespēju minoritāšu skolām, kuras to vēlas, īstenot izglītības programmas, kuras paredz arī lielāku nekā 50 procentu mācību priekšmetu skaitu latviešu valodā, vai arī īstenot bilingvālo reformu intensīvāk – ne tikai sākot ar pirmo klasi. Kā zināms, atsevišķas klases skolās ar krievu mācībvalodu ir pārgājušas pārsvarā uz latviešu valodas izglītības programmu īstenošanu jau pirms bilingvālās izglītības reformas uzsākšanas. Tomēr vairākuma gadījumos tas nav noticis,

un tāpēc tika sagatavots speciāls IZM 30. 07. 2000. rikojums nr. 389, kas noteica, ka tajās ciltautu mācībvalodas skolu pamatizglītības klasēs, kuras 1999./2000. mācību gadā vēl nesāka īstenot bilingvālās izglītības programmu (tātad no 2. līdz 9. klasei), ne mazāk kā divos mācību priekšmetos mācībām jānotiek latviešu valodā [35].

Savukārt vidusskolās turpina pastāvēt prasība par mācību nodrošināšanu latviešu valodā vismaz trīs mācību priekšmetos. Šajos gadījumos skolas parasti izvēlas sporta, vizuālās mākslas, dabaszinību, mūzikas, rokdarbu, atsevišķos gadījumos arī matemātikas un citas stundas.

Bilingvālās izglītības būtība

Tātad ar bilingvālo izglītību saprot tādu izglītības procesa norisi, kurā paralēli (stundā) tiek izmantotas divas mācību valodas un līdz ar to otrā valoda (šajā gadījumā – latviešu valoda) no mācību priekšmeta kļūst par mācību līdzekli. Bilingvālā izglītība, ja izglītības programma ir izstrādāta atbilstoši nacionālās minoritātes skolas īpatnībām, paver iespēju nacionālo minoritāšu bērniem apgūt latviešu valodu un kultūru, nezaudējot savas etniskās piederības apziņu, jo, kā jau minēts, bilingvālās izglītības mērķis ir panākt, lai ciltautu bērni, beidzot pamatskolu, labi zinātu divas valodas – savu dzimto un latviešu valodu kā valsts valodu.

Uzsākot *Izglītības likuma* īstenošanu, tika izstrādāti 4 minoritāšu pamatizglītības programmu modeļi, kas paredz atšķirīgus variantus pārejai uz bilingvālo izglītību atkarībā no vecāku un skolēnu pieprasījuma, valodas prasmes līmeņa un pedagogu sagatavotības. Piedāvātajiem programmu paraugiem bija ieteikuma raksturs un, saņemot licenci, skolas ir tiesīgas īstenot pašu izstrādātas izglītības programmas.

Ar 1999./2000. mācību gadu visas ciltautu mācībvalodu izglītības iestādes oficiāli bija sākušas īstenot bilingvālo reformu, izvēloties vienu vai vairākus minoritāšu izglītības programmas modeļus un uzsākot mācības pirmajās klasēs atbilstoši šiem mo-

deļiem. Tiesa, reti kura skola bija izstrādājusi pati savu bilingvālās izglītības variantu, pārsvārā skolas izvēlējās kādu no IZM piedāvātajiem paraugiem.

Netiešam bilingvālās izglītības atbalstam valsts budžetā bija piešķirti līdzekļi 600 tūkstošu latu apmērā piemaksu nodrošināšanai latviešu valodas kā otrās valodas skolotājiem un skolotājiem, kuri māca priekšmetus latviešu valodā un bilingvāli minoritāšu izglītības programmās. Tomēr speciāls mērķfinansējums bilingvālās reformas kompleksai īstenošanai netika piešķirts. Tas netiek paredzēts arī turpmāk.

Reformas sagatavošana

Likumdevējs nebija atvēlējis daudz laika, lai izglītības sistēma spētu sagatavoties mērķtiecīgai reformas uzsākšanai. *Izglītības likums* Saeimā tika pieņemts 1998. gada oktobrī, un tas stājās spēkā 1999. gada 1. jūlijā. Lai sagatavotos bilingvālās reformas uzsākšanai 1999. gada 1. septembrī, nebija atlicis daudz laika.

Patiesībā reformas sagatavošana tika uzsākta jau pirms *Izglītības likuma* stāšanās spēkā. Tiesa, sākotnējais mērķis nebija īsti skaidrs un noteikts. Bija paredzēta nevis bilingvālās reformas izstrāde un īstenošana, bet gan programmas pakāpeniskai pārejai uz vidējo izglītību valsts valodā izstrāde [13]. 1998. gadā IZM tika izveidota darba grupa, lai izstrādātu programmu, kā uzlabot latviešu valodas apguvi skolās ar krievu mācībvalodu [14].

Saglabājoties neskaidribām par reformas mērķiem, vēl pirms *Izglītības likuma* stāšanās spēkā 1999. gada sākumā bija iespējams iepazīties ar minoritāšu pamatizglītības programmas paraugu, kurā IZM skolām piedāvāja četrus bilingvālās izglītības modeļus. Skolas uzdevums bija operatīvi izvēlēties sev piemērotāko modeli (modeļus) un sagatavot skolas izglītības programmu. Šajā laikā bilingvālo reformu lielākoties saprata kā veidu, lai palielinātu stundu skaitu latviešu valodā, latviešu valodai kļūstot par mācību līdzekli [15], un nevis kā bilingvālās metodes izmantošanu izglītības

programmā ar mērķi panākt, lai skolēns, beidzot pamatskolu: 1) labi prastu divas valodas – savu dzimto un latviešu valodu kā valsts valodu; 2) būtu apguvis savas etnokultūras vērtības; 3) būtu sagatavots tā, lai pats spētu izvēlēties, vai turpināt izglītību nacionālās minoritātes skolā vai latviešu skolā.

Sagatavošanas periodā tika organizēti vairāki semināri (parasti nelielam cilvēku skaitam), lai apzinātu labāko skolu ar krievu mācībvalodu pieredzi latviešu valodas apguvē, aprobežotu bilingvālās izglītības pamatnostādnes, iepazītos ar ārvalstu speciālistu atziņām par bilingvālo izglītību. Pateicoties šiem semināriem, tika precizētas reformas vadlīnijas un varbūtējie bilingvālās izglītības modeļi.

Neilgi pirms jaunā mācību gada sākuma gadskārtējo reģionālo izglītības darbinieku semināru laikā skolu vadība tika iepazīstināta ar vispārējām bilingvālās izglītības nostādņām, kā arī ar prasību (saskaņā ar jaunā *Izglītības likuma* pārejas noteikumiem) uzsākt bilingvālo reformu.

Reformas sagatavošanas posmā netika organizēti semināri, kursi u. tml. pedagogiem, kuriem 1. septembrī bija jābūt gataviem 1. klasē mācīt bērnus bilingvāli. Viņiem bija uzticēts jauno, sarežģīto mācību metodi apgūt individuāli un patstāvīgi. Tā kā vairumā gadījumos 1. klašu skolēni skolās ar krievu mācībvalodu nebija gatavi apgūt mācību priekšmetus latviešu valodā, skolotājiem klasē bija jāstrādā bilingvāli neatkarīgi no modeļa, kāds tika izvēlēts, tātad, piemēram, arī trešā modeļa izvēles gadījumā. Bieži vien arī skolotāja latviešu valodas zināšanas bija nepilnīgas.

Bilingvālās izglītības reformu ievadīja LVAVP pasūtīts pētījums "Latviešu valodas apguve skolās ar krievu apmācības valodu". Pētījumu veica 1999. gada aprīli un maijā, pētot skolēnu, skolotāju un vecāku nostāju un uzskatus par bilingvālo izglītību pirms bilingvālās reformas uzsākšanas. Pētījuma dati liecināja, ka bilingvālās izglītības reformas uzsākšanai bija diezgan labvēlīgi priekšnoteikumi, jo skolēni, skolotāji un vecāki to pārsvarā atbalstīja. Saskaņā ar aptaujas

datiem 65 procenti vecāku, 63 procenti skolotāju un 60 procenti skolēnu uzskatīja, ka pakāpeniska latviski apgūstamo priekšmetu skaita palielināšana paplašinās minoritātēm piederīgo jauniešu iespējas turpināt izglītību Latvijas augstskolās. 80 procenti skolotāju, 67 procenti vecāku un tikpat daudz skolēnu domāja, ka latviešu valodas prasme paplašinās cittautu bērnu iespējas sekmīgi iekļauties darba tirgū [34]. Tomēr raksturīgi, ka arī šis pētījums parādīja, ka pat tā organizētāji identificē bilingvālo izglītības metodi ar “pakāpenisku latviski apgūstamo priekšmetu skaita palielināšanu” skolās ar krievu mācībvalodu.

Atšķirībā no respondentu paustajiem uzskatiem publiskā sabiedriskā doma, ko reprezentēja sabiedrības informācijas līdzekļi kā latviešu, tā krievu valodā, neveidoja labvēlīgu noskaņojumu sabiedrībā sakarā ar bilingvālās reformas uzsākšanu. Publikācijas sabiedrības informācijas līdzekļos lielākoties pārstāvēja to cilvēku uzskatus, kuri bija noskaņoti pret bilingvālo reformu vai arī šaubījās par tās nozīmi. Lielākās latviešu avīzes uzsvēra, ka bilingvālo metodi pavadot mīti, bailes un nezināšana, krievu skolēni domājot, ka latviešu valoda esot neglīta un nabadzīga valoda. Pat tie krievu jaunieši, kuri prot latviešu valodu, nevēloties tajā runāt. Proti, sabiedrības informācijas līdzekļi uzsvēra visu noraidošo un nepieņemamo, akcentēja to cilvēku noskaņojumu, kuri bija pret reformu, kaut arī šādi uzskati saskaņā ar iepriekš minētā pētījuma rezultātiem bija izteiktā mazākumā [16,17].

Ne reformas sākuma periodā, ne arī vēlāk latviešu valodā iznākošie sabiedrības informācijas līdzekļi neizrāda lielu interesi par bilingvālo reformu un latviešu publiku par tās gaitu informē tikai epizodiski. Latviešu informācijas līdzekļi ļoti rezervēti iepazīstina savus lasītājus ar veiksmīgākajiem bilingvālās izglītības īstenošanas piemēriem, ar krievu mācībvalodas skolu un skolotāju panākumiem šajā izglītības virzienā. Patiesībā šādu, veiksmīgi strādājošu skolotāju un skolu skaits Latvijā nav nemaz tik mazs.

Ja latviski iznākošie sabiedrības informā-

cijas līdzekļi demonstrē samērā vienaldzīgu attieksmi pret bilingvālo reformu, tad krievu valodā iznākošo informācijas līdzekļu attieksme pārsvarā ir noraidošā un kritiska. Uzsvērtā tiek reformas nesagatavotība, tās asimilējošais raksturs. Tādējādi skolēnu vecāki tiek noskaņoti pret šo reformu.

Sabiedrisko domu un vecāku attieksmi pret reformu principiāli iespaidoja politiskās kaislības, kas virmoja *Valsts valodas likuma* sakarā. Līdz ar to arī bilingvālā reforma tiek ierauta politisko cīņu un etnopolitisku kaislību virpulī un apvienība *Par cilvēktiesībām vienotā Latvijā* (PCTVL) ir pat izplatījusi paziņojumu, kurā aicināts “minoritāšu skolu pedagogu kolektīvus neupurēt audzēkņu likumīgās tiesības iegūt kvalitatīvu izglītību, izpildot politiskus un nesagatavotus lēmumus izglītības jomā” [18]. Tas pēc būtības ir aicinājums boikotēt bilingvālo reformu.

Bilingvālās izglītības gaitas raksturojums

Bilingvālās reformas trūkumi tās sagatavošanas posmā atstāj iespaidu uz reformas turpmāko īstenošanas gaitu. Faktiski reforma netiek politiski vadīta, tā netiek uztverta kā viena no svarīgākajām izglītības politikas sastāvdaļām, kas jāīsteno IZM visaugstāko amatpersonu līmenī. Rodas iespaids, ka reformas īstenošana ir atstāta to skolu ziņā, kuras šo reformu veic.

Pirmajā reformas īstenošanas gadā IZM rīcībā nebija pat informācijas par to, kādus modeļus (no piedāvātajiem četriem variantiem) skolas bija izvēlējušās [19]. Tikai mācību gada beigās radās iespēja piekļūt šādai informācijai. Izglītības valsts inspekcija bija apkopojusi datus par bilingvālo modeļu izvēli 234 minoritāšu klasēs. Saskaņā ar šiem datiem 1999./2000. mācību gada beigās cittautu mācībvalodas skolas pārsvarā īstenoja trešo minoritāšu izglītības programmas modeli (56 procenti no pirmo klašu skaita), kas paredz pakāpenisku pāreju no mācībām krievu valodā uz mācībām latviešu valodā. Tas, kā zināms, tika ieteikts bērniem, kuriem nav latviešu valodas lietošanas vides un iepriek-

šēju zināšanu. Saskaņā ar šo modeli, sākot ar pirmo klasi, viens mācību priekšmets tiek apgūts latviešu valodā, un katru nākamo gadu to skaits palielinās par vēl vienu mācību priekšmetu, līdz 9. klasē latviešu valodā tiek apgūti vismaz 9 mācību priekšmeti.

Pirmo programmas modeli bija izvēlējušies 10 procenti, otro – 25 procenti, bet ceturto – 9 procenti no pārbaudē iekļauto pirmo klašu skaita.

Kaut arī vēl joprojām nav pieejama pietiekama apjoma informācija, lai veiktu vispusīgu analīzi par reformas gaitu, minētie dati pieļauj iespēju, ka daļa no skolām, kuras bija izvēlējušās 3. modeli, faktiski vilcinās uzsākt reformu un tāpēc izvēlējās šķietami vieglāko tās uzsākšanas variantu – vienu priekšmetu pirmajā klasē latviešu valodā. Turklāt saprotams, ka šajās skolās pat viens priekšmets pirmajā klasē nevar tikt mācīts pilnībā tikai latviešu valodā (kā to paredz 3. modelis), jo bērni tam nav sagatavoti, un tāpēc bieži vien bilingvālā izglītība nozīmē vienīgi to, ka skolotājs atsevišķus vārdus stundas laikā (piemēram, sporta nodarbībās) pasaka arī latviešu valodā.

Galvenās grūtības bilingvālās reformas īstenošanai tomēr rada tas, ka reforma tika uzsākta bez iepriekšējas pedagogu sagatavošanas un pirmo klašu skolotāji bija spiesti to uzsākt profesionāli nesagatavoti. Tikai pēc tam, kad reforma jau bija sākusies, sāka gatavot pirmos skolotājus multiplikatorus. 1999./2000. mācību gadā, kā jau minēts, bija sagatavoti 60 multiplikatori (40 vēstures, bioloģijas, ģeogrāfijas priekšmetu skolotāju un 20 latviešu valodas (LAT-2) skolotāji, kuri kā multiplikatori sāka strādāt 2000./2001. mācību gadā.

Saspringto stāvokli, neziņu un neskaidrības bilingvālās reformas sakarā daļēji kļiedēja Sorosa fonda–Latvija Programmas “Pārmaiņas izglītībā” iesaistīšanās krievu mācībvalodu skolu pedagogu tālākizglītībā. Īstenojot projektu “Atvērtā skola”, kurā piedalās 37 skolas (četri cilvēki no katras skolas: viens skolas administrācijas pārstāvis un trīs skolotāji – viens sākumskolas un divi pamatskolas pedagogi), šajā projektā uzmanība pievērsta arī bilingvālās metodes

apguvei. Šajā gadījumā šī metode balstīta uz principu: stundā skolotājs cenšas runāt latviski un nepieciešamības gadījumā skaidro tematu arī krievu valodā.

Kā jau to varēja sagaidīt, lielas grūtības bilingvālās izglītības reformas īstenošanā rada metodisko materiālu trūkums. Arī šos materiālus bilingvālās izglītības reformas atbalstam sākumskolās ir sākusi izstrādāt Programma “Pārmaiņas izglītībā” un LVAVP. Sorosa fonda–Latvija finansē arī informatīva izdevuma izglītības darbiniekiem “Tilts”, bet LVAVP – informatīva biļetena “Tagad” izdošanu.

2000. gadā tika organizēti vairāki semināri un konferences bilingvālajiem skolotājiem un bilingvālās izglītības reformā iesaistītajām personām. Piemēram, 2000. gada 8. un 9. martā notika IZM un EP seminārs “Latvijas bilingvālās izglītības monitorings” ar mērķi izstrādāt mehānismu, kas dotu iespēju iegūt informāciju par bilingvālās reformas norisi un analizēt tās gaitu. Semināra darbā piedalījās pārstāvji no IZM, LU Sorosa fonda–Latvija, VVC, atsevišķu skolu ar krievu mācībvalodu pārstāvji, kā arī EP eksperti. Seminārs sekmēja personisku kontaktu izveidošanos, bet nav veicinājis izvirzītā mērķa sasniegšanu.

2000. gada 7. aprīlī Liepājas 8. vidusskolā notika konference “Pāreja uz vienotu izglītības sistēmu Latvijā”, kas bija veltīta bilingvālajai reformai. Tajā piedalījās skolotāji, kuri strādā bilingvāli. Šādas konferences ir nozīmīgas ar to, ka palīdz pedagogiem savstarpēji pārrunāt un analizēt bilingvālās reformas gaitā radušās problēmas, meklēt risinājumus, papildināt teorētiskās zināšanas.

Pētījumi

1999./2000. mācību gada beigās tika veikts IZM pasūtītais lietišķais pētījums “Bilingvālās izglītības programmas ieviešanas izpēte: skolēnu vecāku nostādnes un izpratne” [34], lai konstatētu pirmās klases skolēnu un viņu vecāku viedokli par bilingvālās reformas gaitu pirmajā reformas īstenošanas gadā.

Pētījumu veica Baltijas Sociālo zinātņu institūts. Pētījuma metode: fokusgrupu intervijas. Šā pētījuma galvenie secinājumi skar problēmas, kuras bija minētas iepriekš.

Pirmo klašu skolēnu vecāku izpratne un attieksme pret bilingvālo izglītību ir atšķirīga. Daļa vecāku atbalsta bilingvālo reformu un uzskata, ka šāda metode ne tikai ievērojami uzlabo bērnu latviešu valodas zināšanas, bet tā ir arī priekšnoteikums tālākās izglītības un konkurētspēju attīstībai Latvijas darba tirgū. Otra daļa vecāku domā, ka izglītība ir jāiegūst skolēna dzimtajā valodā, vienlaikus palielinot stundu skaitu latviešu valodas priekšmetā.

Pētījums parādīja, ka ne visi vecāki saprot, ko nozīmē bilingvālā izglītības programma. Turklāt respondentu izteikumi liecina, ka arī pedagogiem tas ne vienmēr ir skaidrs.

Pētījuma dalībnieki uzsver, ka nav mācību materiālu bilingvāli apgūstamajos mācību priekšmetos. Vecāki ir neapmierināti ar to, ka nav bilingvālu mācību grāmatu un ka skolēni mācās no latviešu skolēniem domātām mācību grāmatām.

Problēmas pastāv arī latviešu valodas vides sakarā. Bērni, kuri mācās bilingvāli, bieži vien nav saistīti ar latviešu valodas vidi. Šo bērnu vecāki uzskata, ka barjera latviešu un krievu bērnu savstarpējai saskarsmei nereti ir radīta mākslīgi. Šo barjeru ir veidojis valstī valdošais etnopolitiskais noskaņojums, kā arī – attieksme pret latviešu valodu un latviešiem, kura veidojusies cittauniešu ģimenēs.

Pirmo klašu skolēnu vecāki atzīst, ka liela loma bērnu attieksmes veidošanā ir pedagogiem un viņu profesionālajai sagatavotībai, atbilstošas metodikas un mācību materiālu izvēlei, ģimenē un apkārtējā vidē valdošajai nostādnei attiecībā pret latviešu valodu, bilingvālās izglītības programmu un etnopolitiskajiem jautājumiem.

Savukārt lielākajai daļai pirmo klašu skolēnu ir pozitīva attieksme pret latviešu valodu un bilingvālo izglītības programmu. Bērni ir noskaņoti apgūt latviešu valodu, mācīties bilingvāli, veidot saskarsmi ar latviešu bērniem. Vislielākās grūtības

latviešu valodā un bilingvāli apgūstamajos mācību priekšmetos skolēniem rada nepietiekamais vārdu krājums, kas negatīvi ietekmē viņu spēju uztvert un saprast jauno vielu, kā arī pašiem izteikties latviešu valodā.

Fokusgrupas intervijās paustie viedokļi ļauj izdarīt secinājumu, ka liela loma bērnu attieksmes veidošanā pret bilingvālo izglītības programmu, latviešu valodu un saskarsmes veidošanu ar latviešiem ir apkārtējai videi – ģimenei, skolai, draugiem. Pirmo klašu skolēnu vecāku interese par bilingvālo izglītību ir liela, bet izpratne par tās būtību samērā vāja. Tas, iespējams, arī ir galvenais cēlonis, kādēļ daļai no vecākiem veidojas negatīva attieksme pret bilingvālo izglītību. Lai šo stāvokli labotu, ir nepieciešams paaugstināt vecāku informētības un izpratnes līmeni.

Vairāk nekā gada laikā kopš uzsākta bilingvālā reforma ir apzināti galvenie reformu bremzējošie iemesli, daļa no apzinātajām problēmām pakāpeniski tiek risinātas, citas vēl tikai gaida risinājuma pieteikumu. Bilingvālās reformas gaitu kopumā kavē nesakārtotais reformas vadības mehānisms un nenoteiktība atbildības pakāpes sadalē, nepietiekamais finansiālais nodrošinājums, neskaidrības par reformas galvenajiem posmiem, reģionālajām īpatnībām, sabiedrības iesaistīšanu reformas īstenošanā u. tml.

Bilingvālā reforma tās īstenošanas laikā ne reizi nav apspriesta IZM vadības sēdē. Nav pieņemti nekādi lēmumi un izstrādāti korigējoši pasākumi reformas gaitas uzlabošanai, kas iegūti, balstoties uz reformas īstenošanas pirmā gada pieredzi. Faktiski pirmā reformas gada rezultāti nav pat apspriesti, analizēti un publiski izvērtēti. Finanšu trūkuma dēļ IZM nespēj sekmēt nepieciešamā apjomā metodikas izstrādi, visu reformā iesaistīto pedagogu tālākizglītību. Tādēļ vēl joprojām ne visi pedagogi izprot bilingvālās izglītības modeļu atšķirības [20]. Bilingvālo reformu turpina bremzēt profesionāli sagatavotu skolotāju un grāmatu trūkums, vājā sadarbība un atbalsta trūkums no latviešu skolu puses, nepietiekama labāko skolu pieredzes popularizēšana.

Bilingvālās reformas vadības procesā

pieļautās nepilnības un kļūdas paver iespēju politiskām organizācijām politizēt reformas gaitu. Etnopolitisko spriedzi rada arī neskaidrais skolu ar krievu mācībvalodu turpmākais liktenis Latvijā – nav skaidrs, kuras no šīm skolām nākotnē pārveidosies par klasiskām krievu minoritātes skolām un kuras – par latviešu mācībvalodas skolām.

Valodas politika krievu mācībvalodas vidusskolu reformas sakarā

Kā jau minēts, *Izglītības likuma* pārejas noteikumu 9. panta 3. punkts paredz, ka “2004. gada 1. septembrī – valsts un pašvaldību vispārējās vidējās izglītības iestāžu desmitajās klasēs.. mācības tiek uzsāktas tikai valsts valodā”. 2000. gada 9. februārī LR Saeima pieņēma “Stratēģiju integrācijai Eiropas Savienībā”. Kā stratēģisks mērķis izglītības jomā ir definēta sekojoša prasība: “Lai veidotu integrētu sabiedrību, valstij jānodrošina visu valsts finansēto skolu pāreja uz mācībām valsts valodā.” Tajā pašā laikā *Vispārējās izglītības likuma* 42. panta 2. apakšpunktā noteikts, ka “Vispārējās vidējās izglītības programmu attiecīgajā virzienā var apvienot ar minoritāšu izglītības programmu, iekļaujot tajā mazākumtautības dzimto valodu, ar mazākumtautības identitāti un integrāciju Latvijas sabiedrībā saistītu mācību saturu”.

Likumdevēja iecerētās pārmaiņas ir neskaidras. Kā izvirzīto normu izpildes gadījumā attīstīsies krievu minoritātes skola Latvijā? Vai izglītības sistēma, vispirms jau pedagogi, būs profesionāli un psiholoģiski sagatavoti iecerētajai pārejai? Vai šāda pāreja būs finansiāli nodrošināta un nepazeminās izglītības kvalitāti? Kā iepriekš minētie mērķi veicinās krievu skolēnu un viņu vecāku psiholoģisko integrāciju Latvijas sabiedrībā? Vai sabiedriskā doma Latvijā ir sagatavota šādām izmaiņām? Un kādi ir pretargumenti centieniem etnopolitizēt minētās pārmaiņas?

Tā kā nav rastas skaidras atbildes uz šiem un daudziem citiem jautājumiem, visai

iespējams, ka iecerētā reforma vidusskolās var tikt uzsākta tikpat nesagatavoti kā bilingvālā reforma pamatskolās. Tādā gadījumā tā var radīt arvien lielākas problēmas izglītības sistēmā, bet sabiedrībā – briesmošu etnopolitisku spriedzi un krievu mācībvalodas skolu, it sevišķi vecāku, arvien lielāku politizēšanos.

Kā zināms, mērķtiecīgi pasākumi no valsts institūciju puses, lai sagatavotos minētajai pārejai, netiek veikti. Lai patiešām uzsāktu šādu pāreju jau 2004./2005. mācību gadā, būtu nepieciešams nodrošināt visu cietautu skolu pamatskolas skolēniem, sākot ar 5. klasi jau 2000./2001. mācību gadā, tādas latviešu valodas apguves iespējas, lai latviešu valoda, beidzot pamatskolu un uzsākot mācības vidusskolā, būtu apgūta dzimtās valodas līmenī. Taču, kā zināms, pašreizējais mācību process to nenodrošina. Turklāt, kā jau minēts, bilingvālās izglītības reforma pašlaik ir aptvērusi tikai 1. un 2. klases skolēnus. Citiem vārdiem, bilingvālās izglītības reforma nav saskaņota ar iecerēto valodas reformu vidusskolās 2004. gadā.

Šāda nepārdomāta reformu politika izraisa protestus. Krievu valodā iznākošie sabiedrības informācijas līdzekļi ir pārpilni ar publikācijām, kas uzstājas pret gaidāmo valodas reformu vidējās izglītības līmenī. Dialogs ar šo publikāciju autoriem no valsts institūciju puses parasti nenotiek.

Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OESD) eksperti, analizējot Latvijas izglītības politiku, secina, ka nepārdomātām, nesagatavotām reformām visefektīvāk pretojas tieši skolotāji mācību stundu laikā [21]. Viņi cenšas saglabāt pēctecību, rūpējas par to, lai strauju pārmaiņu apstākļos neciestu skolēnu zināšanas, un bieži vien no jauniešiem slēpti atsakās. Nav pamata neticēt, ka arī bilingvālās reformas apstākļos daudzu skolotāju taktika ir tāda pati. Vēl jo vairāk tādēļ, ka reformai ir spilgti izteikts etnopolitisks konteksts, un iebildumus pret šo reformu intensīvi izsaka daudzi krievu organizāciju pārstāvji.

Krievu minoritātes pārstāvji bieži pauž bažas, ka pāreja uz latviešu mācībvalodu vidusskolā veicinās aizvien straujāku jaunās

paaudzes asimilāciju un būtisku etniskās identitātes elementu zaudēšanu, ka bez krievu jaunās paaudzes inteliģences pārstāvjiem pilnvērtīgi pastāvēt vairs nebūs spējīga arī krievu etniskā kultūra. Tiek uzsvērts, ka, pārejot uz latviešu mācībvalodu vidusskolā, tiek apdraudētas krievu valodas zināšanas un “krieviski runājošie” pakāpeniski latviskosies, zaudējot savu etnisko patību, pilnībā neapgūstot latviešu tradīcijas un kultūru [22]. T. Aršavska uzskata, ka tikai tas jaunietis, kurš vidusskolā ir ieguvis izglītību savā dzimtajā valodā, ir spējīgs būt par pilnvērtīgu dzimtās kultūras nesēju, pat ja augstāko izglītību viņš ieguvis citā valodā [23].

Protams, nevar nepieņemt pārmetumam, ka krievu sabiedriskās organizācijas ir maz darijušas, lai palīdzētu veidoties Latvijā krievu nacionālajām skolām, kurās būtu atbilstoši saskaņota latviešu valodas un kultūras apguve ar krievu valodas un kultūras apguvi. Katrā ziņā līdzšinējā nekrievu nacionālo minoritāšu skolu prakse un pieredze liecina, ka tas ir iespējams, ja vien etniskajai grupai ir stingra apņemšanās saglabāt, kopt un attīstīt savu nacionālo identitāti (kultūru, valodu, tradīcijas) un vienlaicīgi integrēties Latvijas sabiedrībā.

Ja daļa no pašreizējām skolām ar krievu mācībvalodu pārveidotos par krievu nacionālās minoritātes skolām, tādā gadījumā pārējo skolu ar krievu mācībvalodu pāreja pārsvarā uz latviešu mācībvalodu vidusskolām neapdraudētu etniskās identitātes saglabāšanu krievu jaunajai paaudzei.

Kultūrpolitikas integrējošā funkcija un nacionālo minoritāšu kultūras tiesības

Kultūra ir sabiedrību saliedējošs spēks, kas veicina pilsoniskas sabiedrības veidošanos un nostiprināšanos. Kultūra ir viena no galvenajām sabiedrības integrācijas kvalitātēm, tā veicina radošu un garīgi orientētu cilvēku līdzdalību integrācijas procesā. Šāda

kultūrpolitika labvēlīgi ietekmē izglītības procesu, kā arī tādas jomas, kuras nav tieši saistītas ar kultūru, – ekonomiku, politiku, finanses.

Latvijas kultūrpolitikas mērķi un uzdevumi, kā arī līdzekļi to iedzīvināšanai ir formulēti *Latvijas valsts kultūrpolitikas pamatnostādņēs*, kas akceptētas Saeimā 1995. gada septembrī. Dokumentā minētas galvenās (būtiskākās) kultūrpolitikas nostādnes: kultūras identitātes saglabāšana, kultūras daudzveidības pastāvēšana, jaunrades procesa brīvība, kultūras pieejamības nodrošināšana. Pamatnostādņēs uzsvērts, ka Latvijas valsts savā kultūrpolitikā aizstāv dabisku, uz savstarpējas cieņas un tolerances principiem balstītu kultūru līdzāspastāvēšanu un mijiedarbi. Valsts garantē Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu kultūras attīstību un rada priekšnoteikumus cittautiešu brīvai izvēlei integrēties latviešu kultūrā [24].

1996. gadā Latvija iesaistījās plašā EP projektā *Kultūras attīstības politika Eiropas Padomes dalībvalstīs*, kura mērķis bija pēc vienotas metodikas analizēt Eiropas valstīs īstenoto kultūrpolitiku, kā rezultātā 1998. gada aprīlī Strazbūrā tika aizstāvēts nacionālais ziņojums par kultūrpolitiku Latvijā, kurā, analizējot minoritāšu kultūru, tiek akcentēti trīs virzieni: 1) minoritāšu kultūras attīstības vēsture, dodot ieskatu par minoritāšu iespējām Latvijā attīstīt savu nacionālo izglītību un kultūru (laika posmā no 1918. līdz 1934. gadam) un padomju varas gados īstenoto rusifikācijas un sovjetizācijas politiku, 2) nacionālo minoritāšu kultūras tiesības, norādot, ka tās garantē 1991. gadā pieņemtais Konstitucionālais likums *Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi* un tai pašā gadā pieņemtais likums *Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju*. Svarīga nozīme ir arī Latvijas sadarbības līgumiem ar vairāku minoritāšu etniskajām dzimtenēm, 3) etnisko minoritāšu kultūras infrastruktūra un nacionālo kultūras biedrību darbība, uzsverot, ka Latvijā pastāv daudzveidīgas etniskās attiecības.

Kā viena no integrāciju kavējošajām parādībām tiek minēta latviešu valodas nepietiekamā apguve un lietošana. Tajā pašā laikā uzsvērts, ka Latvijas minoritātes ir nodibinājušas savas biedrības, atvērušas savas skolas, izdevušas savus preses izdevumus un veido radio raidījumus.

Ziņojums stiprina atziņu par kultūru kā faktoru, kas būtiski ietekmē sabiedrības attīstību, – ja valsts nevelta tai pienācīgu vērību, nebūs iespējams panākt arī sabiedrības attīstību kopumā.

Nacionālā programma *Kultūra*

MK ir apstiprinājusi LR Nacionālo programmu *Kultūra*, kas ir jauns valsts kultūrpolitikas īstenošanas dokuments; to var uzlūkot par kultūras attīstības stratēģiskās plānošanas dokumentu līdz 2010. gadam. Nacionālajā programmā kultūra aplūkota kā tautsaimnieciska nozare, tajā definēti šādi stratēģiskie mērķi un uzdevumi:

- garantēt tiesiskos, ekonomiskos un sociālos apstākļus radošam darbam; nodrošināt materiālo un finansiālo pamatu, kas dod iespēju katram individam atbilstoši viņa spējam un vēlmēm piedalīties kultūras vērtību apguvē un to radīšanā;
- aizsargāt Latviju kā nelielas valodas un kultūras areālu no lielāku valodu un kultūru ekspansijas; stiprināt latviešu un lībiešu nacionālās identitātes apziņu un pašcieņu, dzīvojot atvērtā pasaules kultūras telpā;
- veicināt decentralizāciju kultūras pārvaldē, kultūras institūciju darbībā un finansēšanā; noteikt kultūratbildību visos līmeņos – valstiskajā, pašvaldību, sabiedriskajā un individuālajā;
- veicināt novadu kultūras tālāku attīstību, kultūras centru veidošanos ārpus Rīgas; nodrošināt pilnvērtīgu kultūrvidi visā Latvijā;
- veicināt latviešu un cittautu kultūras savstarpēju bagātināšanos, ideju un pieredzes auglīgu apriti daudzveidīgā kultūras saskarsmē;
- stiprināt kultūras un izglītības savstar-

pējo saistību, sevišķu uzmanību pievēršot jaunās paaudzes vērtīborientācijai, tās iesai-
stīšanai kultūras procesā [25].

Nacionālajā programmā *Kultūra* sabiedrības integrācijas jomā izvirzīts uzdevums veicināt visu Latvijā dzīvojošo tautu iespējami pilnvērtīgas kultūrvides veidošanos, sevišķi akcentējot:

- nacionālo kultūras biedrību darbības atbalstīšanu,
- nacionālo kultūras biedrību sadarbības veicināšanu,
- nepieciešamību izstrādāt sabiedrības multikulturālas attīstības koncepciju, veicot multikulturālas sabiedrības izveidošanas analīzi un multikulturālisma idejas skaidrošanu sabiedrībā.

Nacionālās programmas *Kultūra* galvenais uzdevums ir sekmēt kultūru daudzveidības saglabāšanos un ievērot visu Latvijā dzīvojošo tautu un etnisko grupu kultūras intereses. Nacionālajā programmā ir uzsvērts, ka kultūra ir sabiedrību saliedējošs spēks, kas veicina pilsoniskas sabiedrības veidošanos un nostiprināšanos Latvijā. Tās izstrādē ir ņemta vērā nepieciešamība visu apakšprogrammu rīcības daļā paredzēt pasākumus, kas veicinātu sabiedrības integrācijas procesu šī jēdziena visplašākajā nozīmē.

Likumdošana

Pēc neatkarības deklarācijas pieņemšanas deviņdesmitajos gados tika uzsākta likumu sistēmas veidošana, kas regulē kultūras procesus valstī. Divi nozīmīgākie likumi minoritāšu kultūrpolitikas jomā bija likums *Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju* un likums *Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām* (1992), kas noteica dažādu sabiedrisko organizāciju un apvienību, to skaitā nacionālo minoritāšu izveides noteikumus un darbības pamatprincipus.

1991. gada 19. martā LR Augstākā Padome pieņēma likumu *Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un*

tiesībām uz kultūras autonomiju. Jāatzīst, ka likums, kura mērķis bija garantēt Latvijas Republikā visām nacionālajām un etniskajām grupām tiesības uz kultūras autonomiju un kultūras pašpārvaldi, ir deklaratīvs, jo likuma īstenošanas mehānisms nav izstrādāts.

Svarīgi atcerēties vēsturisko kontekstu, kādā minētais likums tika pieņemts:

- Tas bija laiks, kad Latvijas valsts atradās starp formālo un reālo neatkarību – bija noticis 1990. gada 3. marta referendums, kurā 73,6 procenti iedzīvotāju apstiprināja savu atbalstu demokrātiskai un neatkarīgai Latvijai, un pieņemta 4. maija *Neatkarības deklarācija*, bet reālā neatkarība vēl nebija iegūta.

- 1980. gadu beigās sākās straujš un intensīvs nacionālo kultūras biedrību veidošanās process. 1988. gadā LTF ietekmē tika dibināta *Latvijas nacionālo kultūras biedrību asociācija* (LNKBA), kas apvienoja 20 Latvijai lojālas nacionālās kultūras biedrības. LNKBA veicināja cittautiešu aktīvāku piedalīšanos Latvijas neatkarības atjaunošanas procesā, kā arī – dialogu starp etniskajām grupām un valstiskajām institūcijām.

Var uzskatīt, ka 1991. gada marta likuma pieņemšana bija sava veida notiekošā procesa tiesisks apstiprinājums, kā arī – atbalsts tālākai procesa veicināšanai. Likums, nedefinējot ne minoritātes, ne nacionālās un etniskās grupas, par tā subjektiem atzina visus pastāvīgos iedzīvotājus neatkarīgi no to nacionālās piederības. Analizējot likumu, nākas secināt, ka likums ir visu starptautiskajām normām atbilstošo cilvēktiesību principu deklarēšana. Likuma valoda ir vairāk socioloģiska nekā juridiska. Nekad netika iedzīvināts likuma 7. pants (izslēgts ar 1994. gada 15. jūnija likuma grozījumiem), kas garantēja visām nacionālajām un etniskajām grupām tiesības, izvirzot savus pārstāvjus, piedalīties LR AP Sabiedriskās konsultatīvās padomes darbā un ar tās starpniecību līdzdarboties LR likumu izstrādē.

Protams, daļa vainas par minoritāšu tiesību juridiskā mehānisma nesakārtotību ir jāuzņemas arī pašām nacionālajām minoritātēm, kas visu šo gadu laikā nav spējušas

izstrādāt un piedāvāt efektīvus un abas puses apmierinošus minoritāšu etnopolitikas pamatprincipus.

Nemot vērā iepriekšminētos likuma pieņemšanas apstākļus un reālo likuma darbību, 1998. gadā Tieslietu ministrijas Nacionālo lietu nodaļa piedāvāja izstrādāt jaunu likumprojektu *Par minoritāšu tiesībām*. Jauna likuma nepieciešamību noteica vairāki būtiski apsvērumi:

- Ir mainījusies starptautiskā likumdošanas vide. 1991. gadā vienīgais starptautiskais dokuments, kas tiešā veidā attiecas uz nacionālajām minoritātēm, bija 1990. gada 29. jūnijā pieņemtais EDSA Cilvēktiesību dimensijas Kopenhāgenas konferences noslēguma dokuments. Turpretī 1999. gada sākumā, kad darbu uzsāka likumprojekta izstrādes neoficiālā darba grupa, bija pieņemti vairāki starptautiski un reģionāli dokumenti, kuru mērķis bija minoritāšu tiesību garantēšana un aizsardzība: ANO *Deklarācija par etniskām, reliģiskām vai lingvistiskām minoritātēm piederīgo personu tiesībām* (1992); *Eiropas reģionālo vai minoritāšu valodu harta* (1992); *EP Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību* (1994), kuru Latvija parakstīja 1995. gadā; *Hāgas rekomendācijas par minoritāšu tiesībām uz izglītību* (1996); *Oslo rekomendācijas par minoritāšu lingvistiskajām tiesībām* (1998).

Latvijas Republika kā ANO un EP dalībvalsts saskaņā ar starptautiski saistošo dokumentu pamatnostādņēm uzņemas noteiktās saistības minoritāšu valodu, lingvistisko cilvēktiesību un nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzībai Latvijā.

- 1998. gada 15. oktobrī Saeima pieņēma LR Satversmes 8. nodaļu; tajā 114. pants paredz, ka personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību.

- Jauna likuma nepieciešamība, kas aizstātu 1991. gada likumu, ir izvirzīta arī vairākos citos dokumentos. Pirmkārt, SIK norādīts, ka Latvijā ir nepietiekami attīstīta likumdošana, kas precīzē minoritāšu kultūras tiesības, nosaka garantijas minoritāšu kultūras brīvai

attīstībai, veicina minoritāšu etniskās identitātes saglabāšanu un minoritāšu lojalitāti pret Latvijas valsti (36. lpp.), un izvirzīta prasība “pilnveidot likumdošanu par Latvijas minoritāšu kultūras tiesībām”. Otrkārt, jauna likuma izstrādes nepieciešamība izvirzīta arī topošajā *Latvijas valodas politikas koncepcijā*.

Neskatoties uz to, ka oficiāla likumprojekta izstrādes darba grupas izveidošana un apstiprināšana dažādu iemeslu dēļ ir atlikta, neoficiālā darba grupa, kuras sastāvā bija valodnieki, zinātnieki, juristi, politologi (arī politiķi), ir pabeigusi (2000. gada februārī) likumprojekta *Par minoritāšu tiesībām* izstrādi. Likumprojektā ir piedāvāta minoritātes definīcija, par minoritāti atzīstot LR pilsoņus un nepilsoņus, kurus vieno kopīga kultūra, valoda vai reliģija, kuri apzinās savas kultūras identitātes īpatnības, vēlas tās saglabāt un attīstīt, ja to skaits ir mazāks nekā puse no kopējā iedzīvotāju skaita valstī. Tāpat tiek definēti arī tādi termini kā mazākumtautība, mazākumtautības pārstāvniecība u. tml.

Likumprojektam ir šāda struktūra un tematiskā ievirze:

1. Vispārējos noteikumos uzsvērti starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos noteiktie un atzītie cilvēktiesību pamatprincipi, norādot, ka minoritāšu tiesības ir starptautiski atzīto cilvēktiesību neatņemama sastāvdaļa.

2. Likumprojekts paredz regulēt minoritāšu pārstāvniecību, nosakot visām nacionālajām minoritātēm Latvijā vienādas tiesības veidot savu pārstāvniecību. Formulēts pārstāvniecības reģistrēšanās mehānisms. Projektā noteikts, ka katrai minoritātei tiek reģistrēta tikai viena pārstāvniecība (9. pants) ar mērķi konsolidēt nacionālās grupas, lai valsts institūcijām un pašai minoritātei būtu iespējams identificēt dialoga partnerus un sadalīt valsts piešķirtos līdzekļus.

3. Noteiktas minoritāšu valodu lietošanas tiesības, balstoties uz EP Vispārējo konvenciju. Tās vairākos punktos nesaskan ar *LR Valsts valodas likumu*.

4. Noteiktas minoritāšu tiesības iegūt izglītību dzimtajā valodā; tiesības ierosināt

atvērt minoritāšu klases (ja to pieprasa 25 skolēnu vecāki) pamatskolās vai vidusskolās. Likumprojektā noteikts, ka minoritāšu mācību iestādes un klases ir speciālas IZM struktūrvienības (minoritāšu mācību iestāžu nodaļas) pārraudzībā. Saistībā ar šo nodaļu darbojas konsultatīvā padome, kuras sastāvu veido minoritāšu pārstāvniecību izvirzītas personas.

5. Minoritāšu tiesības sabiedrības informācijas līdzekļu jomā paredz brīvi izplatīt un saņemt informāciju un paust savu viedokli minoritātes valodā; tiesības izdot savus preses izdevumus un veidot raidorganizācijas.

6. Minoritāšu kultūras attīstības un kultūras tiesības lielā mērā formulētas saskaņā ar spēkā esošo likumdošanu, paredzot tiesības, kas minoritātēm ļauj saglabāt savu etnisko identitāti. Noteikts, ka tāpat kā līdz šim valsts piešķir minoritātēm ikgadēju finansējumu, taču atšķirībā no pašlaik noteiktās kārtības līdzekļi tiek piešķirti katrai attiecīgajai minoritātes pārstāvniecībai, kura lemj par šo līdzekļu tālāku izmantošanu.

Neoficiālās darba grupas izstrādātais likumprojekta variants, salīdzinot ar spēkā esošo likumu, ir: 1) detalizētāks un konkrētāks; 2) paredz likumā iestrādāto principu īstenošanas mehānismu; 3) balstīts uz spēkā esošajiem starptautiskajiem dokumentiem.

Protams, par izstrādātā likumprojekta saturu var diskutēt un atsevišķi tā pantu var tikt precizēti un saskaņoti ar spēkā esošajiem LR likumiem, kā arī ar sabiedrības integrācijas procesa priekšnosacījumiem, taču nav pareizi pārtraukt diskusiju par šo likumprojektu.

Līdz ar jauna minoritāšu tiesību un to aizsardzības likuma pieņemšanu Latvijā tiktu atrisinātas divas problēmas: 1) likumprojekta apspriešana prasītu tā normu saskaņošanu ar citiem LR likumdošanas aktiem, nepieciešamības gadījumā paredzot to korekciju; 2) likuma pieņemšana kalpotu par pamatu *EP Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību* ratifikācijai.

Tomēr jāsecina, ka Latvijā pašlaik nav politiskā spēka, izņemot Saeimas frakciju PCTVL, kas būtu gatava atbalstīt jauna mi-

noritāšu tiesību likumprojekta pieņemšanu Saeimā.

Iniciatīvu šajā gadījumā varētu uzņemties TM, apstiprinot oficiālu darba grupu likumprojekta izstrādei, un pēc tā sagatavošanas (kuras laikā notiktu pēc iespējas plašākas diskusijas ar minoritāšu pārstāvjiem) ar MK atbalstu virzīt to apspriešanai Saeimā.

Institūcijas

1991. gada aprīlī ar LR MP lēmumu tika nodibināts Nacionālo lietu departaments kā saimnieciski patstāvīga vienība ar 12 darbiniekiem. Saskaņā ar nolikumu departamenta galvenais uzdevums bija izstrādāt un sadarībā ar dažādām institūcijām īstenot valsts politiku nacionālo attiecību jomā, lai veicinātu šo attiecību harmonizāciju valstī, kā arī sekmētu uzticēšanos nacionālajām (sabiedriskām) organizācijām un saprašanos starp tām. Tomēr 1992. gadā ar LR MP 14. janvāra lēmumu nr. 14 departaments tika likvidēts. Ar LR tieslietu ministra 1992. gada janvāra pavēli nr. 12-k TM sastāvā tika izveidots Nacionālo lietu departaments, kas 1993. gada septembrī tika pārveidots par Nacionālo lietu nodaļu. Mainoties tieslietu ministriem, darbinieku skaits tika arvien samazināts. 1999. gadā Nacionālo lietu nodaļā strādāja vairs tikai divi darbinieki: nodaļas vadītājs un galvenais speciālists.

Pašlaik par minoritāšu valsts kultūrpolitikas īstenošanu atbildību ir uzņēmusies NP, kas, sākot ar 2000. gada janvāri, pārņēma Nacionālo lietu nodaļu un sāka koordinēt jautājumus, kas saistīti ar nacionālajām minoritātēm. NP ietvaros, nepastāvot atsevišķai nodaļai, ar minoritāšu jautājumiem nodarbojas trīs cilvēki. Šo cilvēku pienākumos ietilpst:

- analizēt esošos tiesību aktus minoritāšu tiesību aizsardzībā un izstrādāt priekšlikumus tiesību aktu pilnveidošanai, kā arī veicināt Latvijas Republikas pievienošanos starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem minoritāšu tiesību jomā;
- sadarboties ar valsts, pašvaldību, sabiedriskajām, starptautiskajām un ārvalstu insti-

tūcijām, lai veicinātu minoritāšu tiesību ievērošanu un to efektīvu īstenošanu, kā arī minoritāšu identitātes saglabāšanu;

- apkopot un analizēt informāciju par minoritāšu organizāciju darbību un to iespējamo attīstību;
- noskaidrot un prognozēt valsts finansiālā atbalsta nepieciešamību un apjomu minoritāšu organizācijām;
- kontrolēt, kā tiek ievērotas LR likumdošanā, kā arī LR saistošajos starptautisko cilvēktiesību tiesību aktos noteiktās minoritāšu tiesības valsts pārvaldes institūcijās, iestādēs un organizācijās.

Var uzskatīt, ka minoritāšu jautājuma nodošana NP kompetencē bija pussolis uz priekšu lietu sakārtošanā, tomēr gada laikā netika panākta nekāda tālāka virzība – šīs struktūrvienības juridiskais statuss palika nenoteikts.

Viens no iespējamajiem risinājumiem varētu būt minoritāšu jautājumus koordinējoša departamenta izveide TM, kurā līdzšinējo trīs cilvēku vietā tiktu iesaistīts lielāks, profesionāli sagatavots darbinieku skaits.

Ar minoritāšu jautājumiem nodarbojas arī KM Kultūrpolitikas departaments un IZM Vispārējās izglītības departamenta Integrācijas nodaļa, kā arī 2000. gada decembrī TM izveidotais Sabiedrības integrācijas departaments. Ieteicams īstenot 2000. gada konferences *Kultūras tiesību īstenošana Latvijā sabiedrības integrācijas kontekstā* nobeiguma rekomendāciju 5 punkta ieteikumu: “..izveidot LR Kultūras ministrijas struktūrā minoritāšu kultūras nodaļu” [26].

1996. gadā tika nodibināta Valsts prezidenta Tautību konsultatīvā padome (TKP). Tās galvenie uzdevumi ir:

- apkopot un apspriest informāciju, kas attiecas uz jautājumiem, kuri ietekmē mazākumtautības;
- apkopot viedokļus par nacionālo politiku;
- analizēt un sniegt atzinumus par izstrādātajiem likumprojektiem vai spēkā esošiem likumiem vai Ministru kabineta noteikumiem, kuri jebkādā veidā attiecas uz minoritātēm;

- veicināt minoritāšu līdzdalību sociālo, politisko un kultūras problēmu risināšanā;
- izstrādāt rekomendācijas un ieteikumus šo problēmu risināšanai.

Lai gan bija cerēts, ka ir izveidots efektīvs minoritāšu tiešās līdzdalības mehānisms, tomēr, ņemot vērā TKP iespējas, tās darbam nebūt nebija tik liela ietekme, kā bija cerēts. Kopš savas nodibināšanas TKP kopā ir sanākusi tikai 14 reizes.

Padomes darba efektivitāte ir saistīta ar tās nelielo iespēju ietekmēt minoritāšu jautājumu izskatīšanu Saeimā un Ministru kabinetā. Valsts prezidents TKP sēdē akceptēto viedokli uzklauša, bet tas nenozīmē, ka viņam šis viedoklis būtu arī jāaizstāv parlamentā un valdībā vai arī jāpopularizē ar sabiedrības informācijas līdzekļu starpniecību.

Līdzšinējā pieredze rāda, ka arī TKP darbs nebija konstruktīvs un mērķtiecīgs. TKP sēdes visbiežāk izvērās par atsevišķu politiku uzskatu deklarēšanas vietu. Minoritāšu pārstāvji TKP bieži vien nebija spējīgi kompetenti analizēt aktuālās iekšpolitiskās problēmas un aizstāvēt savu viedokli, viņiem vairāk rūpēja savas kopienas izdzīvošanas problēmas (tekošie jūmti, naudas trūkums, kārtējā pasākuma rīkošanas sarežģījumi), un politisku jautājumu lemšanu viņi labprāt atstāja politiķu ziņā.

Lai arī kopš jaunās Valsts prezidentes V. Viķes-Freibergas ievēlēšanas 1999. gada jūnijā TKP ne reizi nav sasaukta, tā nav arī atlaista. Tomēr atjaunot šis padomes darbību vairs nešķiet arī mērķtiecīgi. Turpmāk, ņemot vērā pašreizējo situāciju, kad par vienu no valsts galvenajām iekšpolitiskajām prioritātēm tiek izvirzīta integrētas un tolerantas sabiedrības veidošana, ir ieteicams veidot tādu Konsultatīvo padomi, kas cieši sadarbotos ar Sabiedrības integrācijas fondu (SIF) un darbotos saskaņā ar SIP mērķiem un uzdevumiem.

Finansējums

Lai arī 1991. gada likuma *Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju* 10. pants

nosaka, ka "Latvijas Republikas valsts institūcijas sekmē materiālo apstākļu radīšanu Latvijas teritorijā dzīvojošo nacionālo un etnisko grupu izglītības, valodas un kultūras attīstībai, paredzot tam valsts budžetā noteiktas summas", jāatzīst, ka bieži vien NP un nacionālo kultūras biedrību ieceres netiek īstenotas finansu līdzekļu trūkuma dēļ.

NP 2000. gada budžetā Nacionālo lietu nodaļas funkciju pildīšanai bija paredzēti 7990 latu (līdzekļi darbinieku atalgojumam, komunālajiem maksājumiem u. tml.).

Saskaņā ar likumu *Par valsts budžetu 2000. gadam* TM gada budžetā dotācijām nacionālo kultūras biedrību un kultūras pasākumu finansēšanai (tostarp avižu, žurnālu, grāmatu izdošanai) paredzēti tikai 14 490 latu, proti – 1207 latu mēnesī (šāda summa bija iedalīta arī 1998. un 1999. gada budžetā). Tā kā Latvijā ir reģistrētas vairāk nekā 150 nacionālās biedrības un tām visām ir tiesības saņemt valsts dotācijas, summa, ko katra no tām gadā var saņemt, nepārsniedz 100 latu. Tiesa, šīs tiesības izmanto ne vairāk kā 40 līdz 50 organizācijas. Galvenie likumā noteikto tiesību neizmantošanas iemesli:

1) daļai organizāciju trūkst informācijas par iespēju saņemt finansu līdzekļus, it sevišķi biedrībām, kuras atrodas ārpus Rīgas;

2) organizācijas bieži vien nevēlas izstrādāt nepieciešamos dokumentus, uzskatot, ka to izstrāde ir kārtējā ierēdņu iegriba un summa, ko tās var saņemt, ir pārāk niecīga;

3) sākot ar 2000. gadu, ir ieviesta jauna dotāciju saņemšanas kārtība, kas paredz iesniegt detalizētu un labi pamatotu gada darba plānu un finansu tāmi.

Līdz 2000. gada decembrim NP valsts piešķirto dotāciju saņemšanai bija iesniegti 50 nacionālo kultūras biedrību pieteikumi un kopējā pieprasītā summa bija 116 117 latu; tātad 8 reizes pārsniedza valsts budžetā atvēlēto summu.

Analizējot nacionālo kultūras biedrību darba plānus un finansu tāmes, jāsecina, ka vidēji katras biedrības darbības nodrošināšanai gadā ir nepieciešami vismaz 2,5 tūkstoši latu. Pašreizējā prakse liecina, ka biedrība, kura piesakās uz valsts dotācijām, vidēji

gadā saņem 262 latus. Līdzekļi visbiežāk tiek pieprasīti dažādu tradicionālo un nacionālo svētku svinēšanai, etniskās dzimtenes neatkarības dienu atzīmēšanai, administratīvi saimnieciskiem izdevumiem, materiāli tehniskās bāzes nodrošināšanai, svētdienas skolu darba nodrošināšanai ar mācību līdzekļiem, koncertu un izstāžu organizēšanai.

Aptuvenie aprēķini liecina, ka ikgadējam finansējumam līdzšinējo 14 490 latu vietā vajadzētu būt vismaz 20 000 līdz 25 000 latu. Tas dotu iespēju katrai organizācijai savas darbības uzturēšanai un kultūras un tradīciju popularizēšanai gadā saņemt apmēram 400 līdz 500 latus (šāda summa visbiežāk tiek norādīta organizāciju iesniegumos līdzekļu saņemšanai). Tātad minoritāšu finansiālās prasības nebūt nav tādas, ka Latvijas valsts tās nespētu izpildīt.

Neskatoties uz to, ka LNKBA 1989. gadā, apvienojot 20 minoritāšu organizācijas, tika veidota kā nacionālo biedrību jumta organizācija un potenciālais valsts sarunu partneris, pārstāvot minoritāšu viedokli dialogā ar valsti, atsevišķas valsts dotācijas asociācijas darbības nodrošināšanai pirmo reizi (10 000 latu apmērā) tika piešķirtas tikai 2000. gada budžetā. Lai LNKBA varētu izdzīvot (darbinieku algas, komunālie maksājumi, remontdarbi), īstenot minoritāšu kultūras projektus, organizēt izglītības un valodas apguvi, iegādāties nepieciešamo biroja tehniku, tai gadā nepieciešami 25 000 latu.

Viena no visvairāk finansiāli atbalstītajām kultūras biedrībām, saņemot 16 000 latus 1998. gadā, 10 000 latus 1999. gadā un 15 000 latus 2000. gadā, ir Latvijas čigānu nacionālā kultūras biedrība (LČNKB), kura minētos līdzekļus bija paredzējusi ieguldīt 5 reģionālo centru veidošanā. Ņemot vērā to, ka līdz 2000. gada beigām neviens no šiem centriem nav izveidots un līdz pat 2001. gada janvāra beigām ne NP (par 2000. gadu), ne TM (par 1998. un 1999. gadu) nav saņēmusi atskaiti par piešķirto valsts līdzekļu izlietojumu, ir grūti spriest par šādu finansu līdzekļu piešķiršanas un izmantošanas lietderību. Tomēr, neskatoties uz iepriekš minēto, arī 2001. gadā LČNKB turpina saņemt

15 000 latu lielu valsts dotāciju.

Minoritāšu organizācijas līdzekļus savas kultūras dzīves pasākumiem var iegūt, arī iesniedzot pieteikumus (projektus) Kultūrkapitāla fondā (KKF), Rīgas domes Kultūras pārvaldē, Sorosa fondā–Latvija, Nevalstisko organizāciju centrā, kā arī vairākās ārvalstu vēstniecībās, piemēram, Zviedrijas, Holandes, ASV u. c.

Līdzšinējie KKF naudas piešķirumi liecina, ka nozaru padomes savos apsvērumos ņem vērā ne tikai kvalitātes un jaunrades kritērijus, bet piešķir līdzekļus projektam, kuru tiešie vai netiešie mērķi ir sabiedrības integrācija, līdzdalības veicināšana sabiedrībā. KKF piešķirtos līdzekļus savu projektu realizācijai ir saņēmušas poļu, ukraiņu, ebreju, krievu u. c. nacionālās kultūras biedrības.

IZM budžetā, kā arī KM budžetā finansu līdzekļi minoritāšu kultūras, izglītības un valodas attīstībai nav paredzēti. Pārtraukta arī minoritāšu svētdienas skolu finansēšana no valsts un pašvaldību līdzekļiem. Rezultātā daudzas svētdienas skolas jau ir slēgtas vai arī, nespējot rast nepieciešamos līdzekļus, būs spiestas pārtraukt darbību tuvākā nākotnē (piemēram, Lietuviešu svētdienas skola Jūrmalā).

Finansu līdzekļi kultūras integratīvās funkcijas stiprināšanai ir nepietiekami. Stāvoklis varētu uzlaboties, ja darbību uzsāktu SIF, kura uzdevumos ietilptu sabiedrības integrācijas idejas popularizēšana, sabiedrības plašāka iesaistišana integrācijas procesā, finansu līdzekļu (ziedojumu, dotāciju) piesaiste un sadale. Kā zināms, Igaunijā Sabiedrības integrācijas fonds darbojas jau kopš 1998. gada un līdz 2000. gada jūnijam bija īstenojis vairāk nekā 124 dažāda mēroga projektus, kuru kopējās izmaksas ir 8 186 677 Igaunijas kronas [27]. Latvijā SIF dibināšana norisinās lēni un negribīgi.

Minoritāšu skolas kā kultūras iestādes

Minoritāšu skolas nav tikai izglītības iestādes vien. Tās izvirza arī papildmērķus, kuri ir raksturīgi tieši minoritāšu skolu dar-

bībai. Šīs skolas cenšas modināt skolēnos etnisko pašapziņu, stāstīt bērniem par viņu etnisko dzimteni, tās kultūru un tradīcijām. Tās pievērš pastiprinātu uzmanību dzimtās valodas apguvei un izmanto to kā mācībvalodu etniskās kultūras priekšmetu apgūvē. Līdz ar to minoritāšu skolas veidojas arī kā kultūras iestādes. Šajā nolūkā minoritāšu skolas sadarbojas ar nacionālajām kultūras biedrībām un attīsta kultūras sakarus ar etnisko dzimteni. Šo skolu kultūras dzīves galvenie izpausmes virzieni ir šādi:

1) nacionālo un valsts svētku svinības (visās skolās);

2) mākslinieku, aktieru, kultūras darbinieku viesošanās (ukraiņu, lietuviešu, poļu skolas);

3) piedalīšanās dažādos kultūras biedrību organizētajos pasākumos. Sevišķi aktīva un cieša ir izveidojusies poļu skolu sadarbība ar Latvijas poļu savienību, ebreju skolu sadarbība ar Rīgas ebreju kopienu, baltkrievu skolas – ar baltkrievu biedrību “Svitanak” (tā ir arī šīs skolas dibināšanas iniciatore), Rīgas ukraiņu skolas – ar ukraiņu kultūras biedrību “Dņipro” (arī ir skolas dibināšanas iniciatore), lietuviešu vidusskolas – ar Rīgas lietuviešu savienību un Latvijas lietuviešu savienību, čigānu etnisko klašu – ar Latvijas čigānu biedrību;

4) bibliotēkas izveide (igauņu un ukraiņu skola);

5) sadarbība ar kultūras centriem etniskajā dzimtenē, piemēram, poļu skolām ir izveidojusies plaša sadarbība ar dažādiem kultūras centriem Polijā;

6) sadarbība ar reliģiskajām organizācijām (ebreju, poļu, lietuviešu skolas);

Visās minoritāšu skolās darbojas pašdarbības kolektīvi – tautas deju ansambļi (Rīgas I. Kozakēvičas poļu vidusskolā, Rīgas poļu pamatskolā, Rēzeknes poļu pamatskolā, Rīgas ukraiņu vidusskolā, Rīgas lietuviešu pamatskolā u. c.), tautas folkloras ansambļi (Krāslavas poļu pamatskolā, Rīgas ukraiņu vidusskolā, Rīgas lietuviešu pamatskolā), poļu tautas dziesmu zēnu ansamblis (Rēzeknes poļu pamatskolā), kori (Rīgas poļu pamatskolā, Rīgas lietuviešu pamatskolā, Rīgas ukraiņu vidusskolā u. c.), dra-

matiskie pulciņi (Rēzeknes poļu pamatskolā, Rīgas poļu pamatskolā), tautas daiļmatniecības pulciņi (Rīgas lietuviešu pamatskolā). Rīgas ukraiņu vidusskola nodarbojas arī ar izdevējdarbību – publicē ikgadēju izdevumu “Džereļce”.

Minoritāšu skolu direktori uzskata, ka, tā kā liela daļa priekšmetu tiek mācīti valsts valodā un skolas cenšas iesaistīt bērnus Latvijas sabiedriskajā dzīvē, skolēnu lielākajai daļai nav problēmu ar integrāciju Latvijas vidē, viņi izjūt piederību Latvijai un jūtas integrēti Latvijas sabiedrībā. Jāpiezīmē, ka piederības sajūta Latvijai visbiežāk tiek saprasta kā latviešu valodas prasme, uzsvērot to, ka bērniem nav valodas barjeras. Lielākajai daļai nacionālo skolu skolēnu ir Latvijas pilsonība vai arī viņi vēlas to iegūt.

Latvijas valsts kultūrpolitika un nacionālo minoritāšu kultūras attīstība

Minoritāšu kultūras attīstība ir iespējama, ja savu kultūras dzīvi organizē un veido pati minoritāte, ja minoritātei piederīgās personas apzinās savas kultūras nozīmi, tās lomu identitātes saglabāšanā. Priekšnoteikums mazākumtautības jeb etniskās grupas kultūras attīstībai ir tās organizēšanās par nacionālu minoritāti ar noteiktu organizatorisko struktūru. Pašorganizētās nacionālās minoritātes attiecības ar citām nacionālajām minoritātēm un ar valsti ir nosakāmas ar likumu par nacionālo minoritāšu kultūras tiesībām. Nacionālo minoritāšu kultūras tiesības ir valsts kultūrpolitikas sastāvdaļa.

Nacionālo minoritāšu kultūras attīstības modelis Latvijā nav izstrādāts. Neskaidri ir arī valsts kultūrpolitikas konkrētie uzdevumi, kas izvirzāmi nacionālo minoritāšu kultūras attīstības jomā.

Viens no iespējamajiem nacionālo minoritāšu kultūras stiprināšanas un attīstības virzieniem ir saistīts ar “kultūras tiesību” ideju. Katrai nacionālai minoritātei var izdalīt divas kultūras tiesību dimensijas: kolektīvo un personālo. Kolektīvās kultūras

tiesības paver minoritātei iespēju pašai rūpēties par savu kultūras dzīvi un veidot kultūras pārstāvniecību, kas sadarbojas ar valsts institūcijām. Kultūras tiesību personālā dimensija ir saistīta ar katrai minoritātei piederīgas personas tiesībām savas identitātes saglabāšanas nolūkā mācīties un lietot savu valodu, turpināt savas kultūras, reliģiskās un sadzīviskās tradīcijas un šo centienu vārdā apvienoties savās kultūras biedrībās, to asociācijās vai cita veida organizācijās.

Tomēr kultūras tiesību idejas nav konstruējamas tikai teorētiski un politiski. Svarīgi ir apzināt tās tendences un ievirzes, kas raksturīgas minoritāšu kultūras attīstībai mūsdienā Latvijā, jo tieši tās var atklāt tā modeļa galvenās iezīmes, kas būtu vislabāk piemērotas Latvijā pašreizējos apstākļos.

Piemēram, Latvijas nacionālo minoritāšu kultūras dzīves attīstību varētu pētīt un analizēt saskaņā ar Dž. Berrī piedāvāto akulturācijas ideju. Adaptācijas pakāpei vairākuma kultūrā, kad minoritāšu pārstāvji cenšas apgūt vairākuma valodu un iesaistīties tās kultūrā, ir raksturīgi divi galvenie aspekti: pirmkārt, centieni saglabāt savu kultūru, apņēmba attīstīt un stiprināt savu etnisko identitāti, un otrkārt, līdzdalība kultūras kontaktu veidošanā valstī [29].

Kopumā etnisko grupu pārstāvji ir plaši izmantojuši likumā *Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām* noteiktās tiesības dibināt savas sabiedriskās organizācijas un apvienības. Pašlaik Latvijā ir reģistrētas un aktīvāk vai mazāk aktīvi darbojas vairāk nekā 150 etniskā ievirzē veidotas apvienības, organizācijas vai biedrības. Tas nav maz. Savas nacionālās biedrības ir izveidojuši krievi, poļi, ebreji, igauņi, lietuvieši, baltkrievi, vācieši, livi, kā arī tādas Latvijai netradicionālas etniskās grupas kā tatāri, jakuti, ungāri, moldāvi u. c. Pēdējo gadu laikā pēc etniskā principa ir izveidotas vairākas profesionālas sabiedriskās organizācijas, piemēram, Krievu kultūras darbinieku asociācija un Krievu kultūras darbinieku koncerta - teātra biedrība.

Tomēr vēl joprojām daudzas Latvijas minoritāšu grupas ir vāji organizētas un liels

ir to cilvēku skaits, kuri nav iesaistīti minoritātes kultūras dzīvē.

Bieži sastopami gadījumi, kad minoritāti cenšas pārstāvēt organizācija, kuras rīcība ir klaji politizēta un nav vērsta uz kultūras dzīves attīstības veicināšanu. Šādā ievirzē nereti tiek izplatītas arī politizētās minoritāšu kultūras "autonomijas" idejas, kuru mērķis ir sadalīt Latvijas kultūras vidi etnocentriskos segmentos.

Tomēr pēdējo gadu laikā vērojama arī cita tendence – daļa nacionālo kultūras biedrību likvidējas vai darbojas ļoti pasīvi, galvenokārt tādēļ, ka trūkst līdzekļu darbībai vai arī biedrības vadībā atrodas cilvēki, kuriem nav intereses par savu kultūru un ierobežotas spējas organizēt tās attīstību. Šī tendence visbiežāk ir raksturīga mazajām etniskajām grupām. Kā vienu no piemēriem varētu minēt bulgāru kopienu Latvijā. Tai jāizšķiras vai nu par savas nacionālās kultūras biedrības saglabāšanu, vai arī par asimilāciju dominējošajā kultūrā vai pievienošanos kādai citai etniskai grupai, piemēram, krieviem, pārņemot šīs tautas tradīcijas un kultūru.

Jāatzīst, ka lielākās etniskās grupas Latvijā – krievi, ukraiņi, baltkrievi – nepārstāv sevi kā vienotu kopienu; tādēļ ir apgrūtināta to attiecību organizācija ar valsti. Piemēram, Latvijas krievi veido grupas, kas krasi atšķiras gan ar to interesēm, izcelsmi un saikni ar Latvijas kultūras dzīvi, gan arī politisko orientāciju. "Tieši starp krieviem, kas dzīvo Latvijā, līdz šim jūtams apjukums, neizpratne par notiekošo, dažos gadījumos aizvainojums vai, gluži pretēji, pat vainas komplekss. Krieviem Latvijā ir vērojams kopējas vienojošas nacionālās idejas trūkums un krievu nacionālās pašapziņas veidošanās grūtības [30]." Tajā pašā laikā jāreķinās ar to, ka daudzskaitlīgā krievu kopiena Latvijā vienmēr būs iekšēji diferencēta, un pastāvošā tās daudzveidība liecina par kopienas iekšējo demokrātiju.

Ja 1980. gadu beigās galvenais krievu organizāciju mērķis bija saglabāt un atjaunot Latvijā vietējās krievu kultūras tradīcijas (Baltslāvu biedrība, Latvijas krievu kultūras biedrība), tad deviņdesmito gadu vidū sāka

veidoties organizācijas, kuras galvenokārt orientējas nevis uz kultūru, bet uz iesaistīšanos politikā (Latvijas krievu kopiena, Krievu sabiedrība Latvijā, Krievu mācībuvalodas skolu atbalsta asociācija u. c.). Pašlaik ir reģistrētas vairāk nekā 35 krievu sabiedriskās organizācijas, un līdz šim neveiksmīgi ir bijuši mēģinājumi radīt vienotu krievu organizāciju Latvijā. Gluži pretēji, daudzas krievu organizācijas piedzīvo šķelšanos.

Būtiskākā nacionālo kultūras biedrību pazīme Latvijā ir tā, ka salīdzinājumā ar statistiski uzrādīto etniskās grupas skaitlisko lielumu biedrību aktivitātēs ir iesaistīts neliels cilvēku skaits, turklāt šo cilvēku vecums parasti ir no 45 līdz 60 gadiem. Biedrību darbā pavisam retos gadījumos ir iesaistīti jaunieši. Izņēmumus veido tās etniskās grupas, kurām ir izveidotas savas nacionālo minoritāšu skolas un kuras darbojas ne vien kā izglītības iestādes, bet arī kā minoritātes kultūras dzīves centri.

Tradicionālie nacionālo biedrību kultūras darbības virzieni ir etnisko un valsts svētku svinēšana, attiecīgās tautības ievērojamu cilvēku – mākslinieku, dzejnieku, dramaturgu – atcerei veltītu pasākumu organizēšana (sevišķi raksturīgs tas ir ukraiņu kopienai Latvijā, kura regulāri rīko pasākumus par godu ukraiņu dzejniekam T. Šečenko), sadarbība ar minoritātes skolām, ja attiecīgajai etniskajai grupai tādas ir izveidotas. Pēdējā laikā nacionālās biedrības pievēršas uzmanību draudzības pasākumu organizēšanai.

Lai arī daudzu nacionālo kultūras biedrību pasākumi tiek rīkoti regulāri, tie visbiežāk ir domāti samērā mazai auditorijai, ko veido biedrības locekļi, viņu ģimenes pārstāvji un draugi. Pasākumi parasti netiek reklamēti, un plašāka sabiedrība par nacionālo kultūras biedrību aktivitātēm parasti nav informēta. Šāda informācija nav pieejama pat attiecīgās tautības pārstāvjiem, kuri nav tieši iesaistīti biedrības darbā.

Neskatoties uz to, ka pagājuši jau gandrīz desmit gadi kopš neatkarības atjaunošanas, nav izveidojusies regulāra sadarbības sistēma starp latviešu un nacionālo minoritāšu kultūru. Šķiet, ka vēl joprojām

katrai no tām svarīgāk liekas izdzīvot katrai par sevi, un kultūras darbā iesaistītie cilvēki necenšas meklēt dažādu kultūru vienojošos elementus un iespējas. Kā pozitīvs piemērs jāmin nacionālo minoritāšu koncertprogramma *Latvijas vainags*, kas pirmo reizi tika iekļauta 1998. gada Latvijas Vispārējo Dziesmu svētku programmā un guva lielu publikas atsaucību.

Latvijas vainags

1996. gada rudenī ar mērķi veicināt tautību saskaņu un aktivizēt kultūras darbu Latvijā dzīvojošo minoritāšu vidū, ar KM, TM, Rīgas Domes un Latvijas kultūras fonda atbalstu (ar 1000 latu budžetu) pirmo reizi Latvijas vēsturē tika rīkots Latvijas nacionālo kultūras biedrību festivāls *Latvijas vainags*. Tajā piedalījās ap 1000 cilvēku no daudzām nacionālo kultūru biedrībām. Festivāla laikā notika klasiskās, kora un tautas mūzikas koncerti – *Baltijas vainags*, *Slāvu vainags*, *Krievu rudens*, poētiskie lasījumi, ebreju kultūras vakars, bērnu svētki un izstādes, plašs noslēguma koncerts. Festivāla ietvaros notika arī seminārs *Multikulturālā Latvija*.

Nākamais *Latvijas vainaga* festivāls notika 1998. gadā Vispārējo Dziesmu svētku laikā. Svētku programmā bija iekļauti divi nacionālo minoritāšu koncerti.

Jāpiezīmē, ka arī 2000. gada Latvijas skolu jaunatnes 8. Dziesmu un deju svētku atlases skatēs piedalījās 27 divplūsmu skolu deju kolektīvi un 11 minoritāšu skolu kolektīvi. No tiem svētkos piedalījās 11 divplūsmu un 6 minoritāšu skolu deju kolektīvi. Svētkos piedalījās arī 16 minoritāšu skolu kori un 7 cita veida kolektīvi [32].

Pašlaik sadarbībā ar KM tiek izstrādāts projekts trešā *Latvijas vainaga* festivāla organizēšanai, kas varētu notikt 2001. gadā.

Tautas tērpu centra *Senā klēts* projekts

Tautas tērpu centra *Senā klēts* (direktore Maruta Grasmane) projekts "Latvijā dzīvojošo minoritāšu integrēšanās procesa

veicināšana tautas mākslas un tradīciju izziņas ceļā” ir apvienots kultūras projekts. Tā īstenošanā iesaistītas daudzas kultūras biedrības. Projekta galvenie mērķi ir šādi:

- Latvijā dzīvojošo minoritāšu etniskās pašapziņas celšana un saskaņas veidošana starp dažādām tautībām tradicionālās kultūras kontekstā;
- latviešu tuvināšana Latvijā dzīvojošo minoritāšu kultūras videi, veicinot daudz nacionālās sabiedrības integrācijas procesu;
- latviešu iepazīstināšana ar Latvijā dzīvojošo dažādo nacionalitāšu tautas mākslu, atklājot un izceļot atšķirīgo etnogrāfijā, folklorā, paražās un vedinot uz kopīgo iezīmju meklēšanu latviešu un šeit dzīvojošo tautību tradicionālajās kultūrās.

Galvenais uzdevums, izvirzot šo ideju, bija aicināt Latvijā dzīvojošo citu tautību cilvēkus integrēties mūsu daudz nacionālajā sabiedrībā, pievēršot uzmanību tādām savas tautas identitātes izpausmēm kā tautas tērps, gadskārtu ieražu svinēšana un ar tām saistītajām norisēm.

Projekta īstenošanas gaitā tika veidoti tautību mēneši: poļu, baltkrievu, lietuviešu, lībiešu un igauņu, vācu un čehu, krievu. Visu tautību mēnešu pasākumos (laika posmā no 1999. gada marta līdz 2000. gada martam) piedalījās ap 1040 cilvēku. Projekta koordinatore atzīst, ka šī projekta īstenošanas laikā minoritātes sākušas nopietni izvērtēt savas tautas kultūras vērtības. Projekta veidotāji ar gandarījumu secina: ja kāda tautība sāk patiesi interesēties par savām tradīcijām, rituāliem, tai nenoliedzami radīsies interese arī par līdzās dzīvojošās tautas kultūru. Tradīciju mēnešu veidošanā iesaistītie minoritāšu pārstāvji atzina, ka šāda veida pasākumi dod “nozīmīgu ieguldījumu minoritāšu pašapziņas celšanā” (baltkrievi), “projekts modina un dod labu impulsu vēlmei dziļāk iepazīt, izziņāt savu kultūru, rosinot veidot ciešākus kultūras sakarus ar savu mītnes zemi” (igauņi). Latvijā dzīvojošie vācieši uzsvēra, ka kultūras dienas bija vērtīgs pasākums arī ar to, ka varēja paskatīties uz pašiem it kā no malas – cik patiesībā viņi ir vāciski, kā saglabā savu senču mantojumu – tikumus un tradīcijas [31].

Projekta īstenošanu atbalstīja Sorosa fonds–Latvija. Tautas tērpu centrs *Senā klēts* meklē finansējumu, lai turpinātu uzsāktu projektu.

Projekts – festivāls *Zelta kamoliņš*

Pirmo reizi festivāls *Zelta kamoliņš* notika 1995. gada aprīlī, īstenojot Rīgas 96. vidusskolas pedagogu un skolas muzikālās studijas *Zvonņica* iecerī un idejas. Projekta mērķis bija iepazīt Latvijas daudz nacionālo kultūru, radīt iespēju pilnveidot skolēna talantu, radošās spējas, veidot bērna piederības apziņu Latvijas tautai. Festivāls norisinās kā minoritāšu skolu folkloras ansambļu un koru skate; dalībnieku vecums: 4.–18. gadi. Šajā festivālā tradicionāli piedalās poļu skolas ansamblis *Rižskije promiki*, ebreju ansamblis AVIV, ebreju ansamblis *Maagal*, lietuviešu pamatskolas ansamblis, ukraiņu skolas ansamblis *Ļelitki*, Krievu klasiskās ģimnāzijas jauktais koris, Rīgas 96. vidusskolas koris *Zvonņica*, baltkrievu ansamblis *Vovjoročka* u. c. No 1995. gada līdz 1997. gadam festivāls notika reizi gadā (maijā), bet, sākot ar 1997. gadu, – divas reizes gadā (pavasārī un vasarā).

1999. gada novembrī tika reģistrēta sabiedriska organizācija “Minoritāšu bērnu un jauniešu programma *Zelta kamoliņš*”, kuras mērķis ir veicināt dažādu etnisko grupu jauniešu savstarpējo sapratni un dialogu, Latvijā dzīvojošo dažādu tautību un etnisko grupu kultūras mantojuma saglabāšanu un attīstīšanu, nacionālas identitātes stiprināšanu [33]. Šī organizācija ir uzņēmusies atbildību par festivāla turpmāko organizēšanu.

2000. gada 3.–5. martā notika jau astotais minoritāšu bērnu un jauniešu festivāls *Zelta kamoliņš*, šoreiz – Daugavpilī. Tā bija pirmā reize, kad festivāls notika ārpus Rīgas. Kopumā koncertos, pārstāvot 9 nacionālās skolas, kā arī Rīgas un Daugavpils nacionālās kultūras biedrības – ukraiņu, lietuviešu, baltkrievu, ebreju, poļu, krievu, vācu –, piedalījās vairāk nekā 300 jaunie dziedātāji,

instrumentālisti, dejojāji. Pasākumu programmā tika iekļauti 9 koncerti, draudzības vakars, seminārs skolotājiem u. c. pasākumi. Kā atzīst festivāla direktore I. Viņņika, pats vērtīgākais ieguvums festivāla dalībniekiem šajās dienās bija lielais skaits nodibināto draudzīgo un radošo kontaktu.

Festivāls *Zelta kamoliņš* ir kļuvis par minoritāšu kultūras attīstības skati. Tomēr pagaidām festivāls, tāpat kā programma *Latvijas vainags*, nav guvis pastāvīgu valsts atbalstu un tiek organizēts par dažādu fondu un organizāciju līdzekļiem. Valsts līdzfinansējums (līdzās Sorosa fonda–Latvija un Daugavpils pilsētas domes finansējumam) 2000. gada festivāla organizēšanā bija 200 latu, ko Naturalizācijas pārvalde piešķīra no budžeta dotācijām nacionālo kultūras biedrību un kultūras pasākumu finansēšanai.

Sabiedrības integrācijas programma

2000. gada maijā MK pieņēma sabiedrības integrācijas programmas īso variantu, kas nosaka prioritāros kultūras darbības virzienus sabiedrības integrācijas kontekstā. Tas paredz nevalstisko organizāciju, pašvaldību, izglītības un kultūras iestāžu projektu īstenošanu, lai veicinātu kultūru dialogu – minoritāšu pārstāvju izpratni par latviešu tautas kultūrvērtībām, no vienas puses, un latviešu izpratni par Latvijā dzīvojošo minoritāšu kultūrvērtībām, no otras puses.

2000. gadā darba grupa turpināja valsts programmas *Sabiedrības integrācija Latvijā* izstrādi un gada beigās iesniedza to apstiprināšanai MK. (2001. gada sākumā MK Valsts programmu “Sabiedrības integrācija Latvijā” akceptēja.) 2000. gada beigās darbu uzsāka TM SID un Tieslietu ministres konsultatīvā padome sabiedrības integrācijas jautājumos.

Naturalizācijas tempi un jaupilsonu politiskā līdzdalība

Statistika

2000. gada vidū Latvijā bija reģistrēti 2371,3 tūkstoši iedzīvotāju. 1776,0 tūkstošiem bija Latvijas Republikas pilsonība, 568,2 tūkstoši bija nepilsoņi, bet 27,1 tūkstotim bija ārvalstnieka statuss.

Etniskais sadalījums: latvieši - 1369,7 tūkstoši (57,8 procenti) krievi – 699,5 tūkstoši (29,5 procenti), baltkrievi – 96,5 tūkstoši (4,1 procenti), ukraiņi – 63,2 tūkstoši (2,7 procenti), poļi – 59,4 tūkstoši (2,5 procenti), lietuvieši – 33,3 tūkstoši (1,4 procenti), ebreji – 10,3 tūkstoši (0,4 procenti), igauņi – 2,6 tūkstoši (0,1 procenti) un 36,8 tūkstoši (1,6 procenti) citas etniskās piederības personas.

Ja 99,6 procenti latviešu ir Latvijas Republikas pilsoņi, tad minoritāšu grupās aina ir cita. Piemēram, lielākā daļa Latvijā dzīvojošo krievu nav LR pilsoņi – tikai 42,2 procentiem Latvijas krievu ir Latvijas pilsonība. Vēl būtiskākas atšķirības vērojamas citās lielākajās etniskajās grupās. Baltkrievu un ukraiņu vidū Latvijas pilsonība ir attiecīgi 24,0 un 11,2 procenti. Salīdzinoši labāka situācija ir poļu un ebreju etniskajās grupās, LR pilsonība ir attiecīgi 66,6 un 56,2 procentiem poļu un ebreju. Latvijas pilsonība ir vairāk nekā 90 procentiem čigānu tautības personu. Tā nav raksturīga parādība citās Eiropas valstīs. Latvijas čigāni ir dzīvojuši Latvijas teritorijā jau daudzus gadsimtus un atšķirībā no saviem tautiešiem citās Eiropas valstīs nav ceļojuši no vienas valsts uz citu [36].

No personām, kurām ir tiesības pretendēt uz Latvijas pilsonību, kopš 1995. gada februāra (naturalizācijas procesa sākuma) līdz 2000. gada jūlija beigām bija saņemti 37 614 iesniegumi. Tātad vidēji mēnesī tiek saņemti ap 570 iesniegumi, protams, saņemto iesniegumu skaits naturalizācijas procesa sākumā bija krietni gausāks nekā pašlaik.

Līdz 2000. gada 31. jūlijam ar MK rīkojumu LR pilsonība bija piešķirta 33 523 personām, ieskaitot 4281 nepilngadīgu bērnu. Tas veido 5,8 procentus no kopējā atlikušā nepilsoņu skaita [36].

Naturalizācijas politikas izmaiņas

Kā zināms, atjaunojot Latvijas pilsonības institūciju, par LR pilsoņiem tika reģistrētas tās personas, kuras pašas vai kuru priekšteči bija Latvijas pilsoņi pirms padomju okupācijas. Tas nozīmē, ka LR pilsoņu kopumā netika iekļautas pēc 1940. gada 17. jūnija Latvijā iecelto personas un to pēcnācēji, pat ja šo personu pēcnācēji bija dzimuši Latvijā.

Būtiskas izmaiņas naturalizācijas politikā iezīmējās 1998. gada nogalē, kad stājās spēkā grozījumi LR *Pilsonības likumā*, kas paredzēja vecuma ierobežojumu atcelšanu. Tas pavēra iespēju piedalīties naturalizācijas procesā visiem pilsonības pretendentiem, kuri bija gatavi kārtot pārbaudes pilsonības iegūšanai. Ja 1997. gadā NP saņēma tikai 3030 iesniegumus, tad 1998. gadā jau gandrīz divreiz vairāk – 5590 iesniegumus. Potenciālo pretendentu aktivitāte turpināja pieaugt arī 1999. gadā. Pēc grozījumu stāšanās spēkā NP vidēji mēnesī saņem ap 1,2 tūkstošus iesniegumu.

Tas norāda, ka naturalizācijas politikā ir notikušas pārmaiņas, kas būtiski ietekmē (un ietekmēs arī turpmāk) sabiedrības integrācijas procesu Latvijā.

Turpmākās tendences

Iespējams, ka turpinās pieaugt pilsonības pretendentu iesniegumu skaits, tomēr to var bremsēt pašreizējā NP kapacitāte. Katrā ziņā nav pamata uzskatīt, ka tuvāko gadu laikā pilsonības pretendentu skaits samazināsies.

Lai izvērtētu pilsonības pretendentu aktivitāti un pilsonības piešķiršanas gaitu, ir būtiski konstatēt ne vien iesniegumu skaita dinamiku, bet arī izvērtēt citas sakarības, piemēram, nepilsoņu skaita samazināšanās

īpatnības saistībā ar vecuma un dzimuma struktūru, izglītības līmeni, profesionālo piederību, dzīves vietu, emigrāciju u. tml. Ja salīdzinām lielākās etniskās grupas, tad aktīvāk LR pilsonību ir centušies iegūt krievi (5,6 procenti no krievu nepilsoņu skaita), seko ukraiņi (4,8 procenti) un baltkrievi (4,6 procenti)[36].

Jaunpilsoņu politiskā un pilsoniskā līdzdalība

Pilsonības piešķiršanas politiskās efektivitātes kritērijs ir pilsonību ieguvušo personu līdzdalība Saeimas un pašvaldību vēlēšanās, piedalīšanās referendumos un citos pasākumos. Svarīga ir jaunpilsoņu līdzdalība nevalstisko organizāciju, kā arī partiju darbā.

Pašlaik viss jaunpilsoņu kopums var nodrošināt apmēram divu deputātu ievēlēšanu Saeimā. Tas nav daudz, bet pakāpeniski šīs iespējas palielināsies. Nenoliedzami, ka jaunpilsoņu ietekme Latvijas politiskajā dzīvē turpinās pieaugt.

Secinājumi un ieteikumi

Aktīva valsts institūciju etnopolitiska darbība ir spilgta pārejas tipa un daudz nacionālas sabiedrības izpausme, kas liecina par to, ka tiek meklēts veids, kā saskaņot majoritātes un minoritāšu attiecības un intereses. Nepieciešamība ar likumu palīdzību stiprināt latviešu valodas un kultūras tiesības norāda uz to, ka majoritātes stāvoklis nav vēl tik drošs, lai tās interešu ievērošana būtu pašsaprotama – kā tādas, ko politiskā un tiesiskā sistēma garantēti aizsargā. Arī turpmākajā likumdošanas procesā šī nepieciešamība būs aktuāla.

Atsevišķas valsts institūcijas dažādi izprot savus pienākumus un atbildību šajos, dalītās etnopolitikas īstenošanas apstākļos. Dažas valsts institūcijas spontāni stājas latviešu interešu sardzē, daudz nedomājot par etnopolitisko stāvokli valstī kopumā. Šajos gadījumos minoritāšu interešu aizsardzība netiek uztverta kā aktuāla un

nozīmīga sabiedrības problēma. Latvijas politiskajā sistēmā, proti, – valsts līmenī nav izveidots mehānisms dialogam ar mazākumtautībām. Piemēram, pieņemot *Valsts valodas likumu* un to papildinošos MK noteikumus, valdība un atbildīgās institūcijas diskutēja ar starptautisku institūciju amatpersonām un cītīgi ieklausījās to viedokļos, bet necentās diskutēt ar minoritāšu pārstāvjiem, kurus šie noteikumi skar vistiešākā veidā. **Visām valsts institūcijām, kuras tieši vai pastarpināti īsteno etnopolitiku, ir jābūt atvērtām dialogam ar minoritāšu organizācijām un jāveicina sabiedrības integrācija.**

Valsts pārvaldes līmenī nav izveidota atbilstošas kapacitātes institūcija sekmīgai sadarbībai ar minoritāšu organizācijām. Tas nozīmē, ka nav izveidojies arī skaidrs un noteikts mehānisms sadarbībai ar tām. Līdz ar to nesakārtota ir nacionālo kultūras biedrību finansēšanas kārtība un apjoms. 1991. gada likums *Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju* neatbilst mūsdienu prasībām, tāpēc nepieciešama jauna likuma un tam pakārtotu MK noteikumu izstrāde.

Latvijā nav izveidots demokrātiskai un nacionālai valstij atbilstošs nacionālo minoritāšu kultūras attīstības mehānisms. Pastāvošais minoritāšu kultūras pašdarbības veids nepietiekami veicina cittautiešu integrēšanos Latvijas sabiedrībā, neveidojas tradīcijas plaša kultūras dialoga uzturēšanai. Nepieciešams iesaistīt cittautiešus ar kultūru saistīto likumprojektu un lēmumu izstrādāšanā, kā arī to īstenošanā.

Neskaidra ir Valsts prezidentes TKP reorganizācijas gaita un darbības atjaunošanas perspektīva. SIP projekta (īsajā variantā) dialoga veicināšanai ar sabiedrību un it sevišķi – ar minoritātēm bija paredzēts izveidot Konsultatīvo padomi. Atteikšanās no neatkarīgas Konsultatīvas padomes veidošanas un tās varbūtējā iekļaušana SIF struktūrā (pēc tā izveidošanas) nerada pārliecību, ka šī padome spēs iegūt tādu autoritāti, lai sekmīgi uzturētu dialogu Latvijas sabiedrībā par sarežģītiem sabiedrības integrācijas jautājumiem. Turklāt šis institūcijas izveide ir aizkavējusies sakarā ar to,

ka valdība nedemonstrē lielu ieinteresētību veidot SIP īstenošanas mehānismu. Tomēr to ir nepieciešams izveidot pēc iespējas drīz.

Neskatoties uz to, ka ar katru gadu pieaug cilvēku skaits, kuri uzskata, ka prot latviešu valodu (kaut vai zemākajā līmenī), latviešu valodas apguve un lietošana saglabājas kā sabiedrības integrācijas problēma. Valstī nav izveidota vienota latviešu valodas apguves sistēma un nav noteikta institūcija, kura koordinētu tās apguvi pieaugušo vidū. Valodas apguve, lai sagatavotos naturalizācijas eksāmeniem, ir atstāta pašu pilsonības pretendentu ziņā. **Lai nodrošinātu latviešu valodas apguvi ikvienam, kurš to vēlas, nepieciešams izveidot vienotu standartizētu valodas apguves sistēmu pieaugušajiem.**

Turpinās bilingvālās izglītības reforma. Šo reformu apgrūtina mācību materiālu profesionāli sagatavotu pedagogu trūkums. Latvieši ir nepietiekami informēti par bilingvālās izglītības reformas gaitu un tās problēmām. Lai novērstu šīs problēmas, bilingvālās izglītības reformas īstenošanu (tostarp šīs reformas vadību) nepieciešams nodrošināt ar atbilstošu finansējumu no valsts budžeta. Reformas gaita periodiski (pēc katra mācību gada) jāanalizē, jāvērtē un ar iegūtajiem rezultātiem jāiepazīstina sabiedrība; iegūtie rezultāti jāizmanto reformas vadības uzlabošanai. Krievu minoritātei aktīvāk jāveicina krievu minoritātes skolu tīkla izveide Latvijā.

Kaut arī 2000. gadā sabiedrībā virmoja etnopolitiskas kaislības, kas padziļināja plaisu starp pilsoņiem un nepilsoņiem, latviešiem un krievu valodā runājošajiem cittautiešiem, SIP īstenošana ir aizkavējusies. TM SID savu darbību ir uzsācis nepārliecinoši, arī noteiktais departamenta statuss nevieš pārliecību, ka tas spēs vēlamā līmenī veikt valsts institūciju koordinācijas darbu sabiedrības integrācijas sakarā. Latvijā nepieciešams veidot aktīvu sabiedrības integrācijas politiku. Tam jābūt vienam no galvenajiem SID uzdevumiem.

Līdz šim ieguldījumu integrācijā ir devušas atsevišķas valsts institūcijas (NP, Ārlietu ministrija), LVAVP, nevalstiskās orga-

nizācijas, Sorosa fonds–Latvija, starptautiskās organizācijas (ANAP, EDSO u. c.), ārvalstu vēstniecības. LR Saeima, Valsts prezidentes kanceleja, MK nav izrādījis patstāvīgu iniciatīvu, lai atbalstītu sabiedrības integrāciju. Latvijas valdība drīzāk ir sekojusi integrācijas procesam kā pasīva vērotāja un vairākkārt ir bijusi spiesta pielāgoties jau notiekošajiem procesiem. Rezultātā sabiedrības integrācija norisinās decentralizēti (un lokalizēti), bez aktīvas koordinējošas darbības visas valsts limenī. Stāvoklis varētu mainīties pēc SIF izveides, ja valdība būs gatava ilgtermiņa ieguldījumiem sabiedrības integrācijā.

Aizvadītajā 2000. gadā valstī īstenotā naturalizācijas politika un daļēji arī kultūrpolitika ir veicinājusi sabiedrības integrāciju. Tas nozīmē, ka naturalizācijas procesa un arī kultūras dzīves kontekstā valstī ir mazinājušās etnopolitiskās pretrunas un atsvešinātība starp valsti un sabiedrību. Taču to pašu nevar teikt par valstī īstenoto valodas un izglītības politiku. Kaut arī darbu sekmīgi turpina LVAVP un pieaug latviešu valodas pratēju skaits, un krievu mācībvalodas skolās jau otro mācību gadu norisinās bilingvālās izglītības reforma un daudzu krievu mācībvalodas skolu skolēni sekmīgi apgūst latviešu valodu, tomēr etniskā spriedze, kas radās MK noteikumu sagatavošanās laika posmā jaunā *Valsts valodas likuma* sakarā un pretrunas ar *Izglītības likuma* pārejas noteikumu 9. panta 3. punkta ieviešanu, kas paredz, ka 2004. gada 1. septembrī valsts un pašvaldību vispārējās vidējās izglītības iestāžu desmitajās klasēs mācības ir jāuzsāk tikai valsts valodā, liecina, ka valstī īstenotā valodas un izglītības politika nav profesionāli līdzsvarota un tālredzīga. Kā vienā, tā otrā gadījumā tiek provocēts etniskais saspīlējums valstī.

Atsauces

1. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Aprīlis/maijs 2000. Valoda. – LVAVP, Baltijas Datu nams, 2000.
2. “Ceļā uz pilsonisku sabiedrību”. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Atskaite. 1996. gada nov. – 1998. gada janv. – Baltijas Datu Nams, 1998.
3. Valsts valodas centra nolikums // Latvijas Vēstnesis. – 2000. – 29. aug.
4. Latviešu valodas apguves valsts programma (LVAVP). Darbības atskaite: 1996. – 2000. – Rīga, 2000.
5. Valsts programmas koncepcija “Sabiedrības integrācija Latvijā”. – Rīga, 1999.
6. Valodas situācija Latvijā. Sociolingvistisks pētījums. 2.daļa. Latviešu lingvistiskā kompetence un valodas procesu vērtējums. – Latviešu valodas institūts. – Rīga, 1996.
7. Guščin V. Rižskaja evrejskaja škola im. Šimona Dubnova // *Obrazovanije i karjera*. – 2000. – 5.–18. apr.
8. Kak živjoš, nacionālaja škola? // *Obrazovanije i karjera*. – 2000. – 9.–22. febr.
9. Vilkaušs E. Skolas pieredze savas tautas kultūras identitātes nostiprināšanā // *Latvijas Vēstnesis*. – 2000. – 1. jūn.
10. Pārskats par LR vispārīzglītojošajām skolām. 1999./2000. mācību gada sākumā. III krājums. – Rīga, IZM, 2000.
11. LR Izglītības likums. – Rīga, 1998.
12. Valsts pamatizglītības standarts. – Rīga, 1998.
13. Liepiņa I. Valsts valodas prestižam ir tendence pieaugt // *Jaunā Avīze*. – 1998. – 9. febr.
14. Zvirgzde A. Kādā valodā mācīties? // *Diena*. – 1998. – 12. jūn.
15. Nagle G. Skolotājus iepazīstina ar bilingvālās izglītības modeļiem // *Diena*. – 1999. – 23. marts.
16. Ločmele N. Krievu jaunieši nevēlas integrēti Latvijā // *Diena*. – 1999. – 22. sept.
17. Lulle A. Jāmaina attieksme pret latviešu valodu // *Jaunā Avīze*. – 1999. – 22. sept.
18. Apvienības “Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā” frakcijas paziņojums // *Lauku Avīze*. – 2000. – 30. sept.
19. Nagle G. Mazākumtautību izglītības programmas skolās ievieš lēni // *Diena*. – 2000. – 20. sept.
20. Nagle G. Trūkst metodisko līdzekļu bilingvālās izglītības ieviešanai // *Diena*. – 1999. – 4. dec.
21. OESD. Reviews of National Policies for Education. – Latvia, 2000.
22. Mirskis S. Krievu nacionālās kultūras autonomijas modeļa principi un mehānismi // *Latvijas Vēstnesis*. – 1999. – 6. okt.
23. Aršavskaja T. Kuda idjote, nacionālņije školi? // *Obrazovanije i karjera*. – 2000. – 26. janv.–8. febr.
24. Latvijas valsts kultūrpolitikas pamatnostādnes. – Rīga, 1996.

25. Virtmane V. Vienotas kultūrtelpas veidošanās un kultūrpolitika Latvijā // Latvijas Vēstnesis. – 1999. – 6. okt.
26. Konferences “Kultūras tiesību īstenošana sabiedrības integrācijas kontekstā” rekomendācijas. – Rīga, 2000. – 25. febr.
27. Report of the Government of Estonia. Integrating Estonia (1997–2000). – Tallin, 2000.
28. Dribins L. Kultūras autonomijas principi un iezīmes Latvijā // Latvijas Vēstnesis. – 1999. – 6. okt.
29. Vēbers E. Kultūras tiesības un sabiedrības integrācija // Latvijas Vēstnesis. – 2000. – 14. jūl.
30. Viņņika I. Nacionālo kultūras biedrību loma Latvijas kultūras dzīvē // Latvijas Vēstnesis. – 1999. – 5. okt.
31. Tautas tērpu centra “Senā klēts”. Atskaite par projektu “Latvijā dzīvojošo mazākumtautību integrēšanās procesa veicināšana tautas mākslas un tradīciju izziņas ceļā”: 1999. gada marts – 2000. gada marts. – Rīga, 2000.
32. LR IZM Valsts jaunatnes iniciatīvas centra vēstule. – Rīga, 2000. – 6. nov.
33. Sabiedriskās organizācijas “Mazākumtautību bērnu un jauniešu programmas *Zelta kamoliņš*” statūti.
34. Bilingvālās izglītības programmas ieviešanas izpēte: skolēnu un vecāku nostādnes un izpratne. (Baltijas Sociālo zinātņu institūts). – Rīga, IZM, 2000.
35. IZM rīkojums (30. 07. 1999.) nr. 389 “Par mācību priekšmetu stundu paraugplānu valsts un pašvaldību izglītības iestādes ar citu mācībvalodu 2. un 9. klasei. – Rīga, 1999.
36. Āboltiņš R., Pabriks A., Vēbers E. Pārskats par sabiedrības integrāciju: atsvešinātības pārvarēšanu. (Nodaļa par naturalizāciju.) SFL politikas analīze 2000. gada projekts. – Rīga, 2001.
5. Druvieta I. Latvijas valodas politika Eiropas savienības kontekstā. – Rīga, 1998.
6. Informatīvie biļeteni. LAT-2. “Tagad”. – Rīga, LVAVP, 1999. – 2000.
7. Kabanov N. Vozmožen li massovij protest // Vesti segodņa. – 2000. – 25. apr.
8. Koļesņikova K. Valodas politikas realizācijas perspektīvas mūsdienu Latvijas sabiedrībā. Bakalaura darbs. – Rīga, Latvijas Universitāte, 1998.
9. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Valoda. (LVAVP finansēti un BDN un Baltijas Sociālo zinātņu institūta veikti socioloģiski pētījumi.). – Rīga, LVAVP, 1996., 1997., 1998., 1999.
10. Latviešu valoda: no politikas uz sadzīvi. – Rīga, 1999.
11. Latviešu valodas apguve skolās ar krievu apmācības valodu. (LVAVP finansēti un BDN veikti socioloģiski pētījumi.) – Rīga, LVAVP, 1999.
12. Latvijas valsts kultūrpolitikas pamatnostādnes. – Rīga, 1996.
13. Lase I. Svin īgaunu skolas desmitgadi // Diena. – 2000. – 14. febr.
14. Lavīze. Latviešu kā otrās valodas apguves skolotāju asociācijas izdevums. – Rīga, 1999., 2000.
15. Ločmele N. Divvalodības draudi pret konvenciju // Diena. – 2000. – 14. jūn.
16. Maslo I. Mazākumtautību kultūra un bilingvālā izglītība // Latvijas Vēstnesis. – 2000. – 1. jūn.
17. Nacionālā programma “Kultūra” (2000.–2010.). Kopsavilkums // Latvijas Vēstnesis. – 2000. – 3. febr.
18. Nacionālais ziņojums par kultūrpolitiku Latvijā. – Rīga, 1998.
19. Ne nado podgonjat detej // Vesti segodņa. – 2000. – 13. janv.
20. NP un Latvijas Tautas skolas projekts “Ātrā latviešu valodas apmācības pilotprogramma” un projekta atskaites. – Rīga, 2000.
21. Ozoliņa G. Cittautieši Gulbenē mācās bilingvāli // Diena. – 1999. – 1. febr.
22. Papule E. Mazākumtautību skola un nacionālo kultūru aktualizēšanas iespējas // Latvijas Vēstnesis. – 1999. – 6. okt.
23. Papule E. Par mazākumtautību izglītību Latvijā // Izglītība un Kultūra. – 2000. – 13. apr.
24. Pārskats par dažādu mācību priekšmetu apguvi LR vispārīgizglītojošajās skolās. 1999./2000. mācību gada sākumā. VI krājums. – Rīga, IZM, 2000.
25. Pārskats par svešvalodu mācīšanu LR vispārīgizglītojošajās skolās. 1999./2000. mācību gada sākumā. IV krājums. – Rīga, IZM, 2000.

Papildliteratūra

1. Bilingual Education. (In Latvian Schools of General Education). – Rīga, Ministry of Education and Science, 1988.
2. Buhvalov V., Pliner J. Problēmi i perspektivi integrāciju učašihjsja škol nacionalnih meņšinstv v latvijskoje obščestvo. – Rīga, 2000.
3. Divvalodu izglītībai traucē skolotāju un grāmatu trūkums // Diena. – 2000. – 25. maijs.
4. Djačkova S. Valsts valodas zināšanu ietekme uz nelatviešu integrāciju Latvijas sabiedrībā. Bakalaura darbs. – Rīga, Latvijas Universitāte, 1998.

26. Pliner J. Zakon ob obrazovanii likvidiruet obrazovaniye na ne gosudarstvennom jazike // Obrazovaniye i karjera – 2000. – 8.–21. marts.
27. Sabiedrības integrācijas programma. Īsais variants. – Rīga, 1999.
28. Saruna redakcijā ar Valsts valodas centra vadītāju Dz. Hiršu // Lauku Avīze. – 2000. – 6. jūl.
29. Sovmestnoje zajavļeniye // Obrazovaniye i karjera. – 2000. – 23. febr.–7. marts.
30. UNDP pārskati/novērtējumi par LVAVP darbu – Rīga, 1997., 1998., 1999.
31. Valsts programma “Sabiedrības integrācija Latvijā”. – Rīga, 2001.
32. Vēbers E. Bilingvālās izglītības reforma // Diena. – 1999. – 15. okt.
33. Zaļalksne Z. Poļu pamatskolu skārušas pārmaiņas // Rīgas Balss. – 2000. – 22. febr.
34. Ziemele I. Minoritāšu kultūras tiesības. EP standarti // Latvijas Vēstnesis. – 1999. – 6. okt.

Otrā nodaļa

Politisko partiju un apvienību etnopolitiskās aktivitātes

Šajā nodaļā tiek raksturota Latvijas galveno, ietekmīgāko politisko partiju etnopolitisko uzskatu evolūcija un aktivitātes, to ietekme uz sabiedrības integrāciju un Latvijas integrēšanos Eiropas Savienībā. Pētījuma gaitā vērtēti partiju programmiskie un taktiskie dokumenti, intervēti partiju vadošie darbinieki, pētīta partiju parlamentārā darbība etnisko attiecību jomā, analizēti partiju publiskie pasākumi un kampaņas.

Politisko partiju, apvienību etnopolitiskie uzskati un darbība, to ietekme uz sabiedrības integrācijas procesu

Etnopolitiskie mērķi un uzdevumi partiju programmās

Pārskatā raksturoti piecpadsmit lielāko politisko apvienību un partiju programmās un citos programmiskajos dokumentos (manifestos, paziņojumos, priekšvēlēšanu programmās) paustie partiju mērķi un uzdevumi etnopolitikas jomā.

No Saeimā pārstāvētām partijām etnopolitiskais virziens visvairāk izteikts *Latvijas Sociāldemokrātiskās Strādnieku Partijas* (LSDSP), *Tautas Saskaņas Partijas* (TSP) un *Apvienības Tēvzemei un Brīvībai/LNNK* (TB/LNNK) programmās.

LSDSP 1998. gada programmā ir speciālas nodaļas ar nosaukumiem *Nacionāla valsts*, *Naturalizācija un integrācija*, kurās tika proponēta etnopolitika, kas sekmētu pilsoņu apvienošanos politiskā nācijā,

apstiprināts atbalsts latviskas Latvijas idejai un minoritāšu valodas un kultūras tiesībām. LSDSP uzskata, ka jāapvieno “latviešu nacionālā valsts” ar “citu etnosu valstisku integrāciju”, neprasot, lai tie atteiktos no savas etniskās identitātes, “bet sekmējot to kultūras izkopšanu”. Jāveido “civilizēta daudz kultūru sabiedrība”. Sevišķi akcentētas lībiešu kultūras tiesības. Programma prasīja nepieļaut rasu un nacionālā naida sludināšanu. Naturalizācijai jāveicina katra cilvēka integrācija Latvijas sabiedrībā. Pilsonība tika vērtēta augstāk par tautību [1].

2000. gada 21. oktobrī LSDSP 32. kongresā apsprieda un pamatā pieņēma jaunu LSDSP programmas tekstu, kuru vēl redakcionāli un saturiski pilnveidos. Jaunajā tekstā etnopolitikai ierādīta vēl plašāka vieta. Vairāk uzsvērta nacionālās valsts celtniecības izšķirošā nozīme latviešu nācijas pastāvēšanā, par nacionālās politikas primaritāti atzīta latviešu un lībiešu likumīgo interešu ievērošana, etniskās spriedzes mazināšana, etnopolitiskais izlīgums. LSDSP programma atbalsta latviešu valodas valstiskā statusa stiprināšanu un latviskas kultūrvides paplašināšanu, deklarējot, ka tieši kultūrā “izpaužas latviskās Latvijas ideja”. Programmā iekļautas jaunas sadaļas *Nacionālā politika un sabiedrības integrācija* un *Nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzība*. Pēdējā neizvērstā veidā [2].

TSP 1997. gadā pieņemtajā programmā etnopolitiskie mērķi un uzdevumi izteikti nodaļās *Politiskās nācijas veidošana, valsts vara, pašvaldības* un *Etnopolitika*. Kopumā TSP izvirza etnopolitiku par savas darbības galveno virzienu un tādā veidā cenšas iegūt sev piekritējus. Programmā uzsvērts, ka Latvijas valsts pamats ir “Latvijas tauta”,

“dažādu tautību cilvēku kopums”, kas uzticīgs Latvijai.

Galvenie uzdevumi: pilsoņu kopuma atjaunošana un attīstība; tiesisko atšķirību mazināšana starp pilsoņiem un nepilsoņiem (lai veicinātu integrāciju), naturalizācijas noteikumu “atvieglošana”, Latvijas minoritāšu kultūrautonomijas principa konsekventa īstenošana, 1919. gada likuma par minoritāšu izglītību atjaunošana, Eiropas Padomes *Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību* ratificēšana. Tiek prasīta arī 1992. gada Eiropas reģionālo un minoritāšu valodu hartas noteikumu īstenošana, piešķirot vietējām pašvaldībām “iespēju reglamentēt citu valodu oficiālu lietošanu līdzās valsts valodai vietās, kur kompakti dzīvo etniskās un lingvistiskās minoritātes” [3].

TSP programmā arī atzīts, ka 1991. gadā pieņemtais LR likums *Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju* nedarbojas un ka jāpieņem jauni normatīvi akti, kas garantētu minoritāšu kultūras tiesību īstenošanu.

TSP programmas dokumentā nav minētas konkrētas minoritātes un to vajadzības. Šāda pieeja etnopolitiskajām problēmām ir arī citu partiju programmās.

TSP 7. kongresā, kas notika 2000. gada 25. novembrī, pieņemta jauna TSP programma, kurai dots nosaukums *Sabiedrības integrācija un sociālais taisnīgums*. Saglabātas iepriekšējās programmas galvenās atziņas etnopolitikas jomā, kuras papildinātas ar jaunu uzdevumu izvirzīšanu: jāpieņem sabiedriskā izlīguma deklarācija, kas veicinātu integrāciju; jāpaātrina naturalizācija; nepilsoņiem jāpiešķir tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās; visām tautībām jādod tiesības saņemt valsts atbalstu savas valodas, kultūras un izglītības attīstībai, pieņemot likumu par nacionālām minoritātēm. Prasīta arī ierobežojumu atcelšana nepilsoņiem darba un sociālā nodrošinājuma jautājumos. TSP programma atzīst, ka latviešu valodai jābūt vienīgai valsts valodai, taču jāreglamentē arī citu valodu oficiālā lietošana vietās, kur kompakti dzīvo etniskās un

lingvistiskās minoritātes. Sevišķi akcentēta sabiedrības integrācijas un politiskās nācijas veidošanās kopsakarība.

Apvienība *Tēvzemei un Brīvībai/LNNK* savus etnopolitiskos mērķus izteikusi 1997. gada programmas ievadā, sadaļā *Latvijas valsts – demokrātiska sabiedrība*. Programmas ievadā uzsvērts pamatmērķis – veidot latvisku Latviju, izkopjot nacionālo pašapziņu, aizsargājot latvisko kultūrvidi, pārvarot “okupācijas, kolonizācijas un totalitārisma (boļševisma) sekas”. TB/LNNK uzskata, ka mazākumtautībām Latvijā jau pašlaik ir “vairāk tiesību un iespēju nekā vairums ES valstu”. “Sabiedrības stabilitāti garantē visu Latvijas pilsoņu vienlīdzība, nacionālo minoritāšu tiesības, turpinot Latvijas pirmskara tradīcijas.” Programmā norādīts: “Lai garantētu latviešu nācijas politisko varu.. jāierobežo ārvalstnieku un bezvalstnieku uzņemšana Latvijas pilsonībā, jāveicina okupācijas perioda ieceļotāju un viņu pēcnācēju repatriācija un sniedzams atbalsts viņu tālakai emigrācijai.”

TB/LNNK 1998. gada Rīcības programmā etnopolitikai ierādīts plašāks izklāsts nodaļās *Valodas politika, Pilsonība, Repatriācijas veicināšana, Etniskā politika*. Rīcības programmā solīts izstrādāt *valsts nacionālās politikas koncepciju*, panākt *Nacionālo lietu nodaļas darbības pilnveidošanu un paplašināšanu*, ar likumu noteikt tradicionālo minoritāšu statusu. Formulētas arī minoritātes iezīmes:

- 1) tā ir Latvijas pilsoņu grupa, kas skaitliski veido mazākumu un nedominē valstī;
- 2) tai ir sava valoda;
- 3) tā ir solidāra kultūras, tradīciju un valodas saglabāšanas jomā;
- 4) nacionālā minoritāte valsts teritorijā dzīvo vairākus gadsimtus.

Personas, kuras ieceļojušas okupācijas laikā, “nav uzskatāmas par Latvijas nacionālām minoritātēm”, tām ir tikai ieceļotāju statuss.

Tiek atzītas vēsturisko minoritāšu kultūrautonomijas tiesības [4]. TB/LNNK programmas dokumentos nav norādīta attieksme pret sabiedrības integrāciju.

Citu Saeimā pārstāvēto partiju programmās etnopolitiskie mērķi un uzdevumi izteikti mazāk izvērstā veidā. *Latvijas Ceļa* (LC) 1998. gada programmas nodaļā *Vienota Latvijas tauta* uzsvēta nepieciešamība nacionālās valsts ietvaros pārvarēt atsvešinātību starp latviešiem un cittautiešiem ar integrācijas un naturalizācijas palīdzību. Izvirzīti priekšnoteikumi šo procesu īstenošanai: atbalsts valsts etnopolitikai, nepilsoņu gatavība iekļauties Latvijas tautā, apgūstot latviešu valodu un kultūru, kā arī naturalizējoties. (Dokumentā lietots kļūdainais jēdziens: “nepilsoņu kopiena”[5].) Pašreiz *Latvijas Ceļš* izstrādā jaunu programmu.

Jaunās Partijas (JP) 1998. gada programmā (ar norādi: “īstemosim 7. Saeimā”) etnopolitikas uzdevumi izteikti nodaļā “Esam dažādi, bet ne pārāki viens par otru”, kurā izvirzītas prasības izdarīt grozījumus [1991. gada] likumā par mazākumtautībām, “ievērojot Tautību konsultatīvās padomes viedokli”, un izstrādāt tādu ilgtermiņa sabiedrības integrācijas programmu, kas nodrošinātu nacionālās valsts attīstību un veicinātu minoritāšu kultūrcentienus. Sadaļā par kultūru teikts, ka JP atbalstīs latviešu kultūras identitātes saglabāšanu, respektēs arī Latvijas minoritāšu kultūrautonomiju. Uzsvēta latviešu valodas tiesību aizsardzība [6].

Tautas Partijas (TP) Ricības programmā, kas apstiprināta TP valdes sēdē 1998. gada septembrī, etnopolitiskie mērķi un uzdevumi nav izvirzīti. Ievadā teikts, ka tiks garantēta latviešu tautas izdzīvošana, latviska Latvija Eiropā. Sadaļā “Likumi tautai” prasīta latviešu valodas valstiskā statusa reglamentēšana Satversmē [7]. Tolerantas etnopolitikas nepieciešamība, rasisma un antisemitisma nosodījums dots TP Manifestā.

Latvijas Krievu Partijas (LKP) programmā (1998. gads) teikts, ka LKP aizstāvēs krievu un citu tautību (“tautu”), kuri savu likteni saista ar krievu tautu, intereses Latvijā, – “pret etnokrātisko režīmu”. Prasīta pilsonība visi, kas 1990. gada 4. maijā pastāvīgi dzīvoja Latvijā. LKP vēloties izveidot spēcīgu, nacionāli solidāru krievu kopie-

nu, kura cīnītos par tās tiesību nostiprināšanu Latvijas likumos un proporcionālu pārstāvniecību visos varas orgānos. Prasīta “pilnīga kultūras autonomija”, izveidojot krievu nacionālo skolu un nodrošinot krievu valodas netraucētu funkcionēšanu, krievu vēsturisko pieminekļu atjaunošanu. Uzsvēta reliģijas un nacionālās apziņas kop-sakarība [8]. LKP programma faktiski orientē uz divkopienu valsts veidošanu Latvijā. Tas ir pretrunā ar sabiedrības integrācijas ideju.

Latvijas Sociālistiskās Partijas (LSP) “Politiskās programmas paziņojumā” (1999. gads) nodaļā *Valsts politiskajā jomā* prasīta pilsoņu un nepilsoņu “tiesību izlīdzināšana”, starptautisko tiesībdokumentu prioritātes atzīšana un “topošās divkopienu sabiedrības apstākļos” piešķirt krievu valodai “oficiālu statusu”[9]. Līdz ar to LSP ir atteikusies no savas iepriekšējās ideoloģiskās nostājas: vienkopienas internacionālas sabiedrības “atjaunošanas” veicināšanas.

Līdztiesības partijai joprojām spēkā ir 1996. gada programma, kura atbalsta pilsonības piešķiršanas “nulles variantu”, prasa krievu valodas atzīšanu par oficiālu valodu un pašvaldību tiesības risināt valodu jautājumu savā administratīvajā teritorijā[10]. Arī šī programma ir vērsta pret sabiedrības integrāciju. “Līdztiesība” gatavojas izstrādāt jaunu programmu.

No Saeimā nepārstāvētajām partijām etnopolitiskie mērķi un uzdevumi deklarēti Latvijas Demokrātiskās Partijas (LDP) dokumentos. 1998. gadā pieņemtajā programmā, kura bija spēkā līdz 2000. gada novembrim, atbalstīta demokrātiskas nacionālās valsts saglabāšana un nostiprināšana, kas ir “latviešu un libiešu nacionālās identitātes garants”, “vienlaikus atbalstot Latvijas citu tautību iedzīvotāju nacionālās savdabības un kultūras saglabāšanas centienus”. LDP programmas 7. nodaļā *Nacionālā politika* bija apliecināta partijas griba sekmēt cittautiešu brīvprātīgu integrēšanos Latvijas vidē, vienlaicīgi īstenojot savas nacionālās kultūras autonomijas tiesības, tuvinot pilsoņu un nepilsoņu tiesības. Tiek atbalstīta minoritāšu

nacionālo skolu veidošana, lai varētu iegūt izglītību dzimtajā valodā. LDP uzskata, ka starpnacionālā saskaņa ir Latvijas demokrātiskās valsts pastāvēšanas pamatnosacījums [11]. 2000. gada 11. novembrī notikušajā LDP 7. kongresā pieņemtajā jaunajā programmā šīs prasības ir saglabātas. Taču tajā vairs nav norādes uz libiešu faktoru, nav iepriekšējā programmā izvirzītās prasības par pāreju uz latviešu valodu iedzīvotāju apkalpošanas un reklāmas jomā, nepilsoņu brīvprātīgas repatriācijas lietderību [11].

Kristīgi Demokrātiskās Savienības (KDS) 2000. gada programma aizstāv latviešu nacionālās valsts pastāvēšanu, atbalstot lojālo cittautiešu integrāciju un viņu etniskās kultūras autonomiju. Uzsvērts, ka latviskuma kodols atrodas lauku apvidos, kur jāgādā par tā saglabāšanu [12].

Latvijas Zemnieku Savienība (LZS) 1998. gada programmas nodaļā *Izglītība* prasīta “nacionāli lepnas personības izaugsme”, latviešu valodas iemācīšana cittautiešiem, bet nodaļā *Kultūra* – latviešu nācijas izdzīvošanas nodrošināšana, saglabājot nacionālo kultūru. Speciālā rindkopā izvirzīta prasība atbalstīt minoritāšu kultūras tradīciju kopšanu un attīstīšanu [13].

Darba Partijas (DP) 2000. gada papildinātajā programmā nodaļā *Galvenie valsts pārvaldes principi* uzsvērtā latviešu valodas apgūšanas principiālā nozīme un proponēta nacionālo attiecību veidošana “uz savstarpējas sapratnes principiem”, nodrošinot “etniskām grupām” attiecīgu cilvēktiesību ieviešanu [14]. Taču kopumā etnopolitiskie uzdevumi nav formulēti.

Latvijas Zaļā Partija (LZP) 1990. gada Manifesta sadaļā *Unifikācija – daudzveidība* kategoriski noraida “tautu mehānisku sajaukšanu un etniskās savdabības nīvēšanu”. Tajā pašā laikā atbalsta kultūru daudzveidību un nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzības likuma nepieciešamību. 1995. gada programmā prasīta latviskā dzīvesveida saglabāšana, taču konkrēti nosaukta tikai latviešu valodas kopšana, dzimtā novada izzināšana, latviskā izglītība Latgalē [15]. Programmā nav izteikts LZP

viedoklis par sabiedrības integrāciju.

Visās iepriekš minētajās programmās nosodīta tautu un rasu naida kurināšana, pausta gatavība veicināt tautību sadzīvošanu Latvijā.

Atšķirīgā, pēc būtības ksenofobiskā garā veidota 2000. gada jūnijā dibinātās *Latvijas Nākotnes Partijas (LNP)* pagaidu programma, kurā sabiedrības integrācijas koncepcija dēvēta par kļūdainu un kaitīgu, jo cittautiešiem neatkarīgā Latvija esot tikai nemīlama “pagaidu mītne”, kurā viņi jūtot diskomfortu un tādēļ vēloties “vēstures ratu pagriezt atpakaļ”. Tiek prasīta cittautiešu “humāna repatriācija”, saņemot šajā nolūkā palīdzību no bijušajām totalitārajām valstīm [16].

Iepriekš minētās politisko partiju programmas un programmiskos dokumentus pēc to etnopolitiskā satura var dalīt piecās grupās:

1) programmas, kuras proponē Latvijas pilsoņu kopuma – Latvijas tautas vienotas nācijas veidošanos un nostiprināšanos sabiedrības integrācijas procesā (LSDSP, TSP, LC, JP, LDP);

2) programmas, kuras prasa atbalstīt latviešu etnonacionālo valsti, nodrošinot valsts interesēm atbilstošu tolerantu attiecību veidošanu ar vēsturiskajām minoritātēm, bet neformulē partijas nostāju integrācijas jautājumā (TB/LNNK, LZS, KDS);

3) programmas, kurās atklāti izvirzīts mērķis veicināt divkopies valsts izveidi (LSP, *Līdztiesība*, LKP), tās orientē uz vērsanos pret valdības akceptēto sabiedrības integrācijas koncepciju;

4) programmas, kurās faktiski nav formulēti etnopolitiskie mērķi un uzdevumi, kā arī attieksme pret sabiedrības integrāciju (TP, ZP, DP);

5) programma, kura pauž klaji etnokrātiskus uzskatus, kategoriski noraida sabiedrības integrācijas nepieciešamību (LNP).

Visnozīmīgākās ir programmas, kuras par etnopolitikas galveno mērķi izvirza atbalstu demokrātiskas nacionālas valsts attīstībai, kuras pamatu veido vienota pilsoniska nācija; šīs programmas saskaņo latviešu un

cittautiešu intereses, veicina sabiedrības integrāciju un Latvijas integrāciju demokrātisko Eiropas valstu sadraudzībā. Partijas ar šādām programmām veido ietekmīgāko partiju lielāko daļu.

Politisko partiju vadošo darbinieku uzskati

2000. gada martā un aprīlī tika intervēti sešpadsmit politisko partiju vadošie darbinieki, pavisam trīsdesmit personas. Tika aptaujāti partijas LC, TP, apvienības TB/LNNK, LSDSP, JP, TSP, LSP, *Līdztiesības*, LKP, LDP, DP, LZS, KDS, LZP, Daugavpils Pilsētas Partijas (DPP) un Latgales Gaismas Partijas (LGP) pārstāvji. Intervijas mērķis: atklāt šo darbinieku attieksmi pret aktuālām etnopolitikas un sabiedrības integrācijas problēmām un to risināšanas metodēm.

Aptaujas gaitā iegūtie rezultāti liecina, ka :

1. Aptuveni puse no aptaujātajiem (LC, TP, LSDSP, LZS, LDP, KDS, LGP u. c.) partiju pārstāvjiem valdības apstiprināto SIK uzskata par vadlīnijas dokumentu valdībai, savukārt 16 no aptaujātajiem – tikai par zinātnieku ieteikumu vai valdības apstiprinātu orientējošu prognozi.

2. Tikai 3 aptaujātie (TP, LSDSP, TB/LNNK) uzskata valdības darbību integrācijas jomā par apmierinošu.

3. 15 aptaujātie darbinieki (50 procenti) politisko integrāciju uzskata par svarīgāko integrācijas virzienu. To vidū – LC, TP, JP, TSP, LKP, LDP, *Līdztiesības*, LSP darbinieki. LSDSP pārstāvju domas dalījās starp politisko integrāciju un valodas/kultūras un sociālo integrāciju, bet TB/LNNK darbinieku atbildēs – pārsvaru guva uzskats, ka vis-svarīgākā ir integrācija valodas un kultūras jomā, tāpat domā arī DPP pārstāvis. Savukārt LZS viennozīmīgi akcentē sociālo integrāciju, tāpat domā arī LZP, KDS, LGP pārstāvji.

4. 21 aptaujātā persona (70 procenti) domā, ka politiskajā integrācijā galvenā nozīme ir pilsoniskajai apziņai, lojalitātei pret valsti. LKP, LSP, DPP pirmajā vietā liek

vēlēšanu tiesību piešķiršanu nepilsoņiem. TSP, LDP, *Līdztiesība* prioritāti saskata naturalizācijā.

5. 11 aptaujāto uzskata, ka valodas un kultūras jomā svarīgākais uzdevums ir dibināt ciešus sakarus starp latviešu un cittautiešu kultūras dzīvi. To atbalsta LC, LSDSP pārstāvji. 6 aptaujātie uzskata, ka galvenā nozīme ir latviešu kultūras dominantes pastiprināšanai (TB/LNNK, JP, LZP, LGP). 7 aptaujātie kā kultūrpolitisku prioritāti min minoritāšu kultūras autonomijas jauna modeļa izveidošanu (TSP, *Līdztiesība*, LSP, LKP, LZS). 6 aptaujātie prioritāti piešķir pārejai uz bilingvālo izglītību (TP, DPP, LSP).

6. Atbildot uz jautājumu, kāda ir sociālās integrācijas galvenā prioritāte, 13 aptaujātie par svarīgāko atzīst vidējā sociālā slāņa izaugsmi (LC, TP, TSP, JP, LZS, LDP, LZP, LGP), 11 aptaujātie par tādu uzskata cilvēku sociālās drošības līmeņa paaugstināšanu medicīnas, sociālās aprūpes, izglītības jomā. To sevišķi akcentē TB/LNNK, TSP, LSDSP, LSP, *Līdztiesības*, DPP, KDS pārstāvji.

7. Jautājumā par integrācijas iekšējo savstarpējo saikni 23 aptaujātie uzskata, ka integrācijai jāveicina latviešu un cittautiešu savstarpēja saliedēšanās Latvijas tautas kopumā. 7 aptaujātie domā, ka tam jānotiek vienā virzienā – cittautiešiem piemērojoties latviskai videi. (TB/LNNK, LZS, pa vienam respondentam no LC un JP). Asimilāciju atbalsta tikai četri aptaujātie (divi no TP, pa vienam no TB/LNNK un LZS).

8. 17 intervētās personas uzskata, ka Latvijas valdībai ir jāveic speciāli pasākumi, lai aizsargātu latviešu identitāti. Par to izsakās gan TB/LNNK, TP, LZS, LZP, LSDSP, KDS, LDP, gan LSP un *Līdztiesības* pārstāvji. Tiesa, motivācija ir atšķirīga: LSP un *Līdztiesība* uzskata, ka aizsardzība nepieciešama tādēļ, lai mazinātu Eiropas integrācijas nivelēšanas draudus.

9. 24 (80 procenti) aptaujātie uzskata, ka sabiedrības integrācija veicinās Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā. To neatbalsta seši pārstāvji (LSP, LZS, KDS, DPP), kā arī pa vienai personai no LSDSP un TB/LNNK.

Integrācijas saistību ar Latvijas iestāšanos NATO nesaskata astoņas personas, tostarp *Līdztiesības* un TSP atsevišķi darbinieki.

10. No aptaujātajām 16 partijām 14 partijās ir iestājušies jaunieši (tādu nav TB/LNNK un KDS). Sešās partijās viņi ir ievēlēti arī vadībā: *Līdztiesība*, DPP, LSDSP, LDP, TSP, DP.

Partiju vadošo darbinieku aptauja liecina, ka viņi paļū pārsvarā demokrātiskus un tolerantus uzskatus par etniskajām attiecībām, atbalsta sabiedrības integrāciju un piekrīt tam, ka Latvijas multietniskā sabiedrība attīstās valststautas – politiskās nācijas virzienā. Divas trešdaļas aptaujāto atbalsta minoritāšu kultūras tiesību garantēšanu.

Tas ir cerīgs politisks priekšnoteikums tam, lai Latvija veidotos integrēta sabiedrība. Taču aptauja liecināja, ka valdību veidojošo partiju vadošie darbinieki paļū ļoti atšķirīgus uzskatus par sabiedrības integrāciju. Skeptiskus uzskatus visbiežāk izteica TB/LNNK un JP pārstāvji (argumentācija bija dažāda: nacionālistiska un liberāla). Tas, iespējams, arī ir viens no iemesliem valdības pasivitātei attiecībā pret sabiedrības integrācijas programmu. Bažas rada arī visai izplatītais viedoklis, kas SIK interpretē kā zinātnieku ieteikumu, kuru valdība gan atbalsta, bet tā neuzliekot valdībai nekādus konkrētus pienākumus.

Vienlaikus jāpiezīmē, ka politiķi dažkārt pauda uzskatus, kas atšķiras no partiju programmu etnopolitiskajām tēzēm. Tomēr vairākums ievēroja programmu prasības.

Latvijas politisko partiju vadībā ir pārstāvēti latviskā (TB/LNNK) un krieviskā (LKP) etnocentrisma spēki, kas rada un radīs nopietnus šķēršļus sabiedrības integrācijai. Turpmākā Latvijas sabiedrības integrācijas politikas dominante būs atkarīga no tā, kādi politiskie spēki būs noteicošie – sabiedrības integrāciju veicinošie vai etnocentrisko principu atbalstītāji. Pēdējā gadījumā laika gaitā iespējama ne tikai latviskā, bet arī krieviskā (slāviskā) entocentrisma pozīciju pastiprināšanās.

Partiju darbinieku etnopolitisko uzskatu izpausmes sabiedrības informācijas līdzekļos

Savas partijas etnopolitiskos uzskatus visvairāk popularizējuši un komentējuši LC, TB/LNNK, TSP un *Līdztiesības* vadība un partijas aktivisti.

Valdības koalīcijas partijas

LC vadošie politiķi A. Bērziņš, I. Bērziņš, V. Birkavs, A. Panteļejevs, K. Lībane u. c. intervijās sabiedrības informācijas līdzekļiem, radio un televīzijas pārraidēs ne reizi vien pauduši viedokli, ka konsekventi jāīsteno SIK izvirzītie mērķi, jāizstrādā SIP programma un jāizveido tās īstenošanas mehānisms, jānodrošina *Pilsonības likuma*, *Izglītības likuma* un *Valsts Valodas likuma* konsekventa īstenošana saskaņā ar starptautiskajām tiesību normām. LC ir par maksimāli tolerantu attieksmi pret cittautiešiem un vēlas, lai Latvijas valdība prastu saskaņot nacionālās valsts intereses ar multikulturālas sabiedrības realitātēm [17]. Taču partija vēl nav skaidri formulējusi savu viedokli jautājumā par *EP Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību* ratificēšanu.

TP vadošie politiķi arī ir izteikušies par iepriekš minēto likumu prioritāti etnopolitikā, kā arī naturalizācijas veicinošo pasākumu nepieciešamību. Piemēram, Dz. Ābiķis uzsvēra, ka nepieciešams veicināt integrācijas norisi vispirms izglītības jomā, jo izglītība var dot lielu ieguldījumu pilsoņu kopuma veidošanā. Viņš atbalsta SIK tēzi, ka “cittautieši ir ne tikai problēma, bet arī resurss Latvijas sabiedrībai” [18]. Taču, kopumā vērtējot, TP politiķi sabiedrības informācijas līdzekļos reti izsakās par sabiedrības integrāciju. Savu nostāju šajā jautājumā sabiedrībai zināmu nav darījis arī TP līderis A. Šķēle.

TB/LNNK valdības koalīcijas ietvaros ir spiesta rēķināties ar tajā valdošo noskaņojumu un valdības deklarācijā paustajām idejām. Līdz ar to tā atklāti neprotē pret

1998. gada grozījumiem *Pilsonības likumā*, atbalsta *Izglītības likuma* un *Valodas likuma* normas, taču prasa, lai likumu īstenošanas noteikumi būtu stingrāki nekā līdz šim, krasi nodalītu pilsoņu un nepilsoņu tiesības, nepieļautu latviešu nācijas politiskās dominantes un kultūras prioritātes mazināšanos. TB/LNNK kopumā atbalsta tikai tādu integrāciju, kas palielina latviešu lomu valstī un sabiedrībā; saprot integrācijas procesu kā vienvirziena pārmaiņas – cittautiešu iekļaušanu latviskajā kultūrvidē un lojalitātes apliecinājumu latviešu nācijai. TB/LNNK arī uzsver, ka nepietiekami tiek ievēroti naturalizācijas noteikumi, ka pilsonības pretendentu latviešu valodas zināšanas tiek vērtētas pārāk liberāli, mākslīgi forsējot nepilsoņu pāreju pilsoņos [19]. Sabiedrības informācijas līdzekļos TB/LNNK politiķi cenšas stiprināt partijas nacionālkonservatīvo tēlu. Redzamākās pozīcijas šajās aktivitātēs ieņem nacionālradikālo uzskatu politiķi – P. Tabūns, J. Dobelis, P. Lāce, J. Vidiņš [20].

Parasti mērenākus uzskatus pauž M. Grīnblats: iesaka līdz ar sabiedrības integrāciju precizēt minoritāšu tiesības un pienākumus. A. Jirgens iesaka īstenot integrācijas un naturalizācijas kontroles taktiku tā, lai sekmētu lojālo cittautiešu “orientēšanos latviešu kultūras vidē”. A. Ķīmenis, kritizējot MK apstiprinātos *Valsts valodas likuma* noteikumus kā pārāk liberālus, tomēr uzskata, ka tie bija jāpieņem, neatliekot uz vēlāku laiku, jo tad dokuments ārvalstu spiediena dēļ kļūtu vēl “neatbilstošāks” [21].

TB/LNNK 4. kongresā 2000. gada 4. novembrī iezīmējās tendence korigēt partijas etnopolitisko taktiku, “aizstāvēt nacionālās vērtības” apstākļos, kad nepilsoņi legalizēti, notiek plaša naturalizācija un Latvija gatavojas iestāties Eiropas Savienībā, kur labēji konservatīvi uzskati netiek cienīti. Taču reizē pasvītota partijas programmas negrozāmība. Abas nostādnes ir savstarpēji pretrunīgas [22]. Dažkārt TB/LNNK vadība pauž viedokli, ka etniskā spriedze Latvijā mazināsies, jo naturalizācija un nepilsoņu iespējamā izceļošana uz Rietumvalstīm arvien samazinās

nepilsoņu skaitu. Šādos gadījumos pietiekama uzmanība netiek pievērsta etniskajām pretrunām pašu pilsoņu vidū, sevišķi tām, kuras saistītas ar izglītības un valodas politiku.

JP kopumā atbalsta SIK, tās politiķi ir tolerantas, demokrātiskas etnopolitikas piekritēji. Šādu politiku cenšas īstenot tieslietu ministre I. Labucka savas ministrijas darbā [23]. Savukārt S. Dreimane izteikusi atbalstu priekšlikumam, lai pašvaldību vēlēšanu tiesības iegūtu arī nepilsoņi, kas, viņasprāt, veicinātu to integrāciju Latvijas sabiedrībā [24].

Arī sabiedrības informācijas līdzekļos publiskotā informācija liecina par valdības koalīcijas partiju dziļām domstarpībām etnopolitikas un sabiedrības integrācijas jautājumos. Vērojama LC un TP uzskatu tuvināšanās. Pašreizējās valdības koalīcijas partiju etnopolitisko uzskatu atšķirības apgrūtina sabiedrības integrācijas jautājumu risināšanu.

Valdībā nepārstāvētās partijas

LSDSP politiķi sabiedrības informācijas līdzekļos samērā plaši pauž nacionāli demokrātiskus, bet atsevišķos gadījumos arī nacionālkonservatīvus un pretnacionālistiskus uzskatus. LSDSP vadība (J. Bojārs, E. Baldzēns) neizslēdz sadarbības iespēju ar TB/LNNK, bet ar PCTVL – tikai sociālajos jautājumos [25]. Sociāldemokrātu uzskatu plurālisms zināmā mērā līdz šim ir traucējis LSDSP veidot vienotu politiku izglītības, valodas, pilsonības, minoritāšu tiesību un sabiedrības integrācijas jautājumos.

Politiskajā koalīcijā PCTVL ietilpstošās TSP politiķi aizstāv uzskatu, ka nepieciešami būtiski grozījumi *Izglītības likumā* un *Valsts valodas likumā*, ka jāpaplašina minoritāšu un nepilsoņu tiesības. Pretējā gadījumā varot sākties plaši etnopolitiska rakstura nemieri. TSP iesaka izdarīt minētos grozījumus saskaņā ar Eiropas Padomes 1992. gada *Eiropas Reģionālo vai minoritāšu valodu har-*

tu un EP *Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību*. Galvenie TSP runasvīri šajos jautājumos ir J. Urbanovičs, J. Pliners un B. Cilēvičs [26]. TSP iestājas arī par jauna minoritāšu tiesību likuma pieņemšanu.

Savukārt apvienībā PCTVL ietilpstošās partijas *Līdztiesība* politiķi prasa pieņemt jaunu *Izglītības likumu* un *Valsts valodas likumu*, kas garantētu pašreizējo skolu ar krievu mācībvalodu turpmāko pastāvēšanu, kā arī krievu valodas oficiālu lietošanu sabiedriskajā dzīvē. Raksturīgi, ka netiek prasīta baltkrievu, ukraiņu, poļu, lietuviešu u. c. minoritāšu skolu attīstība un valodu lietošanas paplašināšana. Netiek arī prasīta ebreju skolu pāreja uz mācībām ivrita valodā. Tātad, PCTVL faktiski prasa nevis nacionālo minoritāšu, bet tikai krievvalodīgo skolu saglabāšanu. Sevišķi tiek uzsvērtā nepieciešamība piešķirt vēlēšanu tiesības nepilsoņiem. Galvenie oratori šajos gadījumos ir M. Mitrofanovs un T. Ždanoka. Savukārt A. Gilmans propagandē destruktīvu uzskatu, ka Latvija jāpārveido par divkopienu valsti, pēc Beļģijas parauga [27].

Arī LSP izvirza līdzīgas prasības, taču ne tik kategoriski. LSP politiķi, pat tās līderis A. Rubiks samērā reti izmanto sabiedriskos informācijas līdzekļus un publiskus saietus savu uzskatu paušanai par šiem jautājumiem. *Līdztiesība* un LSP uzskata, ka jāizstrādā jauna sabiedrības integrācijas koncepcija, pašreizējā esot orientēta uz asimilācijas veicināšanu.

LKP atbalsta prasības par *Izglītības likuma*, *Valsts valodas likuma* pārskatīšanu un nepilsoņu tiesību paplašināšanu. Tiek prasīta krievu kultūras autonomijas sistēmas izveide ar plašām pilnvarām un valsts garantētu atbalstu, kā arī – pasākumi, kas veicinātu krievu jaunatnes audzināšanu pareizticības un krievu nacionālo ideju garā. Šajā nolūkā LKP sadarbojas ar Krievijas valdībai tuvu partiju *Jedinstvo* [28]. LKP ir virzība uz nacionālo pašsegregāciju.

2000. gada augustā/novembrī iezīmējās būtiskas domstarpības starp frakcijā PCTVL esošajām partijām. Ja *Līdztiesība* un LSP

prasīja jaunu *Izglītības likumu* un *Valsts valodas likumu*, krievu valodas atzīšanu par oficiālu informācijas valodu, jaunu (“internacionālistisku”) uzskatu par sabiedrības integrāciju izplatīšanu, tad TSP prasīja daļēju esošo likumu grozīšanu un tādu to īstenošanas noteikumu izstrādi, kuri atbilstu ne vien *EP Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību* prasībām, bet arī atzītu vienkopienas valsts pastāvēšanu un latviešu valodas dominantes nepieciešamību Latvijā [29]. TSP palielinās atšķirība starp kompromisa meklētāju un opozicionālās pretdarbības piekritēju uzskatiem, kas vēl vairāk izpaužas apvienības PCTVL rindās, skatot *Līdztiesības* un LSP iekšējās attiecības. Tas izpaužas, piemēram, S. Dimaņa kritiskajā nostājā pret T. Ždanokas propagandēto protestu un boikotu kampaņu [30].

Saeimas opozīcijas partiju politiķu izteikumi par etnopolitiku liecina, ka tie ir izraisījuši spraigu diskusiju, bet nav devuši konstruktīvus priekšlikumus sabiedrības integrācijas veicināšanai.

Negatīvi vērtējama Saeimā pārstāvēto partiju politiķu, deputātu pasīvā attieksme pret dalību dažādos pasākumos, kuros tiek apspriesti sabiedrības integrācijas jautājumi. Pat TM un ANAP rīkotajā diskusijā par sabiedrības integrāciju, kas notika 2000. gada 1. jūnijā, ieradās tikai daži partiju pārstāvji, kaut arī bija aicināti pieci deputāti no katras Saeimas frakcijas. TB/LNNK deputāti diskusiju ignorēja vispār.

Saeimā nepārstāvētās partijas

LZS, KDS, LZP politiķi publiski neizsaka savu nostāju par etnopolitikas un sabiedrības integrācijas jautājumiem.

DP viedokli reprezentē Ilgas Kreituses nostāja. Viņa kopumā atbalsta SIK, *Izglītības likumu*, *Valsts valodas likumu* un *Pilsonības likumu*, taču uzskata, ka jāizstrādā liberālāki to īstenošanas noteikumi. Piemēram, pietiktu ar divu valodas zināšanu līmeņu noteikšanu, jāsniedz bezmaksas palīdzība vecākās paaudzes cittautiešiem, kuri neprot latviešu

valodu, pārtulkojot viņu iesniegumus valsts un pašvaldību iestādēm. Viņas viedoklis: nevajag sodus, represijas. "Nesludināsim pretstatus.. latvieši nedrīkst kļūt par rīdīšanas un ienaida upuriem" [31].

DPP, ar tās lideri A. Vidavski priekšgalā, kopumā atbalsta PCTVL izvirzītās prasības, sevišķi uzsverot nepilsoņu tiesību paplašināšanas (arī vēlēšanu tiesību) nepieciešamību. Papildus šī partija prasīja *Valsts valodas likuma* stāšanos spēkā Daugavpilī 2003. gada 1. septembrī, prasīja piešķirt Daugavpilij īpašu statusu *Valsts valodas likuma* īstenošanai [32]. Taču, kad šo prasību noraidīja, DPP pauda lojālu attieksmi pret *Valsts valodas likumu*.

Savukārt LGP kopumā atbalsta Latvijas valdības koalīcijas partiju etnopolitiku, uzskata, ka *Izglītības likums* un *Valsts valodas likums* veicinās uzņēmējdarbības uzlabošanu Daugavpilī. Šī partija iestājas par naturalizācijas procesa intensificēšanu.

Pēdējā laikā samērā lielu uzmanību sabiedrības integrācijas jautājumiem ir sākusi veltīt LDP, kura cenšas iesaistīt savās rindās pie minoritātēm piederīgos uzņēmējus un inteliģences pārstāvjus. LDP 7. kongresā partijas Domē ievēlēja un arī par LDP priekšsēdētāja vietnieci izvirzīja a/s *Latgarants* prezidenti Gaļinu Alijevu, kura Domes pirmajā sēdē arī tika apstiprināta šajā postenī. 2000 gadā LDP uzņemti 30 nepilsoņi.

Latvijas politisko partiju etnopolitisko nostāju, kas izteikta sabiedrības informācijas līdzekļos, var sadalīt piecos virzienos:

- 1) nacionāli demokrātiskais virziens (LC, JP, LSDSP, LGP, LDP, LZS, KDS, LZP, DP);
- 2) latviešu nacionāli konservatīvais (nacionālistiskais) virziens (TB/LNNK, TP);
- 3) antinacionālistiskais virziens (TSP, *Līdztiesība*, LSP, DPP);
- 4) krievu nacionāli konservatīvais (nacionālistiskais) virziens (LKP);
- 5) latviešu nacionālistiski radikālais virziens (LNP).

Tātad lielākajām un ietekmīgākajām

partijām nav vienotas nostājas par etnopolitikas saturu un sabiedrības integrācijas īstenošanas taktiku. Tiesa, uzskatu dažādība var radīt iespēju tuvināt demokrātiskas, tolerantas etnopolitikas piekritējus nolūkā mazināt 2000. gadā samilzušo etnopolitisko spriedzi. Savukārt jaunus spriedzes recidīvus var izraisīt gan mēģinājumi atbalstīt divkopienu valsts veidošanos Latvijā, gan centieni transformēt sabiedrības integrāciju mērķtiecīgi izvērstā asimilācijā, atņemot cittautiešiem kultūras un valodas saglabāšanas iespējas.

Politisko partiju etnopolitiskās aktivitātes

1998.–1999. gadā etnopolitikā rezultatīvākās bija nacionāli demokrātiskās un nacionāli liberālās partijas, kuras panāca *Izglītības likuma* un *Valsts valodas likuma* pieņemšanu. Pēc tam lielāku aktivitāti etnopolitikajā jomā sāka parādīt kreisi centriskās, kreisās un krievvalodīgās separātiskās partijas, cenšoties panākt šo likumu grozīšanu, minoritāšu un nepilsoņu tiesību paplašināšanu.

Aktivitātes Saeimā

2000. gada 30. martā Saeimā notika diskusija, un tās rezultātā tika pieņemti grozījumi likumā *Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības* (tā sauktais *Nepilsoņu likums*). Grozījumi paplašina nepilsoņu tiesības:

- 1) pielīdzina viņu kultūras tiesības Latvijas pilsoņu kultūras tiesībām;
- 2) nosaka viņu kultūrtiesību ietvarus, paplašinot to lomu;
- 3) nosaka, ka nepilsoņi nevar izraidīt no Latvijas, izņemot atsevišķus individuālus gadījumus;
- 4) nosaka, ka nepilsoņa statusu var atņemt tikai ar tiesas lēmumu likumā paredzētajos gadījumos.

Par šiem grozījumiem enerģiski iestājās apvienība PCTVL. Grozījumus atbalstīja un

reizē redakcionāli pilnveidoja partijas LC deputāti Saeimā, tos atbalstīja arī LSDSP un JP. Pret grozījumiem bija TP un TB/LNNK. Balsojot 61 deputāts bija par grozījumiem, 23 – pret un 6 deputāti atturējās (balsojumā piedalījās 90 deputāti) [33].

Grozījumi likumā veicinās nepilsoņu integrēšanos Latvijas sabiedrībā, taču var paredzēt, ka palielināsies tiesu darba slodze, izskatot prasības par nepilsoņu statusa atņemšanu. Šie grozījumi rada labvēlīgus priekšnoteikumus minoritāšu kultūras sistēmas izveidei, ietverot tajā arī nepilsoņus. Ar grozījumiem *Nepilsoņu likumā* Latvija ir devusi arī vērtīgu tiesisku ieguldījumu Eiropas minoritāšu aizsardzības likumdošanā, tas veicinās virzību uz Eiropas Savienību.

Apvienība PCTVL (deputāts no LSP O. Deņisovs) iesniedza priekšlikumu *Par nepilsoņu tiesībām piedalīties pašvaldību vēlēšanās*. Balsojums notika Saeimā 2000. gada 6. aprīlī. Iesniedzēju vārdā deputāts no *Līdztiesības* M. Mitrofanovs atklāti paziņoja, ka: “viņu mērķis ir radikālas pārmaiņas Latvijas politiskajā elitē”, “kurā ir vāja, mākslīgi ierobežota konkurence”. Ja vēlē nepilsoņi, tad apvienība PCTVL “uzvarēs vēlēšanās Rīgā un tas atveseļos politisko dzīvi un administratīvo pārvaldi”, ļaus pārvarēt “politisko stagnāciju” [34].

PCTVL viedokli atbalstīja daļa no JP pārstāvjiem (S. Dreimane u. c.). Savukārt Dz. Ābiķis (TP) norādīja, ka vēlēšanu tiesības nepilsoņiem var radīt Latvijā vēl lielāku politisku nestabilitāti, jo lielajās pilsētās pārsvaru var gūt partijas, kuras neatbalsta Latvijas nacionālo attīstību.

V. Lauskis (LSDSP) pamatoja savu nostāju ar to, ka vislielākais šķērslis vēlēšanu tiesību piešķiršanai ir tas, ka nepilsoņi neprot latviešu valodu.

Šajā sakarībā izraisījās arī diskusija par nepilsoņu saistību ar jēdzienu Latvijas tauta. Deputāts A. Kiršteins (TP), atsaucoties uz kādreizējā vācbaltiešu līdera P. Šimana nesen latviešu valodā iznākušajā darbu izlasē “Eiropas problēma” sniegto skaidrojumu, atkārtāja, ka Latvijas tauta ir Latvijas pilsoņi

un nekas vairāk [34]. Šajā sakarībā tomēr jāpiebilst, ka, iegūstot tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās, nepilsoņu saistībā ar Latvijas tautu lielas izmaiņas tomēr nenotiktu.

Kopumā Saeimā uzvarēja viedoklis, ka vēlēšanu tiesības (arī pašvaldību vēlēšanās) var iegūt tikai pēc naturalizācijas, kad nepilsonis ir tiesiski integrējies Latvijas valstī, prot latviešu valodu. Balsojumā PCTVL priekšlikumu atbalstīja tikai 14 deputāti, 63 bija pret, 6 atturējās [34]. Kaut arī priekšlikums tika noraidīts un nepilsoņu iespējas ietekmēt pašvaldības palika līdzšinējā līmenī, tomēr jautājums, protams, palika atklāts, un nav šaubu, ka pēc laika līdzīgi priekšlikumi būs atkal jāizskata Saeimā un galu galā nepilsoņi iegūs tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās.

11. maijā izskatīja PCTVL frakcijas deputātu O. Deņisova, P. Maksimova, J. Pliņera u. c. iesniegto likumprojektu par Eiropas Padomes 1994. gada 10. novembra *Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību* ratifikāciju un iepriekšējo izskatīšanu Saeimas Ārlietu un Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijā. Pret šo priekšlikumu uzstājās LC pārstāve deputāte I. Birzniece, izvirzot kontrargumentus: 1) minoritāšu aizsardzības tiesības jau pietiekami atspoguļotas Satversmē un likumā *Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju*; 2) Latvijas likumdevējs nav noteicis, kas Latvijā ir minoritāte un kādas personas tām piederīgas. Ieceļotāji no PSRS nepieder pie Latvijas minoritātēm.

Saeima ar 25 balsīm pret, 52 atturoties un tikai 15 balsojot par (PCTVL frakcija) noraidīja iesniegto priekšlikumu [35].

Tātad EP minoritāšu tiesību konvencija Latvijā netika ratificēta. Saeimas pozīcija nebija konstruktīva. Nepietiekami līdzsvarota bija LC pretargumentācija, jo Satversmē nav konkretizētas minoritāšu tiesības, bet minoritātes definīcijas trūkums EP Konvencijā ļauj Latvijas likumdevējam izstrādāt pašiem savu minoritātes definīciju. Arī apgalvojums, ka ieceļotāji no PSRS nepieder

pie minoritātēm, neztur kritiku, jo, iegūstot LR pilsonību, viņi neapšaubāmi var, ja vien to vēlas, pārstāvēt to vai citu nacionālo minoritāti Latvijā.

Kā zināms, Lietuva ir ratificējusi EP Konvenciju bez ierunām, Igaunija ar piebildi, ka minoritātēm piederīgi ir tikai pilsoņi. Arī Latvijas Saeimai bija iespējams noteikt savas atrunas.

Tomēr ratifikācijas nepieciešamība paliek. To intervijā avīzei *Čas* atzina arī Saeimas deputāts no LC V. Birkavs [36]. Jāatzīmē, ka EP Konvenciju ir ratificējusi Bosnija un Hercegovina, Moldova, Azerbaidžāna, kur etniskā nestabilitāte ir lielāka nekā Latvijā. Ratifikācija varētu notikt, formulējot īpašus nosacījumus, kas atbilstu Latvijas apstākļiem.

Kopumā jāsecina, ka Saeima, kaut arī kopumā teorētiski pauž savu politisko atbalstu sabiedrības integrācijai, savā rīcībā ne vienmēr ir tālredzīga un apliecina to arī darbos. Katrā ziņā Saeimas politiķi nespēja rast veidu, kā mazināt spriedzi, kas etnisko attiecību jomā pastiprinājās Latvijā 2000. gada otrajā pusē. Tas, kam nespēja rast risinājumu Saeimas sienās, meklēja apliecinājumu ielu aktivitātēs.

Šāda situācija radusies tādēļ, ka Saeimā pārstāvētās valdības koalīcijas partijas nevēlas aktīvi veicināt sabiedrības integrācijas procesu ar jauniem konstruktīviem priekšlikumiem. Ne tikai TB/LNNK, bet arī TP un LC uzskata, ka pēckara ieceļotāju tiesību tālāka paplašināšana var apdraudēt Latvijas valsts latvisko veidolu. Šīs partijas atsauca uz savu elektorāta (pilsoņu, latviešu) vairākuma noskaņojumu, bet maz cenšas ietekmēt citādi domājošos, necenšas piesaistīt jauniešus, padarīt nepilsoņu jauno paaudzi par saviem piekritējiem.

Publiskās akcijas ar etnopolitisku ievirzi

Apvienībā PCTVL ietilpstošās partijas 2000. gadā organizēja masu akcijas, lai izdarītu spiedienu uz Saeimu un MK, kā arī –

apelētu pie Krievijas un Eiropas valstu sabiedrības, EP un tās institūcijām. Acīmredzot ar šo kampaņu PCTVL partijas centās vairot savu piekritēju skaitu Latvijā, sevišķi nepilsoņu vidū. Kampaņas galvenie pasākumi bija saistīti ar politisko atbalstu parakstu vākšanai četru prasību petīcijai Saeimai un MK. Šīs prasības bija šādas:

1) bez kavēšanas ratificēt EP *Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību*;

2) noteikt krievu valodai Latvijā oficiāli lietojamas valodas statusu (visā valsts teritorijā vai arī pilsētās, kurās krievvalodīgie ir vairākumā);

3) saglabāt valsts finansētas krievvalodīgās skolas (arī vidusskolas);

4) piešķirt nepilsoņiem tiesības 2001. gadā piedalīties pašvaldību vēlēšanās.

Parakstu vākšanai tika izveidotas PCTVL partiju aktīvistu un atbalstītāju grupas, kuras darbojās Rīgā, Daugavpilī, Liepājā u. c. lielākajās pilsētās. Parakstu vākšana notika publiskās vietās, kurās ir liela iedzīvotāju kustība (piemēram, pie Rīgas galvenās dzelzceļa stacijas). Līdz 2000. gada jūlijam bija savākti 57 tūkstoši parakstu (Daugavpilī – 5 tūkstoši) [37]. Saskaņā ar informāciju, kas saņemta LCK, vēlāk savākti vēl ap 10 tūkstoši parakstu.

PCTVL frakcija Saeimā ir izveidojusi Sabiedrisko padomi izglītības, zinātnes un kultūras jautājumos. Tā 2000. gada februārī vērsās pie Valsts prezidentes, Ministru prezidenta, Kultūras ministra un Izglītības un zinātnes ministra ar Atklātu vēstuli par kultūras saglabāšanu un attīstību Latvijā. Vēstulē tika prasīta krievvalodīgās izglītības saglabāšana un vietējās krievu kultūras atbalstīšana ar valsts līdzekļiem [38].

J. Plinera vadītā Sabiedriskā padome aktīvi piedalījās mītiņa organizēšanā Rīgā 2000. gada 2. martā, kurā runātāji aicināja izvērst cīņu par krievvalodīgās izglītības saglabāšanu un vēlēšanu tiesību piešķiršanu nepilsoņiem. Padome ir izveidojusi aktīvistu grupu, kura J. Plinera vadībā veica kampaņu skolēnu vecāku vidū un centās organizēt plašu vecāku protesta konferenci pret pāreju

uz izglītību latviešu valodā. Kaut arī konference nenotika (it kā līdzekļu trūkuma dēļ), tās vietā 17. jūnijā sarīkoja slēgtu protestētāju semināru *Nacionālo minoritāšu izglītības programmu problēmas un attīstības iespējas*, kurā piedalījās ap 100 personas, starp tām – 30 krievu skolu direktori no Rīgas, Rīgas rajona, Daugavpils, Rēzeknes, Liepājas, Krāslavas, Jelgavas rajona u. c. vietām [39]. Šajā laikā Rīgā tika izdota arī V. Buhvalova un J. Plinera brošūra *Problemi i perspektivi integraciji učaščijsja škol nacionalnih mešinstv v latvijskoje obščestvo (Nacionālo minoritāšu skolu skolēnu integrācijas problēmas un perspektīvas Latvijas sabiedrībā)*. Publicējuma autori cenšas pierādīt minoritāšu nacionālās izglītības (dzimtajā valodā) saglabāšanas nepieciešamību valsts finansētās izglītības sistēmā.

Tādā veidā tiek organizēta pretdarbība bilingvālās izglītības reformai. Taču daļa no vecākiem, kuri ģimenēs sarunājas krievu valodā, neatbalsta šos pretdarbības centienus un kopumā pozitīvi vērtē bilingvālās izglītības ieviešanu pamatskolā, kā arī savu bērnu mācīšanos latviešu valodas skolās.

PCTVL organizētā prasību un protestu kampaņa sevišķi plašu vērienu guva pēc tam, kad izplatījās neoficiāla informācija par VVC izstrādāto un Ministru kabinetam iesniegto noteikumu projektiem *Valsts valodas likuma* īstenošanai. Dokumenta projekta trūkumi un nepilnības tika izmantotas trauksmes un panikas celšanai krievvalodīgo iedzīvotāju vidū, turklāt daudzi noteikumu projekta punkti tika sagrozīti un nepareizi interpretēti. Tika izplatītas baumas, ka jaunie noteikumi paredzot pilnīgu krievu valodas lietošanas izspiešanu, iepriekš nokārtoto valsts valodas eksāmenu atcelšanu, krievisku uzrakstu aizliegšanu uz kapu pieminekļiem u. tml.

Apvienība PCTVL sadarbibā ar LCK organizēja kreiso partiju un sabiedrisko organizāciju bloku, kas 8. jūlijā avīzē *Vesti segodņa* nāca klajā ar savām prasībām par MK noteikumu projektu *Valsts valodas likuma* sakarā [40]. Prasību 7 punktos izteikts protests pret pāreju uz valsts valodas atestā-

cijas sešām pakāpēm, valsts valodas zināšanu apliecību anulēšanas tiesībām, prasīta valsts apmaksāta iedzīvotāju iesniegumu tulkošana, minoritāšu valodu brīva lietošana publiskajos pasākumos, kā arī informācijas izplatīšanā, vārdu un uzvārdu lietošana oriģinālvalodā u. tml. Zem protesta dokumenta ir visu PCTVL partiju un 16 sabiedrisko organizāciju vadītāju paraksti. Viņi aicināja Latvijas iedzīvotājus piedalīties protesta akcijās pret noteikumu projektu.

Daudzi krievvalodīgie iedzīvotāji šīs akcijas uztvēra atzinīgi. Uz PCTVL rīkoto 13. jūlija saietu Esplanādē ieradās ap 1000 cilvēku. J. Plinera, A. Gilmana, T. Ždanokas, F. Kaca runās izskanēja aicinājums noteikumu apstiprināšanas gadījumā organizēt plašas “nevardarbīgās pretošanās akcijas” pret *Valsts valodas likuma* noteikumu īstenošanu. Šajā saietā atsevišķi runātāji aicināja ignorēt Latvijas likumus un nepakļauties tiem.

14. jūlijā notika protesta pikets Daugavpilī laikā, kad pilsētā bija ieradies Ministru prezidents A. Bērziņš. Piketu organizēja *Līdztiesības* vietējā organizācija (priekšsēdētājs A. Providenko), piedaloties arī Daugavpils pilsētas partijas aktivistiem. Taču starp abām partijām radās arī domstarpības. Ja *Līdztiesība* uzstājās pret *Valsts valodas likumu* vispār, tad DPP prasīja no valdības vairāk līdzekļus latviešu valodas mācīšanai un savā “Aicinājumā Ministru prezidentam A. Bērziņam” prasīja šī likuma īstenošanas īpašu statusu Daugavpilī [41].

PCTVL ierosinātā un vadītā politiskā protesta kampaņa bija cieši saistīta ar PCTVL gatavošanos vietējo pašvaldību vēlēšanām. To norāda arī 2000. gada jūnijā PCTVL izveidotās frakcijas Rīgas domē aktīvā iesaistīšanās protestu kampaņā un PCTVL priekšvēlēšanu bloka izveidošana Daugavpilī, kurā tiek iesaistītas arī sabiedriskās organizācijas.

Zīmīgi, ka šajā blokā nav DPP, kuru PCTVL, it sevišķi *Līdztiesība* arvien vairāk kritizē par “oportūnismu” etnopolitikas jomā. DPP ir izstrādājusi pati savu rīcības dokumentu, kurš orientēts uz kompromisu ar

demokrātiskajām latviešu partijām. 2000. gada 17. augustā A. Vidavskis un A. Panteļejevs parakstīja DPP un LC Nodomu protokolu, kas paredz abu partiju sadarbību Daugavpils sociālo un ekonomisko problēmu risināšanā un kopīga deputātu kandidāta saraksta sastādīšanu pilsētas Domes un Latvijas Saeimas vēlēšanās, bet 13. novembrī abas partijas parakstīja līgumu par sadarbību pašvaldību vēlēšanās [42].

PCTVL un DPP tomēr ir vienotas prasībā piešķirt vēlēšanu tiesības nepilsoņiem. Daugavpils iedzīvotāju vairākums atbalsta šo prasību.

Kā liecina socioloģiskie pētījumi 2000. gada jūnijā, Latvijā no aptaujātajiem pilsoņiem 33 procenti piekrita šai prasībai, bet 61 procents bija pret, no nepilsoņiem 91 procents piekrit, bet 7 procenti nepiekrit [43].

Valsts valodas likuma un *Izglītības likuma* īstenošanas problēmas ir saasinājušas attiecības starp pilsoņiem un nepilsoņiem, tādēļ radušies jauni šķēršļi sabiedrības integrācijai. Tas ietekmē arī pilsoņu attieksmi pret nepilsoņu tiesību paplašināšanu. Uz šo domstarpību fona PCTVL cer celt savu reitingu un gūt lielākus panākumus pašvaldību vēlēšanās, piesaistot sev to pilsoņu daļu, kura atbalsta nepilsoņu dalību vēlēšanās.

Apvienības PCTVL protesta un prasību kampaņas kulmināciju sasniedza tās rīkotajā konferencē 2000. gada 4. septembrī, kur izskatīja jautājumu "Par Latvijas iedzīvotāju lingvistisko tiesību aizstāvēšanas darbības taktiku". Konferenci vadīja bijušais Latvijas AP komunistiskās *Līdztiesības* frakcijas deputāts L. Kurdjumovs, un tajā piedalījās arī krievvalodīgo kreiso sabiedrisko organizāciju pārstāvji [44]. Netika pieļauta latviešu valodā iznākošo laikrakstu korespondentu klātbūtne. Tikai J. Jurkāns savu runu konferencē teica latviski. Konferenci faktiski organizēja partija *Līdztiesība*, kuras pārstāvji T. Ždanoka un M. Mitrofanovs kopā ar B. Cilēviču (TSP) bija arī rezolūcijas projekta sagatavotāji. Tajā noteikta PCTVL nevardarbīgas pretošanās kampaņas taktika pret *Valsts valodas likuma* īstenošanu, arī pretdarbība

Ministru kabineta noteikumiem, kaut arī tie tika mikstināti un bija guvuši EDSO atbalstu.

Rezolūcijas projekts paredzēja:

- boikotēt veikalus, iestādes, pasākumus, organizācijas, kuras "ignorē krievu valodu";
- sabiedriskajā dzīvē plaši, kur vien tas iespējams, lietot krievu valodu;
- izvairīties no saskares ar VVC inspektoriem;
- sūtīt bērnus tikai krievu skolās u. c.

M. Mitrofanovs ieteica konferences projektā paredzēt arī latviešu nacionālo radikāļu atbalstītāju – firmu un uzņēmumu "melnā saraksta" sastādīšanu, taču šo priekšlikumu projektā neiekļāva. Apspriežot projektu, B. Cilēvičs ieteica papildināt taktiku ar sodu provocēšanu par *Valsts valodas likuma* pārkāpumiem, lai pēc tam, balstoties uz *Starptautisko cilvēktiesību konvenciju*, sūtinātu sūdzības *Eiropas cilvēktiesību tiesai* Strasbūrā un uzvarētu tiesas procesā.

Kopumā konferences debātes bija haotiskas, nekonsekventas, naidīgas un destruktīvas. Tā V. Buzajevs ieteica publicēt to krievvalodīgo skolu direktoru "melno sarakstu", kuri forsēs pāreju uz mācībām latviešu valodā, bet S. Bazarovs – iet pa "izraēliešu ceļu", radīt krievvalodīgo separātus pašpārvaldes, "izlūkošanas" un pārstāvniecību orgānus, kuri izveidotu Latvijā "krievvalodīgo teritorijas", kas uzturētu sakarus ar Krieviju un Baltkrieviju. G. Kotovs uzskatīja, ka nevardarbīgajām akcijām jāpiespiež latviešu un krievu kopienas "sēsties pie sarunu galda", izmantojot starpniekus.

Vairāki konferences dalībnieki nepiekrita piedāvātai taktikai. Tā I. Pimenovs aicināja respektēt latviešu vēlmi nosargāt savu neatkarīgo valsti, panākt saprašanos. Viņaprāt, galvenais uzdevums ir saglabāt krievu skolu.

Rezolūciju konference nespēja pieņemt un tikai ieteica izveidot orgkomiteju rezolūcijas galīgai izstrādāšanai. Domstarpības un neorganizētība mazināja konferences nozīmi. Tās destruktivitāti kritizēja krievvalodīgās vadošās avīzes *Vesti segodņa*, *Čas*, *Respublika* [45].

Konferences rezolūcijas projekts nebija

saskaņots ar TSP vadību. 2000. gada 11. septembrī TSP Dome distancējās no šī projekta un tajā ierosinātiem pasākumiem. J. Jurkāns nosauca projektu par “marazmatisku dokumentu” un paziņoja, ka TSP neprasīs divvalodību, bet tikai valodas likumdošanas atbilstību Eiropas normām, tādēļ izstrādās pati savu paziņojumu par valodas jautājumu [46].

13. septembrī apvienības PCTVL frakcija TSP un LSP deputāti nolēma neatbalstīt nevardarbīgās pretošanās kampaņu un pieņēma savu paziņojumu “Par Valsts valodas likuma un tā izpildes noteikumu spēkā stāšanos”. Tajā piedāvātā taktika pirmajā vietā liek ciņu par EP *Vispārējās konvencijas par minoritāšu tiesību aizsardzību* ratifikāciju un Latvijas likumu pieskaņošanu šim dokumentam. Paredzēts arī izveidot Informācijas biroju *Valsts valodas likuma* īstenošanas gaitas analīzei un iedzīvotāju informēšanai, sniedzot palīdzību viņu tiesību aizstāvēšanā. PCTVL apņēmas enerģiski veicināt minoritāšu valodas, izglītības un kultūras attīstību un latviešu valodas mācīšanu minoritāšu skolās. Ierosināts “organizēt Latvijas tautu 2. forumu” [47]. Taču šis priekšlikums neradīja plašu atbalstu pat kreiso partiju un organizāciju vidū un tika atzīts par anahronisku.

2000. gada 27. septembrī PCTVL frakcija Saeimā pieņēma paziņojumu par *Izglītības likuma* īstenošanu, uzsverot valdības izglītības politikas neatbilstību starptautisko tiesību prasībām nodrošināt mazākumtautībām tiesības iegūt izglītību dzimtajā valodā. PCTVL uzskata, ka bilingvālās izglītības ieviešana notiek nesagatavoti, neapmācot skolotājus, nesagatavojot attiecīgas grāmatas un mācību metodiskos līdzekļus. Tādēļ PCTVL iesaka minoritāšu skolu pedagogiem “neupurēt savu audzēkņu likumīgās tiesības iegūt kvalitatīvu izglītību” [48]. Pēc būtības tas ir aicinājums krievvalodīgām un minoritāšu skolām patstāvīgi izlemt mācību valodas jautājumus.

Līdz ar to apvienībā PCTVL ir izstrādātas divas atšķirīgas taktikas attieksmē pret *Valsts valodas likuma* īstenošanu.

21. septembrī *Līdztiesības* vadība paziņoja, ka saglabā savu 4. septembra konferencei iesniegto nevardarbīgās pretošanās taktiku un uzņemas atbildību par tās realizēšanu. Šo nostāju atbalsta *Sabiedrisko organizāciju koordinācijas padome* (G. Astahovs, T. Favorška u. c.) un tajā ietilpstošās biedrības, arī Latvijas ukraiņu savienība [49]. Izveidots *Līdztiesības* informācijas centrs boikota taktikas popularizēšanai.

Diskusiju starp TSP un *Līdztiesību* saasināja M. Mitrofanova aktīvā dalība Krievijas nacionālboļševika J. Ņetova turnejas organizēšanā Latvijā un pat preses konferences sarīkošanā Saeimā ar nacionālboļševikiem. J. Jurkāns 28. septembrī Latvijas televīzijā paziņoja, ka “nepieļaus Interfrontes metastāzes PCTVL”. Taču PCTVL nav sarāvusi organizatorisko saikni ar *Līdztiesību*, cerot izmantot tās piekritējus pašvaldību vēlēšanās. Savukārt *Līdztiesība* cer, saglabājot sakarus ar PCTVL, pārvilkt savā pusē daļu no TSP elektorāta un tikai tad atdalīties. *Līdztiesībnieks* O. Ščipcovs ierosināja 2001. gadā sasaukt minoritāšu kongresu, lai apvienotu vietējos krievus, ukraiņus, baltkrievus un citus krievvalodīgos, arī tos latviešus, kuri saredz nākotni “kopējā mājā” [50]. PCTVL vēl nav paziņojusi par savu nostāju šajā sakarībā.

Nozīmīgs notikums PCTVL dzīvē bija LKP protests pret 4. septembrī notikušo konferenci un *Līdztiesības* izvirzīšanos krievvalodīgo tiesību aizstāvēšanas kampaņas priekšplānā. LKP uzskata, ka pašreizējā situācijā tā palikusi vienīgā etnisko krievu interešu paudēja un nevar pievienoties kosmopolitiskajai un kreisajai *Līdztiesībai*. 28. septembrī LKP izstājās no apvienības PCTVL un patstāvīgi izvirzīja kandidātus pašvaldību vēlēšanām [51]. LKP saglabā savu kritisko nostāju pret *Izglītības likumu* un *Valsts valodas likumu*, taču norobežojas no *Līdztiesības* boikota un separātisma taktikas, atbalsta naturalizāciju, latviešu valodas apgūšanu, izlīgumu “starp divām kopienām” [52]. LKP cer piesaistīt sev tos krievu iedzīvotājus, kuri ir vilušie *Līdztiesībā* un vairs neseko tās demagoģijai. Taču LKP nav tik spēcīga, lai

ievērojami paplašinātu savu ietekmi.

Var prognozēt, ka cittautiešu lielākā daļa sekos TSP politikai, otrajā plānā atvirzot *Līdztiesību*, kuras ietekmē paliks gados vecākā paaudze, bet Rīgā, Daugavpilī, Liepājā – arī daļa no krievu jaunatnes.

Jāsecina, ka PCTVL izraisītā kampaņa nav guvusi plašu atsaukumi krievvalodīgo iedzīvotāju vidū. Tai kaitējusi *Līdztiesības* destruktīvā rīcība. Pat kreisā Sociālistiskā partija nav tai piekritusi. *Līdztiesības* piekritēji pārsvarā ir nepilsoņi.

Socioloģiskie pētījumi liecina par PCTVL atbalstītāju skaita samazināšanos. Ja 2000. gada septembrī PCTVL atbalstījuši 8,2 procenti respondentu, tad oktobrī – vairs tikai 5,9 procenti, bet decembrī PCVL piekritēju skaits nedaudz pieaudzis, sasniedzot 6,9 procentus [53]. Protams, šie dati ir relatīvi, tie jāvērtē kritiski. Taču jāsecina, ka etnoattiecību kritiskākā zona Latvijā koncentrēta nepilsoņu vidē.

Latvijas iedzīvotājus šķir būtiskas domstarpības par etnisko attiecību turpmāko virzību. Politiskās partijas nav piedāvājušas šīs spriedzes mazināšanas līdzekļus. Var prognozēt pieaugošu *Līdztiesības* aktivitātes pastiprināšanos, lielāku uzmanību pievēršot izglītības problēmām, izmantojot valsts institūciju pieļautās kļūdas pārejā uz bilingvālo izglītību. *Līdztiesība* acimredzot centīsies ietekmēt arī naturalizācijas procesu. No vienas puses – aicinot nepilsoņus aktīvāk naturalizēties, no otras – skaidrojot, ka tas esot “mazākais ļaunums”, kuram jāpielāgojas, atrodot paņēmienus, kā vieglāk iegūt pilsonību. Par šādas taktikas pielietojumu liecina fakts, ka 2000. gadu nogalē *Līdztiesība* sagatavojusi bukletu par naturalizācijas procedūras noteikumiem.

Etnosituācijas saasinājumā jāvairo arī Latvijas valdības nostāja, tās pasīvā attieksme pret sabiedrības integrācijas procesu un tajā ietilpstošo partiju etnopolitiskās taktikas nenoteiktība. Taču Latvija ir un paliks valsts ar etniski daudzveidīgu, multikulturālu sabiedrību. Sabiedrības integrācija

ir tā alternatīva, kas var veicināt etnisko attiecību uzlabošanos Latvijā.

2000. gada beigās politisko partiju aktivitātes jau tika vairāk pieskaņotas gaidāmajām pašvaldību vēlēšanām 2001. gada 11. martā. Priekšvēlēšanu kampaņā etnopolitiskos jautājumus atkal akcentēja galvenokārt PCTVL ietilpstošās partijas, daļēji arī LC. Liela uzmanība pievērsta jaunpilsoņu noskaņojuma ietekmēšanai. Sevišķi aktīva šajā virzienā ir LDP, kura avīžu *Čas* un *Vesti segodņa* slejās apelē pie nepilsoņiem – cittautiešiem ar politiskās reklāmas tekstiem. Savā deputātu kandidātu sarakstā Rīgas domei LDP nolēmusi iekļaut arī vairākus jaunpilsoņus.

Jaunpilsoņu faktors ieņem arvien lielāku īpatsvaru partiju etnopolitikajās aktivitātēs. Šī interese varētu sevišķi pieaugt, gatavojoties 8. Saeimas vēlēšanām, kad aptuveni 60–70 tūkstošiem jaunpilsoņu būs tiesības piedalīties vēlēšanās. Tas būs faktors, kas spiedīs arī lielās centriskās nacionālās partijas un sociāldemokrātus arvien vairāk pievērsties etnopolitisko un sabiedrības integrācijas problēmu risināšanai. Līdz ar jaunpilsoņu skaita pieaugumu etnisko attiecību problemātika arvien vairāk būs pārstāvēta kā pilsonības iekšējās dzīves sastāvdaļa, attiecīgi mazinot pilsoņu/nepilsoņu pretstatījuma apjomu un nozīmi etnopolitikā.

Politisko partiju attieksme pret Latvijas integrāciju Eiropas Savienībā

Latvijas etnopolitikas atbilstības komponentus integrācijai Eiropas Savienībā veido attieksme pret:

- 1) cilvēktiesību normām un pilsonisko sabiedrību, šīs sabiedrības vienotības (integrācijas) ideju;
- 2) minoritāšu tiesībām;
- 3) multikulturālas sabiedrības interesēm un vajadzībām;
- 4) ieceļotāju, nepilsoņu iespējām integrēties sabiedrībā.

EP un ES valdošie etnopolitiskie principi

neatbalsta divkopienu valsts veidošanos, ja vienu no šīm kopienām veido nesenie ieceļotāji.

Ierosmi etnopolitikas jautājumu apspriešanai saistībā ar Latvijas integrāciju Eiropā deva Eiropas Komisijas priekšsēdētāja V. E. Romano Prodi ierašanās Latvijā 2000. gada februārī. Pirms viņa vizītes Saeima 2000. gada 9. februārī ārkārtas sēdē apsprieda jautājumu "Par Latvijas stratēģiju integrācijai Eiropas Savienībā", dodot iespēju visām Saeimā pārstāvētajām partijām izteikties par šo jautājumu.

Debates kārtējo reizi parādīja partiju dažādo izpratni par Latvijas integrācijas ES priekšnoteikumiem. Saeimas priekšsēdētājs J. Straume un partijas TB/LNNK deputāti J. Siliņš, J. Dobelis uzsvēra iekšējās stabilitātes, vēsturisko tradīciju, nacionālās kultūras un nacionālās ekonomikas radišanas primāro nozīmi. TP deputāti V. Paegle, A. Kiršteins un H. Demakova turpināja šo domu. JP pārstāve S. Dreimane uzskatīja integrāciju ES galvenokārt par ārpolitisku uzdevumu.

Tikai LC deputāts ārlietu ministrs I. Bērziņš pieminēja sabiedrības integrācijas nozīmi ceļā uz integrāciju demokrātiskā Eiropā. Tātad valdības koalīcijā pārstāvētās partijas gandrīz vai nepievērsa uzmanību Latvijas sabiedrības iekšējās integrācijas saistībai ar ārējo integrāciju.

Toties šo kopsakaru uzsvēra opozīcijā esošās TSP deputāti J. Jurkāns, B. Cilēvičs un V. Pliners, savienojot šo atziņu ar valdības darbības asu kritiku. Sevišķi uzsvērtā tika valsts atsacīšanās finansēt pilsonības pretendentu latviešu valodas apguvi, "gausā naturalizācijas gaita", izglītības politikas neatbilstība sabiedrības integrācijas vajadzībām, nepilsoņu tiesību ierobežojumi u. tml.

9. februārī dokuments *Latvijas Republikas stratēģija integrācijai Eiropas Savienībā*, kas atbilda valdības politikas pamatnostādņem, ar 77 balsīm – par, 2 – pret, 14 (PCVL) – atturoties, tika pieņemts [54].

Latvijas valdības pieņemtā un Saeimā apstiprinātā *Latvijas Republikas stratēģija*

integrācijai Eiropas Savienībā par galveno uzdevumu uzskata 1993. gadā Kopenhāgenā izvirzīto dalības kritēriju noteikumu īstenošanu. Tie prasa cilvēktiesību ievērošanu un minoritāšu aizstāvību. Stratēģija paredz, ka sabiedrības integrācija Latvijā ir integrācijas Eiropā neatņemama sastāvdaļa, kurai jāietver trīs savstarpēji saistīti procesi: 1) pilsoņu un valsts atsvešinātības pārvarēšana; 2) minoritāšu iekļaušanās valsts politiskajā, ekonomiskajā un kultūras dzīvē; 3) nepilsoņu naturalizācija. Stratēģija paredz arī pasākumus latviešu kultūras un valodas stiprināšanai visās valsts dzīves jomās, arī visu valsts finansēto skolu pāreju uz mācībām valsts valodā, kā arī to izglītības un zinātnes sektoru attīstību, kas "palīdz saglabāt nacionālo patību" [55].

Tātad šī stratēģija cer apvienot eiropeisko un nacionālo integrāciju. Taču politiskās dzīves pieredze liecina, ka tas būs visai sarežģīts un grūti izpildāms uzdevums. Lai to sekmīgi īstenotu, nepieciešama aktīva valdības līdzdalība sabiedrības integrācijas procesā, kā arī Saeimas gatavība, piemēram, ratificēt EP *Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību*.

ES Komisijas priekšsēdētājs R. Prodi savā runā Saeimā 10. februārī pozitīvi novērtēja SIK un izteica pārliecību, ka "visu cilvēku apņemšanās veidot integrētu sabiedrību" veicinās tādu pārvērtību, kurā "attiecīgu cilvēku kultūra, tradīcijas kļūst par neatņemamu sabiedrības sastāvdaļu kopumā". Viņš uzsvēra latviešu valodas apguves sevišķo svarīgumu tiem, kas vēl ir "atstatus no Latvijas sabiedrības" [56].

Analizējot Latvijas Saeimā 2000. gada 9. un 10. februārī teiktās runas, jākonstatē, ka sabiedrības integrācijas saistība ar integrāciju Eiropas Savienībā tika pozitīvi un konstruktīvi atklāta tikai Valsts prezidentes Vairas Viķes-Freibergas ievadrunā 9. februāra sēdē un R. Prodi uzrunā Saeimai. Fakts, ka valdības koalīciju veidojošo partiju deputāti atdeva šo tēmu opozīcijas – PCTVL interpretēšanai un kritikai, liecina par šo partiju neuzmanību, šis svarīgās kopsakarības nenovērtēšanu vai arī neprasmī savienot

nacionālo interešu aizstāvību ar sabiedrības integrācijas tendencēm, kas savukārt ir svarīgs priekšnoteikums, lai sekmētu Latvijas integrāciju Eiropas Savienībā.

Vērtējot TSP pozīciju, nevar neatzīt – J. Jurkāna 10. februārī izteiktā tēze, ka sabiedrības integrācija ir Latvijas galvenais “mājas darbs”, lai iestātos ES, ir objektīvs, Latvijas nacionālajām interesēm atbilstošs formulējums.

Lai sabiedrības integrācijas uzdevumi tiktu iekļauti Latvijas eiropeiskās integrācijas kontekstā, nepieciešama Latvijas vadošo politisko partiju uzskatu tuvināšanās Eiropas demokrātijas etnopolitiskajiem principiem. Tādā gadījumā rastos jauna situācija, kas ļautu lielākām partijām vienoties par atbalstu sabiedrības integrācijas procesam.

Secinājumi un ieteikumi

Politiskās partijas Latvijā 2000. gadā ar savu uzskatu popularizēšanu un publiskajām aktivitātēm etnopolitikas jomā nav veicinājušas sabiedrības integrāciju. Gluži pretēji – politiski konfrontējoties valodas, izglītības, nacionālo minoritāšu un nepilsoņu tiesību jautājumā, tās ir apgrūtinājušas un palēninājušas integrācijas gaitu sabiedrībā. Nav atrasta pieeja strīdīgo jautājumu konstruktīvam risinājumam. Tādu nav piedāvājusi neviena partija.

Viens no būtiskākajiem trūkumiem etnopolitikas jomā ir partiju etnonacionālā polarizācija. Lielāko politisko partiju (LC, LSDSP, TP u. c.) darbā maz ir iesaistīti cittautieši, jaunpilsoņi, nepilsoņi. Šo partiju elites veidojas galvenokārt no latviešiem vai latvietībā asimilētām personām.

Partiju vairākums savā politiskajā darbībā nepietiekami ievēro cittautiešu un nepilsoņu intereses. Tādēļ šo cilvēku aizstāvības funkciju ir uzņēmusies tikai viena politiska apvienība – PCTVL. Tāds stāvoklis neveicina etnopolitisko stabilitāti valstī, tas stiprina divkopienu sabiedrības principus.

Pagaidām plašāku sadarbību ar minoritātēm ir uzsācis LC, noslēdzot vienošanos ar DPP, sadarbojoties ar čigānu kopieni, ar

organizāciju *Rietumu krievi*. Minoritāšu pārstāvju iekļaušanu partiju dzīvē ir veicinājusi LDP, kura papildinājusi savu biedru rindas ar aktīviem minoritāšu pārstāvjiem no jaunpilsoņu vidus.

Ārpus politiskā atbalsta paliek daudzās krievu organizācijas, poļu, baltkrievu, ukraiņu, ebreju, lietuviešu, igauņu kopiena. Valdošās partijas nav vēl spējušas iegūt tādu programmatisku un organizatorisku veidolu, lai padarītu sevi par visas Latvijas tautas partijām. Sabiedrības integrācijas process kļūtu rezultatīvāks, ja partijas rādītu piemēru, kā apvienot dažādas etniskas izcelsmes cilvēkus vienotu pilsonisko mērķu un uzdevumu saasniedzšanai.

Politisko partiju darbības analīze liecina, ka to interese par valstī īstenoto naturalizācijas politiku ir mazinājusies, acimredzot tādēļ, ka naturalizācija vairs neizraisa etnopolitiskas problēmas. Toties šādas problēmas turpina pastāvēt valodas politikas sakarā, un tām pēdējā laikā ir pievienojušas etnopolitiskās kaislības saistībā ar valstī īstenoto izglītības politiku. Politisko partiju darbībai nebija raksturīgi mēģinājumi pārvarēt etnopolitiskās pretrunas, drīzāk pretēji – ar savu rīcību politiskās partijas iespējamās pretrunas vēl vairāk saasināja.

Atsauces

1. Latvijas Sociāldemokrātiskās Strādnieku Partijas Programma. – Rīga, 1998.
2. Latvijas Sociāldemokrātiskās Strādnieku Partija. Programma. – Rīga, 2000.
3. TSP. Tautas Saskaņas Partija. Programma. – Rīga, 1997; Tautas Saskaņas Partijas Programma “Sociālā integrācija un sociālais taisnīgums”. – Rīga, 2000.
4. Apvienība “Tēvzemei un Brīvībai”/LNNK. Dibināšanas lēmums. Programma. Statūti. Rīcības programma. – Rīga, 1999.
5. Savienības Latvijas Ceļš programma. – Rīga, 1998.
6. Jaunās Partijas Programma. Īstenosim, strādājot Septītajā Saeimā. Darba projekts. – [1998].
7. Tautas Partijas Rīcības Programma 1998. gada 2. maija manifesta izpildei. (Apstiprināta Tautas partijas Valdes 1998. gada 9. septembra sēdē.)

8. Programma Russkoi Partiji Latviji // Russkoje slovo. – 1998. – 7. okt.
9. Latvijas Sociālistiskās partijas V kongress. Latvijas Sociālistiskās partijas programmas paziņojums. – [1999].
10. Politiskās organizācijas “Kustība par sociālo taisnīgumu un līdztiesību Latvijā” Programma. (Apstiprināta dibināšanas konferencē 1996. gada 27. jūlijā Rīgā.)
11. Latvijas Demokrātiskā Partija. Programma. – [1998]; Projekts. Latvijas Demokrātiskās partijas Programma // Latvijas Demokrātiskā Partija. Biļetens. – 2000. – Nr. 10.
12. Kristīgi Demokrātiskā Savienība (KDS). KDS Pamatprogramma. (Pieņemta KDS 4. kongresā Rīgā 2000. gada 18. martā.)
13. Latvijas Zemnieku Savienība. Latvijas Zemnieku Savienības Programma. – 1998.
14. Darba Partijas Programma. (Papildināta un apstiprināta DP kongresā 2000. gada 8. aprīlī.)
15. Latvijas Zaļā Partija. Manifests. Statūti. Programma. – Rīga, 1997.
16. Sk. Antonevičs M. Četrdesmit devītā, bet vai istā? // Lauku Avīze. – 2000. – 13. jūn.
17. Fridrihsone M. Cerot uz valsts atbalstu integrācijai // Jaunā Avīze. – 2000. – 10. febr.; Birkavs V. O politike, smertnoi kazņi i problemah integraciji // Obrazovaņije i karjera. – 1999. – 10.– 23. nov.; Latvijas televīzija. Pārraide “Varas viedoklis”. – 2000., 25. febr.; Latvijas Radio 1. programma, 26. jūn. 12.30; 17. jūl. 6.20.
18. Ābiķis Dz. Atmetīsim ilūzijas un rīkojumus, ko šodien sējam, to rīt pļausim // Diena. – 2000. – 11. janv.
19. Ķīmenis A. Integrācijai jābalstās uz latviskām vērtībām // Diena. – 1999. – 26. okt.; Latvijas Radio 1. programma, “Kāpnes”, 2000., 12. janv.; turpat, pārraide “Pārdomas par integrāciju”, 18. febr.
20. Latvijas Radio, 2000., 1. sept. 9.30; Latvijas Televīzija, Panorāma, 2000., 15. okt. u. c.
21. Jaunais kurss? Kas tas tāds? // Lauku Avīze. – 2000. – 14. okt.; Ķīmenis A. Jauni draudi latviešu valodai // Diena. – 2000. – 9. sept.
22. Egle I. TB/LNNK noskaņojas pārmaiņām politikā un vadībā; Rodins A. Latvieti, nepadodies // Diena. – 2000. – 6. nov.
23. Labucka I. Integrācijas programmas mērķis ir harmoniska, stabila cilvēku sabiedrība // Latvijas Vēstnesis. 2000. – 7. jūn.
24. Ņevskaja D. Nado davaķ lūdjam avans doverija! // Respublika. – 2000. – 28. febr.; Latvijas Radio 1. programma, 2000, 9. apr. 7.25.
25. Sociāldemokrāti par Rubika bildinājumu // Lauku Avīze. – 2000. – 29. aug.
26. Pliner J., Buhvalov V. Kogda telega vpereģi lošaģi // Panorama Latvii. – 2000. – 27. janv.; Urbanovič J. O podderžke takoi programmi reči biķ ne možet // Panorama Latvii. – 2000. – 9. febr.; Pliner J. Jazik do sori doveģot // Čas. – 2000. – 27. apr.; Kac Z. Zastavim praviteļstvo nas uslišaķ // Respublika. – 2000. – 12. jūl. u. c.
27. Ločmele N. Kreisie sāks plašus protestus pret valodas noteikumiem // Diena. – 2000. – 7. jūl.; Latvijas Televīzija, Panorāma, 2000, 15. oktobri; Lavrenov B. Naš partner – izbirateļ // Dinaburg. – 2000. – 14. marts; Sedov S. Ravnopravije iģot na vibori dumi // Million. – 2000. – 14. marts u. c.; Ģilman A. Kak nas teper nazivaķ // Vesti segodņa. – 2001. – 22. janv.
28. Mirskis S. Krievu nacionālās kultūras autonomijas principi un mehānismi // Latvijas Vēstnesis. – 1999. – 6. okt.; Mirskis S. Krievu minoritātes kultūras tiesību īstenošana // Latvijas Vēstnesis. – 2000. – 1. jūn.; Soglašēnije ob ustanovļeniĵi partņerskih otnošenij meždu Moskovskoi organizaciji Obšerossijskoi političeskoj obščestvennoj organizaciji – partijej “Jeģinstvo” i Russkoi Partijej Latviji // Russkoje slovo. – 2000. – okt.
29. Sk. “Soglasije” ne soglasno s graždanskim nepovinovenijem // Čas. – 2000. – 12. sept.; Tas pats // Jaunā Avīze. – 2000. – 12. sept.; Kac Z. Razdvojenije političeskoj ličnosti // Respublika. – 2000. – 13. sept.; Ģilman A. Narodam svoistvenno ošibatsja // Čas. – 2000. – 15. sept.
30. Kac Z. Ne prodajotsja vdohnovenije, no možno znanija prodaķ...// Respublika. – 2000. – 19. okt.
31. Intervija ar I. Kreitusi // Lauku Avīze. – 2000. – 10. aug.; Intervija ar I. Kreitusi // Biznes Baltii. – 2000. – 3. aug.
32. Zajavļeniĵe Pravļeniĵa Daugavpilskoj gorodskoj partiji // Dinaburg. – 2000. – 8. febr.; Partijnaja žižņ // Latgales Laiks (krievu val.). – 2000. – 14. jūl.; Obraščeņije Daugavpilskoj Gorodskoj Partiji k Prezidentu Ministrov Andrisu Berziņšu // Dinaburg. – 2000. – 18. jūl.
33. Septītā Saeima. 30. marta sēdes stenogramma // Latvijas Vēstnesis. – 2000. – 4. apr.; Saeimā. Ministru Kabinetā // Diena. – 2000. – 12. apr.; Latvijas Radio 1. programma. Frakciju viedokļi pēc Saeimas 2000. g. 30. marta sēdes. (Izdruka.)
34. Septītā Saeima. 6. aprīļa sēdes stenogramma // Latvijas Vēstnesis. – 2000, 11. apr.

35. Septītā Saeima. 11. maija sēdes stenogramma // Latvijas Vēstnesis. – 2000. – 16. maijs.
36. Pommere G. Nacmenšinstvam osobije prava ne polagajutsja // Čas. – 2000. – 12. maijs.
37. Diena. – 2000. – 7. jūl.; Latgales Laiks (krievu val.). – 2000. – 4. jūl.
38. Otkritoje pismo “O sohraņeniji i razvitiji kuļturi v Latvii” // Obrazovanije i karjera. – 2000. – 23. febr.–27. marts.
39. Russkaja škola Latviji. Otstupaķ nekuda // Obrazovanije i karjera. – 2000. – 28. jūn.–15. aug.
40. Dialog s nami ješčo vozmožen, jesļi... O projekte Pravil Kabiņeta miņistrov, izdavajemih v sootvetstviji s zakonom LR “O gosudarstvennom jazike” // Vesti segodņa. – 2000. – 8. jūl.; arī Diena. – 2000. – 11. jūl.
41. Obraščeņije Daugavpilskoj gorodskoj partijij k Prezidentu Miņistrov Andrisu Berziņšu // Dinaburg. – 2000. – 18. jūl.
42. Dinaburg. – 2000. – 8. febr.; Latgales Laiks (krievu val.). – 2000. – 14. jūl.; Diena. – 2000. – 14. nov.
43. Ločmele N. Par nepilsoņu tiesībām vēlēt domas dalās // Diena. – 2000. – 19. jūl.
44. Konferences atreferējums pilnībā nav publicēts. Visplašākā informācija par to dota avīzes “Russkoje slovo” 2000. gada septembra numurā, 3. lappusē. Sk.: arī Čas. – 2000. – 5. sept. un Lauku Avīze. – 2000. – 5. sept.
45. Kabanov N. Latvija kak častnij russkij slučai // Vesti segodņa. – 2000. – 6. sept.; Fedosejev L. Ne hoču v getto // Čas. – 2000. – 16. sept.; Iljin A. Skoļko možno zvaķ na barikadi // Respublika. – 2000. – 5. okt.
46. “Soglasije” ne soglasno s graždanskim nepovinoņijem // Čas. – 2000. – 12. sept.
47. Politisko organizāciju apvienības “Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā” frakcijas paziņojums par *Valsts valodas likuma* un tā izpildes noteikumu spēkā stāšanos. – 2000. – 14. sept.
48. Politisko organizāciju apvienības “Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā” frakcijas paziņojums. 2000. g. 27. sept. – Oriģināla kserokopija. Fakss. Arī – Lauku Avīze. – 2000. – 30. sept.; Million. – 2000. – 3. okt.
49. I večnij spor slavjan pora zakončik.. // Vesti segodņa. – 2000. – 22. sept., 7. okt.; Hronika septjabrskih sobitij // Russkoje slovo. – 2000. – okt.
50. Ščipcov O. Lozung dņa – objedineņije // Vesti segodņa. – 2000. – 11. okt.
51. Zajavļeņije LARO. O podđeržke Russkoj Partij Latvij na viborah // Russkoje slovo. – 2000. – okt.
52. Sk. Ko saka istie krievi // Lauku Avīze. – 2000. – 10. okt.
53. Partiju reitinga izmaiņas // Diena. – 2000. – 27. okt., 28. dec.
54. Septītā Saeima. 9. februāra ārkārtas sēdes stenogramma // Latvijas Vēstnesis. – 2000. – 15. febr.
55. Latvijas Republikas stratēģija integrācijai Eiropas Savienībā // www.eib.lv.
56. Septītā Saeima. 10. februāra sēdes stenogramma // Latvijas Vēstnesis. – 2000. – 15. febr.

Papildliteratūra

1. Blumentvitz D. Volksgruppen und Minderheiten. Politische Vertretung und Kulturautonomie. – Berlin, 1995.
2. Brunner G. Nationalitätenprobleme und Minderheitenkonflikte in Osteuropa. Strategien für Europa. – Gütersloh, 1996.
3. Eiropas Padome. Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību. 1994. gada 10. novembrī. – Gr.: Dribins L. Eiropas valstu minoritāšu tiesības. – Rīga, 1998.
4. Rotčailds Dž. Etnopolitika: konceptuālās apriņes. – Rīga, 1999.

Nevalstisko organizāciju loma sabiedrības integrācijā

Pēc neatkarības atjaunošanas Latvijā, lai veicinātu demokrātijas attīstību, paplašinātu sabiedrības līdzdalības iespējas, aizstāvētu cilvēka tiesības un dažādu sociālo grupējumu intereses, sāka veidoties demokrātiskai sabiedrībai raksturīgas nevalstiskās organizācijas. Aizvadīto gadu laikā to skaits ir pieaudzis līdz aptuveni 5000, ap 750 darbojās aktīvi [1]. Nevalstisko organizāciju sistēma turpina paplašināties, un tās struktūra kļūst arvien daudzveidīgāka. Daudzas organizācijas veido apvienības.

1996. gadā Latvijā tika izveidots NVO Centrs, lai veicinātu demokrātiskās un pilsoniskās sabiedrības attīstību Latvijā. NVO centrs (vadītāja Kaija Gertnere) koordinē NVO darbību valstī, sniedz konsultācijas un pakalpojumus, palīdz piesaistīt finansu līdzekļus projektiem. NVO centra darbinieki analizē LR likumus, ierosina izmaiņas nodokļu sistēmā, lai iespējamajiem sponsoriem būtu izdevīgāk atbalstīt NVO ar ziedojumiem.

NVO centrs ir izveidojis cilvēktiesību atbalsta tīklu dažādās Latvijas pilsētās. To mērķis ir nodrošināt ar informāciju un izglītot Latvijas iedzīvotājus cilvēktiesību jomā, veicināt sadarbību starp dažādām NVO.

Aktīvi NVO sistēmā ir iekļāvusies Latvijas Tautas skola, kura izveidojās uz agrākās Latvijas zinību biedrības pamata. Kā jau minēts, 2000. gadā Latvijas Tautas skola konkursa kārtībā ieguva ASV sabiedriskās organizācijas *Freedom House* finansējumu un organizēja latviešu valodas apguvi pilsonības pretendentiem četrās Latvijas pilsētās [2].

Vēl pirms neatkarības atgūšanas Latvijā sāka veidoties sabiedriskās organizācijas, lai aizstāvētu etnisko grupu intereses, veicinātu to kultūras attīstību. Izveidojās šo organizāciju apvienība. Nacionālo kultūrbiedrību asociācija pašlaik aptver aptuveni 20 biedrības.

Taču ne visas minoritāšu organizācijas ir apvienotas šajā asociācijā. Krievu organizācijas darbojas neatkarīgi no minētās asociācijas un veido citas apvienības ar tikai tām raksturīgiem mērķiem.

Sabiedrisko (minoritāšu) organizāciju etnoaktivitātes

Krievu sabiedrisko organizāciju darbība

Krievu kopiena Latvijā

Krievu kopiena Latvijā (KKL) izveidojās 1993. gadā, to vada H. Astahovs. Kopienai ir organizācijas arī citās Latvijas pilsētās – Liepājā, Ventspilī, Daugavpilī. Šī organizācija aktīvāk par citām krievu organizācijām ir pieteikusi sevi politiskajā dzīvē, tā uztur arī sakarus ar Krievijas politiķiem.

KKL iestājas par krievu valodas un krievu skolas līdzšinējā statusa saglabāšanu Latvijā, cīnās par vēlēšanu tiesību piešķiršanu nepilsoņiem pašvaldību vēlēšanās, arī par kārtējo *Pilsonības likuma* pārskatīšanu, kaut arī, kā liecina dažādas aptaujas, pilsonības iegūšanas juridiskais sakārtojums nepilsoņu vidū vairs netiek uzskatīts par politiski un tiesiski aktuālu un diskutējamu jautājumu.

KKL vērsas pret *Valsts valodas likumu*. Tā ir viena no 2000. gada 3. marta mītiņa, kas bija vērstas pret valodas politiku Latvijā, organizētājam, aktīvi piedalījās visās akcijās 2000. gada jūnijā/septembrī sakarā ar *Valsts valodas likuma* noteikumu apspriešanu un pieņemšanu MK. KKL ir noraidoša attieksme arī pret valdības apstiprināto SIK, jo uzskata, ka tā paredz "cittautiešu asimilāciju spaidu

kārtā”. KKL ir kritiska attieksme pret Latvijas Saeimu, kopienā valda uzskats, ka Saeima vērsas pret minoritāšu līdzdalību Latvijas politiskajā dzīvē [3].

Krievu biedrību asociācija

Krievu biedrību asociācija (KBA) dibināta 1994. gadā. Vadītāji: M. Gavrilovs un S. Mirskis. KBA apvieno vairākas krievu organizācijas: krievu kultūras centru “Uļej”, baltslāvu biedrību, vairākas pareizticīgo organizācijas, profesionālas (krievu juristu, vēsturnieku, zinātnieku) organizācijas, mākslinieku apvienības. Asociācija izdod avīzi “Russkoje slovo”.

KBA sanāksmes ir samērā labi apmeklētas, piemēram, kārtējā sanāsmē 2000. gada oktobrī piedalījās vairāk nekā 200 cilvēku – dažādu krievu organizāciju pārstāvji. Asociācija principā atbalsta bilingvālo izglītību, taču pauž bažas par krievu vidusskolu likteni pēc 2004. gada. KBA piedāvā arī savu krievu nacionālās skolas variantu – tā balstāma uz pareizticīgajām un krievu kultūras vērtībām, mācības skolā notiek divās valodās. 2000. gada septembrī Asociācija strikti norobežojās no PCTVL pasludinātās nevardarbīgās pretošanās kampaņas *Valsts valodas likumam*. KBA sevi raksturo kā organizāciju, kas orientēta galvenokārt uz krievu kultūras un garīgo vērtību saglabāšanu [4].

Krievu biedrība Latvijā (KBL)

Izveidojās 1996. gadā, to vada T. Favorška. KBL uzskata sevi par tāda paša nosaukuma organizācijas mantinieci, kāda Latvijā pastāvēja pirms kara. Darbības mērķi galvenokārt virzīti uz garīgo un kultūras dzīvi. KBL paspārnē darbojas vairākās studijas, klubi, apvienības, pašizglītošanās centri, kurās tiek lasītas lekcijas un organizētas citas nodarbības [3].

KBL vadība atzinīgi vērtē to, ka valstī tiek pievērsta liela uzmanība latviešu valodas

kā valsts valodas apguvei. Biedrība aizstāv prasību, lai nepilsoņiem tiktu piešķirtas pašvaldību vēlēšanu tiesības.

Tā ir otra nozīmīgākā nevalstiskā organizācija, kas līdzās KKL definē sevi kā krievu sabiedrības pārstāvi. Kaut arī KBL dokumentos kā galvenais darbības virziens minēts krievu garīgās dzīves attīstības veicināšana, tā ir politiski aktīva organizācija. Tās paspārnē (Maskavas ielā 68) darbojas *Sabiedrisko organizāciju koordinācijas padome (SOKP)*.

Pilsoņu un nepilsoņu savienība (PNS)

Sabiedriskās organizācijas *Pilsoņu un nepilsoņu savienība*, kā arī fonda *Pilsonība, Izglītība, Kultūra* darbību koordinē V. Sokolovs. *Savienība*, kas jau kopš 1999. gada februāra mēģina rast risinājumu nepilsoņu tiesībām piedalīties pašvaldību vēlēšanās, 2000. gada 24. maijā paziņoja, ka uzsāk parakstu vākšanas kampaņu ar mērķi panākt nepilsoņu līdzdalību pašvaldību vēlēšanās. *Savienība* 3 mēnešu laikā bija iecerējusi savākt 10 000 notariāli apstiprinātus pilsoņu parakstus, taču parakstu vākšanas kampaņa cieta neveiksmi, jo izdevās savākt tikai 122 parakstus. Kampaņas rezultātu ietekmēja tas, ka katram pilsonim, kurš vēlējās parakstīties, pašam bija jāsedz valsts nodeva par notāra pakalpojumiem.

1998. gadā *Savienība* izdeva vairākus informācijas bukletus (piemēram, “10 ļet nazad. Vremja nadežd” – Latvijas Tautas frontes materiāli. 1988.–1989. gads), kuros pausta doma, ka Atmodas laika vīzija par Latvijas iedzīvotāju vienotību ir palikusi neīstenota [4]. *Savienība* nav tik ļoti politizēta kā *Latvijas krievu kopiena*, tā visumā pozitīvi vērtē *Sabiedrības integrācijas koncepciju*.

1999. gadā *Savienība* un fonds *Pilsonība, Izglītība, Kultūra* izdeva bukletu, kurā izklāstīta vispārīgā izglītojošo skolu attīstības koncepcija [5].

Latvijas Cilvēktiesību komiteja (LCK)

Latvijas Cilvēktiesību komiteja nodibinājās 1992. gadā. Tā uzskata sevi par nepilsoņu, nelatviešu cilvēktiesību aizstāvi. Tās vadītāji ir G. Kotovs, V. Buzajevs, L. Raihmanis. LCK citu cilvēktiesību organizāciju vidū izceļas ar savu aktivitāti, darbības nepārtrauktību un mērķtiecību vairāku gadu garumā. LCK ir labiekārtots birojs ar mūsdienīgu tehniku Dzirnavu ielā 102A. Katru mēnesi aptuveni 350 cilvēku meklē tiesisku palīdzību. LCK vadība uzskata, ka 90. gadu laikā tā ir sniegusi tiesisku palīdzību un konsultējusi vairāk nekā 27 tūkstošus Latvijas iedzīvotāju. LCK algo un savā darbībā iesaista profesionālus juristus.

LCK ir izveidojušies stabili starptautiskie sakari, tā ir noformējusi 11 petīcijas Eiropas Cilvēktiesību tiesā un ANO Cilvēktiesību komitejā. LCK ir Cilvēktiesību organizāciju (ligu) Starptautiskās Federācijas (FIDH) locekle [6].

LCK ir aktīva dažādu etnopolitiska rakstura akciju (saistībā ar pilsonības, izglītības, valodas jautājumiem) organizētāja; tā ir opozīcijā Latvijas valsti īstenotajai pilsonības, izglītības un valodas politikai. LCK noliedz Latvijā īstenoto integrācijas politiku un aizstāv divkopienas valsts ideju.

LCK aktīvi vērsas pret tā saucamajiem profesiju aizliegumiem. Taču pēdējā laikā tā ir mainījusi savu nostāju un atzīst, ka galvenais veids, kā pārvarēt šos ierobežojumus, ir naturalizācija, kā arī jaunpilsoņu aktivitāte vēlēšanās un līdzdalība politiskajos procesos valstī.

Latvijas krievu kultūras biedrība (LKKB)

Latvijas krievu kultūras biedrība pastāv kopš 1988. gada; tās vadītāji ir J. Abizovs un T. Aršavska. Biedrība ir skaitliskā ziņā neliela, tā apvieno krievu inteliģences pārstāvjus. Tās darbā piedalās arī daži latviešu inteliģences pārstāvji (piemēram,

Viktors Avotiņš, Leons Briedis). Biedrībai ir cieši sakari ar līdzīgām biedrībām Tallinā un Viļņā. Kopīgi tiek veikti pētījumi par krievu kultūras likteņiem Baltijā. Jāatzīmē tādas fundamentālas publikācijas kā avīzes "Segodņa" arhīvs, Baltijas arhīva sērija. 2000. gada janvārī krievu izglītības svētkos LKKB prezentēja vairākas grāmatas: *Ot Liflandii k Latvii, II (1917–1935)*, redaktors J. Abizovs, Rīga, 1999; *Baltijskij arhiv. Ruskaja kultura v Pribaltike. Tom IV, V, VI*, Rīga, 1999, 2000. Sastādītājs J. Abizovs, redaktors B. Ravdins.

Kopumā LKKB cenšas atturēties no aktīvas līdzdalības politiskajās akcijās. Tomēr tā piedalās kampaņā par izmaiņām *Valsts valodas likumā* un *Izglītības likumā*. 2000. gada 26. decembra sanāsmē nolemts 2001. gadā organizēt konferenci par krievu kultūras jautājumiem.

Latvijas krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociācija (LKMSAA)

Asociācija izveidojās 1996. gadā, un to vada I. Pimenovs. Tā ir aktīva krievu mācībvalodu skolu interešu aizstāve, cenšas panākt šo skolu līdzšinējā statusa saglabāšanu Latvijā. Asociācija bieži vien izstrādā un popularizē savus alternatīvos projektus IZM sagatavotajiem dokumentiem. Tā bija iniciatore 2000. gada aprīlī sagatavotajam aicinājumam izdarīt grozījumus *Izglītības likumā*, lai saglabātu krievu mācībvalodas skolas arī pēc 2004. gada. Aicinājumu parakstīja desmit minoritāšu organizāciju pārstāvji (Igoris Pimenovs, Jurijs Abizovs, Tatjana Aršavska, Viktors Popovs u. c.)

Asociācija aktīvi piedalījās diskusijās par *Sabiedrības integrācijas koncepciju*. Asociācijai ir pastāvīgi sakari ar krievu mācībvalodas skolu pedagogiem.

2000. gada 25. novembrī LKMSAA organizēja krievu skolu vecāku konferenci ar devīzi "Mācīties dzimtajā valodā". Tajā piedalījās vairāk nekā 200 cilvēku no visas Latvijas. Konferences gaitā noskaidrojās, ka

dalībnieki principā nenoraida bilingvālo izglītību, ja to ievieš saprātīgā tempā, ievērojot finansiālās un metodiskās iespējas. Atbalstu guva arī alternatīvais variants – “Letonikas” programma, kura paredz krievu valodas dominēšanu (70 procentu apjomā) un īpašu priekšmetu bloku latviešu valodas un kultūras apguvei (30 procentu apjomā), lai šo skolu absolventi būtu sagatavoti studijām Latvijas augstskolās un konkurencei darba tirgū. Par izglītības mērķi tiek izvirzīta arī Latvijas patriota audzināšana. Konferences vadība noraidīja ideju par krievu valodu kā otru valodu un pauda pārliecību, ka nepieciešams pastāvīgs dialogs ar latviešu sabiedrību un valsts iestādēm [7].

Krievu valodas un literatūras skolotāju asociācija (KVLSA)

Asociācija izveidojās 1996. gadā, to vada L. Smirnova, T. Liguta, S. Guščina. Tā sastāv no pedagogiem, aktīva diskusijās par valodas un izglītības jautājumiem. Asociācija iestājas par krievu valodu kā mācībvalodu līdzšinējās krievu mācībvalodas vidusskolās arī pēc 2004. gada.

KVLSS organizē dažādus krievu kultūras pasākumus – krievu izglītības dienu (2000. gada 25. janvārī), krievu kultūras festivālu (2000. gada 4.–11. martā), diskusiju par kultūras biedrību sakariem (2000. gada 21. martā) u. tml. Asociāciju darbība nav izteikti politizēta, tā orientēta uz krievu kultūras (krievu valodas, izglītības, tradīciju) saglabāšanu un attīstību.

Iepriekš minētās sabiedriskās organizācijas ir ietekmīgākās krievu organizācijas Latvijā. Tās ir aktīvas, un katrai no tām ir atbalsts zināmā krievu vai krievvalodīgo iedzīvotāju vidū. Pastāv arī daudzas citas krievu sabiedriskās organizācijas Latvijā, taču tām ir galvenokārt lokāla nozīme.

Krievu sabiedrisko organizāciju konsolidēšanās mēģinājumi

Krievu organizācijām Latvijā raksturīga dziļa diferencēšanās. Tomēr vērojami arī nepārtraukti mēģinājumi šķelšanos pārvarēt un vienoties par savstarpēji koordinētu darbību. Ar šādu ideju tika dibināta arī KKL, kaut arī tā pati nespēja izvairīties no šķelšanās.

1994. gadā TM reģistrēja KBA. Par mērķi tika izvirzīta krievu organizāciju iesaistīšanās Latvijas sabiedriskajā dzīvē un krievu kultūras (un citu pareizticīgo slāvu kultūras) vērtību saglabāšana. Par vienojošu motivu tika izraudzīta pareizticība. Tomēr plaša krievu organizāciju apvienošanās uz šī pamata nenotika.

Vairākas krievu organizācijas 1999. gadā apvienojās politisku mērķu sasniegšanai. Kopš 1999. gada augusta darbojas *Sabiedrisko organizāciju koordinācijas padome* (SOKP). To dibināja piecpadsmit organizācijas, bet 2000. gada augustā tā apvienoja jau divdesmit trīs organizācijas. SOKP ietilpstošās organizācijas saglabā savu organizatorisko patstāvību, un kopīgu lēmumu pieņemšanas procesā katrai no tām ir viena balss. Organizāciju pārstāvji, ja viņi nepiekrīt kādam lēmumam, izsaka savu attieksmi balsojot. Ar SOKP parakstu tiek publiskoti tikai tie dokumenti, kuri pieņemti vienbalsīgi.

SOKP pamatu veido uz politisku darbību orientētās biedrības: LKK, KBL, LCK, *Krievu nacionāla kultūrautonomija Latvijā* (D. Igoņins). SOKP ir pievienojušās arī vairākas uz kultūras darbību orientētās biedrības, piemēram, *Baltslāvu biedrība* (V. Popovs), LKMSAA, KVLSA. SOKP sastāvā ietilpst arī baltkrievu *Pramen* un *Ukraiņu savienība Latvijā*. Padomes darbā piedalās arī veterānu organizācijas (Nacisma upuru – koncentrācijas nometnēs ieslodzīto, Otrā pasaules kara, Afganistānas kara veterānu organizācijas), jauniešu organizācija – *Latvijas jaunatnes klubs* (V. Jolkins). Dažas organizācijas (LKKB, *Latvijas armēņu biedrība*, PNS) atbalsta tikai atsevišķas SOKP iniciatīvas.

SOKP darbojas aktīvi, tās sēdes notiek ik pēc divām nedēļām. Sanāksmju laikā tiek

polemizēts par dažādiem jautājumiem, piemēram, par sadarbību ar latviešu sabiedriskajām organizācijām, lai risinātu ekonomiskos jautājumus, par attieksmi pret naturalizāciju (veicināt vai boikotēt to) u. tml. [8].

2000. gada martā KBL sasauca dažādu krievu organizāciju apspriedi. Tajā piedalījās daudzas biedrības: LKKB, *Baltslāvu biedrība*, vecticībnieku organizācijas (I. Ivanovs), PNS, *Rietumu krievu biedrība* (D. Nikolajevs) u. c. Apspriedē tika runāts par krievu organizāciju vienošanās iespējām, par Tautu Foruma sasaukšanas nepieciešamību. Notika samērā lietišķa saruna par krievu skolu likteni un krievu valodas nākotni Latvijā. Pamatā atbalstot integrācijas ideju, tika pausta uzskats, ka Latvijas politiķi nevēlas patiesu integrāciju, jo “mūs atgrūž”.

SOKP ir izveidojusi un uztur pastāvīgus sakarus ar 7. Saeimas PCTVL frakciju, tai ir pārstāvji *Izglītības sabiedriskajā padomē* (vada J. Pliners), *Cilvēktiesību sabiedriskajā padomē* (vada B. Cilēvičs). Šo pārstāvniecības darbu koordinē T. Favorska.

2000. gadā SOKP bija vairāku politisku akciju iniciatore un organizētāja. SOKP ierosināja parakstu vākšanu par minoritāšu un nepilsoņu tiesībām, sagatavoja “Aicinājuma ANO, EP, EK, EDSO, BJVP, starptautiskai sabiedrībai” projektu. Akcijas organizētāji Aicinājumu iesniedza Saeimā 2000. gada jūnijā [9].

Aicinājumā ietvertās prasības atsedz galvenos etnopolitisko aktivitāšu virzienus, kas bija raksturīgas krievu organizācijām 2000. gadā, proti: 1) krievu vidusskolu un krievu valodas kā mācībvalodas saglabāšana vidusskolās, 2) nepilsoņu tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās, 3) minoritāšu tiesību vispārēja aizsardzība.

Sadarbībai ar 7. Saeimas PCTVL frakciju ir izstrādāts speciāls mehānisms – izveidotas sabiedriskās padomes, kuru sastāvā ietilpst SOKP locekļi un kuras vada PCTVL frakcijas deputāti. Kaut arī atsevišķu krievu organizāciju vadība noliedz sadarbību ar partiju *Līdztiesība*, tomēr šīs sadarbības sekas var saskatīt viedokļu argumentācijā, kopīgi rīkotos pasākumos u. tml. Pašas organizācijas

šādu sadarbību nevērtē kā pakļaušanos kādas partijas īstenotai politikai, bet gan kā līdztiesīgu partnerību kopīgu problēmu risināšanā.

Ne visas krievu organizācijas izvēlas politizācijas virzienu kā savas darbības galveno virzienu. Tomēr, tā kā no valsts puses netiek piedāvātas dialoga iespējas, nedarbojas TKP, SIF u. tml., lai risinātu savas problēmas, krievu kultūras organizācijas meklē kontaktus ar politizētajām krievu organizācijām. Pieeja vairāku jautājumu risinājumam (krievu valodas pozīciju stiprināšana, krievu mācībvalodu skolu sistēmas saglabāšana) krievu organizācijām ir vienota.

Dialogs iezīmējās 1999. gada martā–oktobrī, kad tika apspriests SIK projekts. Arī dažādu NVO organizāciju pārstāvji atzīst dialoga esamību šajā periodā, tomēr uzskata, ka, aizstāvojot nacionālo minoritāšu intereses, to organizācijas pauda kolektīvo domu, bija vienotas, izvirzīja savus ekspertus, kamēr otrajā pusē bija tikai “otrā ešelona” valdības ierēdņi. Turklāt 2000. gadā dialogs starp divām sabiedrības daļām ir vispār apstājies un atbalsts integrācijai valsts līmenī kavējas.

Laika gaitā ir pilnveidojušās SOKP darbības metodes. Liela uzmanība tiek pievērsta radniecīgu organizāciju darbības koordinēšanai, notiek informācijas apmaiņa, tiek pieņemti kopīgi paziņojumi, organizētas kopīgas publiskas akcijas, vākti paraksti zem dažāda rakstura aicinājumiem, meklēti aizbildņi citās valstīs. Politizēto krievu organizāciju vadība uzskata šīs organizācijas par nepilsoņu un krievvalodīgo iedzīvotāju politiski aktīvāko daļu, kura ir spējusi apvienoties, un līdz ar to tām ir tiesības runāt viņu vārdā.

Nacionālboļševiki

Latvijā darbojas arī ekstrēmas krievu jaunatnes organizācijas (nacionālboļševiki u. c.). Tās ir provokatīvas, cenšas piesaistīt sev uzmanību un paplašināt savu ietekmi.

Nacionālboļševiki – ekstrēma organizācija, 2000. gada aprīlī reģistrējās ar nosaukumu “Uzvara”. Izdod avīzi “Tribunal” (redaktors

V. Lindermanis). Izmanto katru iespēju piedalīties piketos un demonstrācijās, kuros ierodas, iepriekš nepieteikti; izplata un sludina galējas, nesamierināmas idejas. Nacionālboļševiku darbības virzieni – nikns antikapitālisms, naida kultivēšana pret ārzemju firmām (Lattelekom u. c.), arī pret Latvijas varas iestādēm, kuras, kā apgalvots “Tribunālā”, pārdevušās ārzemju kapitālam [10].

2000. gada augustā SAB ierosināja krimināllietu pret avīzi “Tribunal” par rasu un nacionālā naida kurināšanu. 2000. gada septembrī Saeimas deputāts M. Mitrofanovs uzaicināja divus nacionālboļševikus uz preses konferenci Saeimā, ko rīkoja sakarā ar atteikumu neieļaut Latvijā krievu mūziķi J. Letovu. Tas izraisīja citu Saeimas deputātu sašutumu un plašas debates sabiedrības informācijas līdzekļos.

Nacionālboļševiki atzīst savu tuvību līdzīga tipa organizācijām Krievijā (piemēram, ģimonoviešiem). Nacionālboļševiki, kaut arī piedalās krievu organizāciju rīkotajos pasākumos, uzskatāmi par marginālu parādību šo organizāciju īstenotajā politikā.

Citu minoritāšu sabiedrisko organizāciju aktivitātes

Latvijas minoritātes organizējas, lai veidotu priekšnoteikumus savas etniskās identitātes saglabāšanai. Šo organizāciju aktivitātes izpaužas divos galvenajos virzienos – etnokultūras attīstības un etnopolitikas virzienā.

Baltkrievu organizāciju darbība

Baltkrievu nacionālās minoritātes intereses Latvijā pārstāv tādas organizācijas kā *Svitanak* (dibināta 1988. gadā), *Prameņ* (1990. gadā), *Uzdim* Daugavpilī (1994. gadā), *Spadčina* Ventspilī (2000. gadā).

1999. gada jūlijā notika Baltkrievu tautas mākslas dienas Rīgā un pie Daugavas.

Kopš 1994. gada pastāv baltkrievu skola (pārzine A. Ivana). Darbojas folkloras ansamblis *Nadzeja*, iznāk avīze *Prameņ*. Regulāri notiek pasākumi, kuros, lai celtu baltkrievu nacionālo pašapziņu, tiek popularizētas baltkrievu kultūras vērtības. 2000. gada martā baltkrievu organizācijas Rīgā vienoti atzīmēja Baltkrievijas Tautas Republikas gadadienu.

Vērienīgi tika atzīmēta biedrības *Prameņ* 10 gadu jubileja 2000. gada 11. novembrī, kurā piedalījās baltkrievu biedrību pārstāvji no visas Latvijas, kā arī pārstāvji no Baltkrievijas valsts iestādēm.

Ne visos gadījumos abas Rīgas baltkrievu organizācijas izvēlas vienādu darbības taktiku. Kultūras biedrība *Svitanak* (vadītāja T. Kazaka) orientējas galvenokārt uz kultūras darbību un atsakās no piedalīšanās politiskās akcijās, savukārt biedrība *Prameņ* (vadītājs A. Karpovičs) sadarbojas ar SOKP un ir deleģējusi tajā savu pārstāvi – N. Buriņu.

Daugavpili, kurā dzīvo ap 10 000 baltkrievu, baltkrievu biedrība *Uzdim* ir nodibinājusi baltkrievu kultūras centru, svētdienas skolu baltkrievu bērniem. Baltkrievu valodu var apgūt Daugavpils Pedagoģiskajā universitātē slāvistikas specialitātes ietvaros.

Ukraiņu organizāciju darbība

Ukraiņu minoritāti Latvijā pārstāv vairākas organizācijas: biedrība *Dņipro* (pastāv no 1988. gada, vadītājs I. Naļivaiko) un *Latvijas ukraiņu savienība* (vadītāji V. Strojs un A. Reitupe). Ukrainu organizācijas veidojas arī Liepājā un Ventspilī. Kultūras biedrība *Dņipro* nepiedalās politiska rakstura aktivitātēs, tās darbība orientēta ukraiņu kultūras attīstības virzienā.

Savukārt *Latvijas ukraiņu savienība* (LUS) ir politiski orientēta organizācija, tā ir iestājusies arī SOKP. LUS savā 2000. gada 13. maija sapulcē asi kritizēja valdības apstiprināto valsts programmas koncepciju *Sabiedrības integrācija Latvijā*, prasīja izstrādāt un pieņemt jaunu likumu par nacionālo minoritāšu autonomām tiesībām, atbalstīja

PCTVL prasības valodas un izglītības politikas jautājumos, kā arī ierosināja, lai Valsts prezidente apstiprinātu jaunu TKP nolikumu.

LUS 2000. gada 25. novembra sapulcē atbalstīja *Līdztiesības* u. c. krieviski orientēto kreiso organizāciju un biedrību protesta prasības, arī priekšlikumu 2001. gadā organizēt "Latvijas tautu otro forumu". LUS, kura apvieno no Ukrainas ieceļojušu dažādu tautību cilvēkus, uzsver savu politisko solidaritāti ar krievvalodīgo iedzīvotāju kopumu un neizrāda lielu interesi par ukraiņu minoritātes etniskās identitātes saglabāšanu un atjaunošanu. LUS liela ietekme ir personām, kuras aicina boikotēt naturalizāciju, panākt nepilsoņu tiesību pielīdzināšanu pilsoņu tiesībām. LUS nepauž Latvijā dzīvojošo ukraiņu vairākuma viedokli.

Poļu organizāciju darbība

Latvijas poļi ir viena no vislabāk organizētajām minoritātēm Latvijā. Poļus pārstāv: Latvijas poļu savienība ar 13 teritoriālām nodaļām. Latvijas poļu savienība un biedrība *Promień* (Daugavpili) nodibinājās jau 1988. gadā. Veiksmīgi darbojas poļu skolu sistēma. Iznāk žurnāls *Poľak na Lotwie*. Poļiem raksturīga izteikta nacionālā pašapziņa, bagātas kultūras dzīves tradīcijas Latvijā, sazarota kultūras dzīve un atbilstoša kultūras infrastruktūra.

Poļi ir organizēti kā nacionāla minoritāte, tā neiesaistās politiskajā dzīvē un nemēģina radīt savu politisko partiju. *Latvijas poļu savienība* nav pievienojusies SOKP. Individuāli Latvijas poļi atbalsta dažādus politiskos spēkus.

Ebreju organizāciju darbība

Arī ebreji ir viena no vislabāk organizētajām minoritātēm Latvijā. Ebreju kopiena (vadītājs G. Krupņikovs) pastāv no 1988. gada, kultūras centrs – Skolas ielā 6. Ebreju kultūras centrā darbojas muzejs un dokumentācijas centrs *Ebreji Latvijā* (vadītājs M. Vestermanis), dažādas biedrības, klubi, mākslas kolektīvi. Ebrejiem ir centri arī citās

Latvijas pilsētās. Ebreju organizācija nodarbojas ar labdarību, sniedz sociālu palīdzību veciem un slimiem cilvēkiem. Ebreju kopiena nepievienojas nevienai politiskai partijai, pasvīturo savu lojalitāti Latvijas valstij.

Kaut arī ebreju kopiena nav politiski orientēta Latvijas minoritāte, tomēr tā ir aktīva tajos gadījumos, kad saskata Latvijas oficiālo iestāžu nevēlēšanos nosodīt holokaustu Latvijā, kavēšanos ar tiesas darbiem, piemēram, K. Kalēja lietā, kā arī sakarā ar antisemitisma izpausmēm Latvijā.

2000. gada augustā *Latvijas ebreju kopiena* un ebreju draudžu padomes iesniedza Latvijas ģenerālprokuroram lūgumu pārbaudīt iespējamās tiesību normu pārkāpumus sakarā ar publikāciju *Žīdi valda pasauli* žurnālā *Kapitāls*. Ebreju kopiena vērtē publikāciju kā klaji antisemitisku rakstu, kurā atkārtota nacistiska propaganda. (Pārbaudei beidzoties, ģenerālprokuratūra paziņoja, ka tiesisko normu pārkāpšanas fakts nav konstatēts.)

Latviešu presē saistībā ar publikāciju žurnālā *Kapitāls* tika izteikti dažādi viedokļi. Laikraksts *Diena* minēto publikāciju nepārprotami klasificēja kā antisemitisku [11]. Arī citi latviešu centrālās preses izdevumi atzina, ka publikācijai *Kapitālā* bija antisemitiska ievirze [12], tomēr vairāk tika kritizēta nevis pati publikācija, bet gan latviešu devalvētā nacionālā pašapziņa un mazvērtības kompleksi, kas ir pamats antisemitisma un rusofobijas izpausmēm latviešu vidū. Tiek pausta atziņa, ka no raksta *Kapitālā* un citām līdzīga satura publikācijām necietis etniskās attiecības Latvijā, bet gan Latvijas starptautiskais tēls [11,12].

Latvijas ebreju kopienai ir plaši starptautiski sakari. Tās priekšsēdētājs G. Krupņikovs ir ievēlēts par Eiropas Ebreju kopienu padomes viceprezidentu.

Latvijas čigānu nacionālās kultūras biedrības aktivitātes

Čigāni ir tradicionālā Latvijas nacionālā minoritāte. Čigāni (viņu skaits Latvijā ir apmēram 8 tūkstoši) ir labi integrējušies

Latvijas sabiedrībā latviešu valodas prasmes un pilsonības, bet ne sociāli ekonomiskā nozīmē. 98 procenti čigānu ir Latvijas pilsoņi. Čigānu kopiena ir spiesta risināt nopietnas problēmas, kas saistītas ar izglītību un bezdarbu čigānu vidū. *Latvijas čigānu nacionālās kultūras biedrība* ir uzņēmusies rūpes par čigānu profesionālo sagatavotību, plāno atvērt Baltijas valstu čigānu kultūras centru Rīgā, bet Latvijas novados – reģionālos centrus.

2000. gadā čigānu stāvoklim Latvijā tika pievērsta pastiprināta sabiedrības uzmanība. Kaut arī Latvijas čigānu organizāciju vadība (tostarp Saeimas deputāts N. Rudēvičs) neuzskata, ka Latvijā čigānu diskriminācijas jautājums ir aktuāls, tomēr atsevišķas pazīmes liecina, ka dažādi incidenti ir iespējami. Piemēram, Latvijas TV ziņu programma *Panorāma* izplatīja sižetu par čigānu tautības krāpnieci, ko varēja uztvert kā apvainojošu visi Latvijas čigāni. Savukārt Gulbenē čigānu ģimenei tika atteikts lizings, pamatojot atteikumu ar piederību čigānu tautībai.

Kā Latvijas čigānus pagodinošu var vērtēt faktu, ka 2000. gada augustā Prāgā notikušajā Pasaules čigānu kopienu kongresā *Latvijas čigānu nacionālās kultūras biedrības* prezidents, Saeimas deputāts N. Rudēvičs tika ievēlēts par pasaules čigānu premjeru.

Lībiešu aktivitātes

Lībiešu organizācijas (Līvu savienība un citas) galvenie darbības virzieni: vērsties pret lībiešu pilnīgu asimilāciju, sekmēt lībiešu valodas saglabāšanu, publicēt lībiešu problēmām veltītus darbus (mēnešrakstu *Livli*, dzeju krājumus, zinātniskus rakstus), celt lībiešu pašapziņu. Savā darbībā lībiešu organizācijas, tāpat kā citas Latvijas mazākumtautības, balstās uz likumu *Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību...* un LR Ministru Padomes lēmumu par aizsargājamās kultūrvēsturiskās teritorijas *Lībiešu krasts* izveidošanu. 2000. gadā ekspertu grupa un lībiešu organizāciju pārstāvji (vadītājs J. Geige) izstrādāja mērķprogrammu *Lībieši Latvijā*. Tās īstenošana kavē-

jas sakarā ar finansiālā atbalsta trūkumu.

2000. gada augustā notika lībiešu svētki Mazirbē. Šo svētku laikā tika prezentēta mācību grāmata lībiešu valodā (autore K. Boiko). Vienīgais lībiski dziedošais sieviešu koris Liba (I. Buntika) gatavo svētku programmu Rīgas 800 gadu jubilejai.

Lībieši cer uz konsekventāku Latvijas valsts atbalstu un lielāku latviešu ieinteresētību lībiešu kultūras vērtību saglabāšanā.

Jaunatnes organizācijas

1999. gada 8. aprīlī Rīgā notika pirmais Latvijas jaunatnes kongress, ko organizēja IZM Valsts Jaunatnes iniciatīvu centrs, un tajā piedalījās ap 300 dalībnieki – jaunatnes organizāciju pārstāvji. Saskaņā ar LU Filozofijas un socioloģijas institūta veiktajiem pētījumiem tikai 1,8 procenti jaunieši 15–18 gadu vecumā ir iesaistījušies kādā jaunatnes organizācijā.

Jaunatnes organizācijas savu mērķu, vērtību un uzskatu ziņā ir ļoti dažādas. Raksturīgi, ka jaunatnes organizācijas, kuru aktivitātes ir saistītas ar etnopolitiku un sabiedrības integrāciju, orientējas uz tādām vērtībām kā demokrātija, cilvēktiesības, tolerance, kultūru daudzveidība, līdzdalība Eiropas un globālajos procesos. Šādu organizāciju skaits pieaug, un tās ir arī aktīvākas, salīdzinot ar tām jaunatnes organizācijām, kuras orientējas uz konservatīvām nacionālām vērtībām. Pie jaunatnes organizācijām ir jāpieskaita arī ekstrēmā nacionālboļševiku organizācija, kas balstās uz marginalizēto nelatviešu jaunatnes daļu.

Jaunatnes organizācija klubs *Māja*

Klubs *Māja* tika izveidots 1995. gadā, un tā galvenais mērķis ir popularizēt Eiropas vienotības ideju un atbalstīt Latvijas integrāciju Eiropas Savienībā. Organizācijā ar 13 nodaļām visā Latvijā ir vairāk nekā 200 biedru un atbalstītāju (studenti un vecāko klašu skolēni).

1999. gadā klubs *Māja* sāka pievērst uzmanību nacionālo minoritāšu jautājumiem un sabiedrības integrācijai. Šajā gadā klubs uzsāka īstenot projektu *Ekspedīcija 2000*, kura mērķis bija izveidot klubu *Māja* par multietnisku jauniešu organizāciju. 1999. gadā aizsākās arī projekts *Mēs paši*, kas paredz sagatavot jauniešus (lektorus) sabiedrības integrācijas un nacionālo minoritāšu jautājumos.

Lai sasniegtu šo mērķi, tiek organizēti semināri un rīkotas vasaras nometnes. Pirmais no tiem notika Carnikavā 1999. gada oktobrī. 2000. gadā organizēti divi semināri un viena vasaras nometne. Nometnes laikā jaunie lektori sagatavoja projektu informācijas bukletam par nacionālo minoritāšu un sabiedrības integrācijas jautājumiem. Bukletu paredzēts izdot 2001. gadā latviešu un krievu valodā.

Lektoriem jābūt gataviem lasīt lekcijas skolās un vadīt seminārus jauniešiem par sabiedrības integrāciju un cilvēktiesību jautājumiem. Astoņi lektori ir uzsākuši lekciju lasīšanu par šiem jautājumiem dažādās Latvijas skolās.

Kluba *Māja* projektus ir finansējis Sorosa fonds–Latvija, Eiropas Komisijas delegācija Latvijā un Eiropas Padomes Informācijas un dokumentācijas centrs.

Jaunatnes organizācija *Klubs 415*

Klubs 415 ir izveidots 1995. gadā, un pašlaik tajā darbojas ap 130 jauniešu. Klubs izraisa interesi no etnopolitikas viedokļa, jo organizācijas ideoloģija ir pakārtota vienam mērķim – izveidot Latvijā latviešu valsti [24].

Klubs vērsas pret SIK tās pašreizējā variantā, jo uzskata, ka ir jānotiek dekolonizācijai (pēc 1940. gada iebrukušo nelatviešu aizceļošanai no Latvijas), un tikai pēc tam var runāt par sabiedrības integrāciju. *Klubs* ar dekolonizāciju nedomā nelatviešu piespiedu izraidīšanu no Latvijas, bet uzskata, ka valstij ir jāveicina labprātīga viņu aizceļošana uz savu etnisko dzimteni. Šajā sakarībā *Klubs* iespieda 20 000 skrejlapas par

dekolonizāciju un okupācijas fakta atzīšanu un 2000. gada vasarā organizēja divas šo skrejlapu izplatīšanas kampaņas.

Galvenās *Kluba* publiskās aktivitātes 2000. gadā saistās ar uzstāšanos pret Latvijas integrāciju ES. *Klubs* ir formulējis 10 iemeslus, kuru dēļ vērtē Latvijas integrāciju ES kā nepieļaujamu. Latvijas suverenitātes zaudēšana ir galvenais no šiem iemesliem. 2000. gada pavasarī *Klubs* organizēja arī divus piketus pret Latvijas integrāciju ES. *Klubs* ir organizējis piketu arī pret Krievijas rīcību Čečenijā, piketu pie Krievijas vēstniecības Rīgā ar aicinājumu Krievijai atzīt Latvijas okupācijas faktu, kā arī publiski paudis negatīvu attieksmi par vērsanos pret K. Kalēju.

Klubam 415 ir labi attīstīta izdevējdarbība. Trīs četras reizes gadā tiek izdots mēnešraksts *Saules Koks*, kurā tiek rakstīts par Latvijas vēsturi, pausts latviešu tradicionālais pasaules skatījums, kā arī pamatota nostāja pret Latvijas integrāciju ES. *Saules Kokam* tiek izdots arī pielikums *Eiropēlists*, kurā apkopots Eiropas lielāko laikrakstu ziņu apskats – tās ir publikācijas, kurās pausti eiroskeptiķu argumenti pret ES. 2000. gadā *Klubs* ir izdevis 4 grāmatas par padomju laika vēsturi, kā arī par Trešo Atmodu. *Klubs* ir uzsācis un īsteno beztermiņa *Latviešu tautas atjaunotnes programmu* “Sidrabene”, kuras galvenais uzdevums ir vienot latviešus kopīgā mērķa – latviešu tautas garīgās un materiālās atdzimšanas panākšanai.

Kluba 415 finansē ārzemju latvieši, līdzekļi tiek pelnīti arī ar izdevējdarbību.

Latvijas Jaunatnes klubs

Kluba vada V. Jolkins. *Latvijas Jaunatnes klubs* izraisa interesi tāpēc, ka šī organizācija piedalās SOKP darbā. Organizācija apvieno pārsvarā krievu jauniešus. *Jaunatnes klubs* atbalsta politisko apvienību PCTVL. Tas noraida pašreizējo *Pilsonības likumu* un uzskata, ka jāpieņem pilsonības likuma nulles variants. Latviešu valodas apguve ir jāveicina ar izskaidrošanas darbu un patriotismu, nevis – piespiedu metodēm.

Klubs noraida Latvijas iestāšanos ES un NATO. Tiek pausts uzskats, ka Latvijai jābūt neitrālai, piemēram, tādai kā Šveice. 2000. gadā klubs neplāno patstāvīgas etnopolitiskas aktivitātes. Klubs atbalsta un iesaistās aktivitātēs, ko īsteno LCK un SOKP.

Jaunatnes diskusiju klubs *PRO ET CONTRA*

Diskusiju klubs tika izveidots ar sabiedriskās organizācijas PNS un fonda *Pilsonība. Izglītība. Kultūra* atbalstu. Tas ir interesants tāpēc, ka ar savām aktivitātēm tieši ietekmē krievu jauniešu sabiedriskās domas veidošanu par jautājumiem, kas saistīti ar politiku, sabiedrības integrāciju, naturalizāciju. Kluba organizētajās diskusijās piedalās ap 40–50 nelatviešu studenti no Baltijas krievu institūta, Rīgas Tehniskās universitātes, Latvijas Universitātes un bijušās Rīgas Aviācijas universitātes. Kā skaidro viena no šī kluba izveides idejas autorēm I. Viņņika, latviešu studentiem ir daudz sabiedrisko organizāciju, kurās viņi var piedalīties, bet krievu jaunieši jūtas atstumti no latviešu studentu sabiedriskās dzīves, tāpēc šis diskusiju klubs ir viena no nedaudzajām iespējām krievu jauniešiem satikties un runāt par savām problēmām.

Diskusiju klubs 2000. gadā saņēma līdzekļus no fonda *Freedom House*. Ja līdzekļi būs arī turpmāk, diskusiju klubs savu darbību turpinās arī 2001. gadā.

Sieviešu organizācijas

Baltijas – Amerikas partnerattiecību programmas (BAPP) izsludinātajā konkursā uzvarēja nevalstiskās organizācijas, kuras tika atzītas par veiksmīgām un aktīvām sabiedrības politikas veidošanā. Šajā Pārskatā no divpadsmit šādām organizācijām aplūkotas dažas – tās, kuras orientētas uz integrācijas veicināšanu etniski jauktā un sociāli nelabvēlīgā vidē. Šīs organizācijas bieži vien veic darbības, kas nav pa spēkam valsts institūcijām.

Sieviešu attīstības – sadarbības tīkls *Iespēja*

Biedrību vada A. Sāne. Darbības mērķis: palīdzēt integrēties sabiedrībā sievietēm no sociāli nelabvēlīgās vides, tostarp laukos. Projektā paredzēts attīstīt sieviešu pilsonisko līdzdalību, celt pašapziņu, veicināt uzņēmējdarbību, organizējot mācību kursus. Pasnie dzējas ieguvušas profesionālas iemaņas Lielbritānijā. Kursi ir labi apmeklēti un pieprasījums parasti ir lielāks, nekā *Iespēja* var nodrošināt.

Iniciatīva. Cerība. Palīdzība

Organizāciju vada Ļ. Druketeine. Biedrības galvenais darbības veids – semināri, valodu kursi, juridiskas konsultācijas, sociālā palīdzība.

Biedrība apvieno ap 340 sievietes (galvenokārt krievietes, nepilsones, vientuļās mātes), kurām ir problēmas ģimenēs un citas sociālas problēmas. Biedrībā sastāv galvenokārt pusmūža sievietes ar ne sevišķi labām latviešu valodas zināšanām, nepilsones. Tās ir izglītotas sievietes, kas gribētu atrast savu vietu dzīvē un gatavot dzīvei Latvijā savus bērnus.

Biedrība 2000. gadā organizēja vairākus seminārus: par pilsonisko izglītību, par sabiedrības integrāciju u. c. tēmām. Biedrība palīdz gatavoties naturalizācijas pārbaudījumiem, sniedz padomus konfliktu pārvarēšanā, kas rodas uz etniska rakstura pretrunu pamata u. tml.

Starptautiskā sieviešu sociālā atbalsta kustība *Marta*

Biedrība *Iespēja. Cerība. Palīdzība*, kā arī *Lietišķo sieviešu klubs* un *Sieviešu tiesību institūts* 2000. gada maijā iekļāvās starptautiskajā sieviešu sociālā atbalsta kustībā *Marta*, kas ir izplatīta Somijā un Zviedrijā. Latvijas sieviešu resursu centra *Marta* biroja rīcībā ir labiekārtotas telpas Brīvības ielā 183. Martas centra administratore ir Ļ. Druketeine – diplomēta sociālā darbiniece. Kustību

turpmākos divus gadus paredzēts finansēt no ES *Phare Partnership* programmas līdzekļiem. Centrā iespējams saņemt juridiskas un psiholoģiskas konsultācijas, pieejama sociāla rakstura informācija, tiek organizēti kursi [14].

Brīvprātīgo kustība

Ar Sorosa fonda–Latvijā atbalstu ir izveidota *Brīvprātīgo kustības atbalsta programma* (koordinatore Iluta Prikule). Latvijā tā pastāv kopš 1998. gada, bet pasaulē pazīstama jau sen. Organizatori ir ieguvuši darba pieredzi Anglijā un Polijā. Pašlaik ir sagatavoti 40–50 motivēti brīvprātīgie no dažādām nevalstiskām organizācijām visā Latvijā. Viena brīvprātīgo grupa (18 cilvēki) speciāli veidota no krievvalodīgo vides. Brīvprātīgie dodas uz slimnīcām, pensionātiem, onkoloģisko centru, lai sniegtu morālu atbalstu un psiholoģisku palīdzību slimniekiem un veciem cilvēkiem, ko nevar sniegt medicīniskais personāls [15].

Reģionālās nevalstiskās organizācijas un to centri

NVO darbība ir izplatīta visā Latvijā. Par to liecina tas, ka 60 procenti no NVO atrodas ārpus Rīgas. NVO Centram ir reģionālās atbalsta organizācijas 13 pilsētās. Kā reģionāli centri darbojas arī cilvēktiesību atbalsta organizācijas 10 pilsētās [16]. Cilvēktiesību atbalsta tīklu finansē Sorosa fonds–Latvija u. c.

NVO reģionālie centri veidojas, lai koordinētu NVO darbību reģionā. Abiem organizāciju tīkliem ir vairāki saskares punkti: vides aizsardzība, sociālā aprūpe, minoritāšu tiesību aizsardzība, sabiedrības integrācija. Šo organizāciju pārstāvji sadarbojas, bieži izmantojot arī kopīgas telpas, piemēram, Jēkabpili, Tukumā, Ventspilī.

Kā piemēri analīzei un vērtējumam izvēlēta atsevišķu reģionālo nevalstisko organizāciju darbība.

Jēkabpils reģionālais NVO centrs

Jēkabpili darbojas reģionāls NVO centrs *Sēlija*. To 1999. gadā dibināja vienpadsmit vietējās NVO, iegūstot finansējumu no Latvijas NVO Centra un ārzemju fondiem. Centrs atrodas labiekārtotās telpās Jēkabpili, Brīvības ielā 39A, tas ir aprīkots ar datoriem un pieslēgts Internetam.

Zinātniskajā konferencē, kura 14. jūlijā tika organizēta Jēkabpili par godu pilsētas 330. gadadienai (rikotāji: Latvijas ZA un Jēkabpils pilsētas dome), uzsvēta Jēkabpils īpašā, Latvijai neraksturīgā izcelsme. Akadēmiķis J. Stradiņš savā referātā atzīmēja, ka “ģenētiski Jēkabpils pamatā ir senu imigrantu, reliģisko disidentu, Krievijas vecticībnieku un Baltkrievijas uniātu ieceļošana”. Šādu multikonfesionālu un multikultūras raksturu pilsēta ir saglabājusi arī mūsdienās. Tai ir izteikti jaukts iedzīvotāju sastāvs [17].

Sēlijas vadība vēlas pilsētas daudz nacionālo sastāvu pārvērst par savas pilsētas krāšņumu. Tā palīdz aktivizēties cittautiešu kopienām, iesaistīt tās pilsētas kultūras dzīvē. Viena no visaktīvākajām ir poļu kopiena (pilsētā darbojas poļu pamatskola, plaši izvēsta pašdarbība). Stabila un saimnieciski spēcīga ir krievu vecticībnieku grupa ar ilgstošām tradīcijām pilsētas dzīvē. Arī pārējie krievi grib organizēt savu kultūras biedrību un nevēlas atbalstīt Rīgas krievu organizāciju politiskās aktivitātes.

2000. gada vasarā Jēkabpili nodibinājās krievu kultūras biedrība – klubs *Rodnik* (Avots), kluba prezidente – L. Anosova. Kluba darbības pamatvirziens – krievvalodīgo iedzīvotāju apvienošana integrācijas procesā. Aktīva ir aptuveni 50 cilvēku liela grupa. Klubs plāno izzināt novada krievu vēsturi, izglītēt kluba biedrus, saglabāt krievu kultūrvīdi un veicināt etnisko attiecību uzlabošanu.

Rosinoša ir Jēkabpils 2. vidusskolas (skola ar krievu mācībvalodu) jauniešu iesaistišanās integrācijas procesā. Šīs skolas latviešu valodas skolotāja Ērika Osīte ir pārliecināta, ka krievu jaunieši ir noskaņoti aktīvai darbībai un dzīvei integrētā sabiedrībā,

ka viņiem nav problēmu ar latviešu valodas lietošanu un nebūs grūtības ar naturalizāciju. Pierādījums tam – skolēnu uzņemtās filmas “Jēkabpils šodien” demonstrēšana iepriekš minētās zinātniskās konferences noslēgumā. Filmās saturs liecina par krievu jauniešu milestību uz savu pilsētu un savu skolu. Tekstu ierunājuši paši skolēni labā latviešu valodā.

Nevalstisko organizāciju reģionālajam centram *Sēlija* ir labi sakari un atbalsts no pilsētas domes (izdevumus par telpu izmantošanu sedz dome), kā arī – ar vietējiem, tajā skaitā krievu, vecticībnieku uzņēmējiem.

Ventspils sabiedrības integrācijas programma

Ventspils ir vienīgā Latvijas pašvaldība, kura ir izstrādājusi pati savu sabiedrības integrācijas programmu. Sagatavotajos materiālos – *Ventspils sabiedrības integrācijas programmā* un *Nepilsoņu konsultatīvās padomes nolikumā* – konstatējamas visai NVO sistēmai nozīmīgas problēmas. Krievvalodīgā vide (32 procenti no iedzīvotāju kopskaita pilsētā) ir atrauta no pilsētas dzīves, tā ir mazaktīva kultūras dzīvē, bet ar pašpietiekamības noskaņojumu. Integrācijas process rit gausi, kultūru dialogs neveidojas. Šajā ziņā izstrādātā programma var kalpot par paraugu arī citām pašvaldībām, ja tās izlems pievērsties mērķtiecīgai vietējās sabiedrības integrācijas veicināšanai.

Lai uzturētu dialogu ar nepilsoņiem, paredzēts ar *Nepilsoņu konsultatīvās padomes* starpniecību tuvināt nepilsoņus pašvaldības darbam, sekmēt novada identitātes veidošanos.

Ventspils sabiedrības integrācijas programma paredz plašu nevalstisko organizāciju līdzdalību Ventspils dzīvē [18].

EDSO misijas Latvijā izsludinātajā konkursā Ventspili papildfinansējumu savai darbībai saņēma trīs aktīvākās vietējās minoritāšu kultūras biedrības – krievu kopienas Ventspils nodaļa, ebreju biedrība un baltkrievu biedrība. Pavisam Ventspili darbojas 61 nevalstiskā organizācija, no tām 13 –

nacionālās kulturālās biedrības, to vidū ukraiņu *Kobzar*, baltkrievu *Spadčina*, LKK vietējā nodaļa, ebreju *Hevre Hanonim* u. c.

Veiksmīga ir pašvaldības, nevalstisko organizāciju un *Nepilsoņu konsultatīvās padomes* sadarbība, īstenojot Ventspils sabiedrības integrācijas programmu.

Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs (LCESC)

LCESC kopš tā izveides 1993. gadā aktīvi pievēršas cilvēktiesību un etnisko attiecību analīzei un vērtējumam, bieži uzstājas sabiedrības informācijas līdzekļos kā kritisks novērotājs par sabiedrības integrācijas un etnopolitikas jautājumiem.

2000. gadā interesi no etnopolitiskā viedokļa izraisa divi LCESC projekti. Pirmkārt, pētījums par ekstrēmām organizācijām Latvijā un to analīze no cilvēktiesību un politikas analīzes viedokļa. Latvijā līdzās integrācijas procesam notiek arī sabiedrības dezintegrācijas process, ko veicina gan latviešu, gan krievu ekstrēmās organizācijas. Projekta pamattēmas: vārda brīvības robežas un Latvijas starptautiskās cilvēktiesību saistības; pulcēšanās brīvība un tās ierobežojumi. Galvenā problēma: kā ierobežot ekstrēmo organizāciju aktivitātes un to nelabvēlīgo ietekmi uz sabiedrības integrāciju. Kaut gan latviešu un krievu ekstrēmās organizācijās aktīvi darbojas apmēram 100 cilvēki, šo organizāciju mērķauditorija un ietekme sabiedrībā ir daudz lielāka. Pārējā sabiedrība parasti pret šīm organizācijām aktīvi nevēršas. Nav skaidra Latvijas lielāko politisko partiju attieksme pret ekstrēmām organizācijām.

Otrkārt, pētījums par sievietes lomu sociālās integrācijas procesā. Kā zināms, divas trešdaļas pilsonības pretendenti ir sievietes nepilsoņi. Sievietēm ir liela ietekme uz jauno paaudzi – viņas ieaudzina noteiktas vērtības savos bērnos – nākamajos Latvijas pilsoņos. Arī izglītības sistēmā dominē sievietes. Bieži skolotājas krievu mācību valodas skolās uzstājas pret sabiedrības inte-

grāciju (arī pret bilingvālo izglītību), jo saprot to kā asimilāciju. Sievietēm nelatvietēm ir īpaša loma sabiedrības integrācijas procesā arī tāpēc, ka viņas aktīvāk nekā vīrieši cenšas apgūt latviešu valodu, piemēram, latviešu valodas kursus pārsvarā apmeklē sievietes.

Nevalstisko organizāciju etnoaktivitāšu sabiedriskā rezonanse

Mūsu valsts attīstība atrodas tādā stadijā, ka tiek pieņemti un sabiedrībā plaši apspriesti likumprojekti un citi valstiski nozīmīgi dokumenti, kuri tieši vai pastarpināti ietekmē pašreizējās vai nākotnes etniskās attiecības sabiedrībā. Sabiedriskās domas reakciju uz etnopolitiski jutīgu likumu izmaiņām un valsts institūciju aktivitātēm ietekmē daudzi nosacījumi. No vienas puses, etnopolitiskajās attieksmēs izpaužas organizāciju un sabiedrisko grupējumu intereses, mērķi, vērtīborientācija, organizētības (mobilizācijas) pakāpe u. tml. No otras, etnopolitiskā doma veidojas atbilstoši etnopolitisko aktivitāšu saturam, proti, saistībā ar notiekošajām izmaiņām naturalizācijas politikā, izglītības politikā, valodas politikā, minoritāšu tiesību aizsardzības politikā, sabiedrības integrācijas politikā un attiecībām, kas šajā sakarībā veidojas starp valsts institūcijām un procesā iesaistītajām nevalstiskajām organizācijām.

Par Pilsonības likumu un naturalizāciju

Minoritāšu organizāciju vadītāji pašu sastādītajos dokumentos (paziņojumos), kā arī intervijās nenoliedz, ka naturalizācijas process ir paātrinājies un attieksme pret pilsonības iegūšanu mainās. Tomēr viņi uzsver, ka tas notiek lēni, jo, pēc viņu uzskata, prasības ir pārāk augstas un valsts nepietiekami palīdz nepilsoņiem apgūt valsts valodu.

Aprēķināts, ja saglabāsies pašreizējie tempi, tad ap 220 tūkstošu nepilsoņu naturalizācija (Naturalizācijas pārvaldes prognoze par naturalizācijas kandidātu iespējamo skaitu tuvāko gadu laikā) varētu notikt aptuveni 17 gadu laikā.

Tomēr kopumā valstī īstenotā naturalizācijas politika vairs neizraisa aktīvus minoritāšu organizāciju protestus un pretdarbību. Var uzskatīt, ka pamatā šis process ir sakārtots. Ievērojama loma tajā ir bijusi Naturalizācijas pārvaldei, kura veiksmīgi īsteno valsts politiku delikātajā naturalizācijas procesā. Pārvaldei ir augsts prestižs cittautiešu un nepilsoņu vidū. Tā ir aktīva un atvērta dialogam ar minoritāšu un nepilsoņu organizācijām, līdz ar to tai ir iespējams dažādas aktuālas problēmas risināt sadarbībā ar minoritātēm, meklējot savstarpēji pieņemamus kompromisus.

Par Izglītības likumu un izglītības politiku

Minoritāšu, it sevišķi krievu organizāciju paziņojumos atkārtoti tiek minēti iebildumi pret *Izglītības likuma Pārejas noteikumos* paredzēto pāreju uz vidējo izglītību valsts valodā, sākot ar 2004. gadu: tiek uzsvērts, ka izglītības sistēma tai nebūšot gatava, ka šādas pārmaiņas neatbalstot daudzi krievu skolu skolotāji, vecāki, skolēni. Arvien biežāk nopietni iebildumi izskan arī pret notiekošo bilingvālās izglītības reformu tās vājās sagatavotības un sliktās vadības dēļ. Šajā sakarībā jāapzinās, ka plaša mērogā domstarpības ir iesaistīts ļoti liels cilvēku skaits – iecerētās pārmaiņas skar vairāk nekā trešdaļu no Latvijas skolēniem, viņu vecākus un šo skolu pedagogus. Tātad skaitliskā ziņā tie ir ievērojami plašāki sabiedrības slāņi nekā naturalizācijā potenciāli iesaistāmais cilvēku daudzums.

Situāciju sarežģī tas, ka IZM nav izveidojusi stabilu mehānismu sadarbībai ar minoritātēm un to organizācijām. Trūkst atklāta, abpusēji ieinteresēta dialoga, kas palīdzētu savlaicīgi novērst domstarpības un meklēt risinājumu sarunu ceļā.

Par valodas politiku

Valodas politikas jautājumos starp dažādām nelatviešu (krievvalodīgajām) sabiedriskajām organizācijām veidojas lielāka vienprātība nekā visos citos jautājumos. Jau 1999. gada jūlijā daudzas, pārsvarā krievu organizācijas vērsās pie Valsts prezidentes ar lūgumu neparakstīt un neizsludināt 7. Saeimas pieņemto *Valsts valodas likumu*. Kā zināms, labotais un ar EDSO prasībām saskaņotais likums tika pieņemts 1999. gada decembrī.

Jaunas kaislības krievvalodīgo sabiedrisko organizāciju vidū uzvirtoja 2000. gada jūnijā sakarā ar MK gatavotajiem valsts valodas lietošanas normatīviem. Galvenās iebildes arī no nevalstisko organizāciju puses bija vērstas pret mēģinājumiem noteikt valodas lietošanas normas privātajā uzņēmējdarbībā, pret valsts valodas prasmes sešiem līmeņiem u. tml.[19].

Lai pēc iespējas skaļāk un draudīgāk vērstos pret valsts valodas lietošanas noteikumiem, tika organizētas protesta akcijas: piketi; uzstādītas simboliskas valodas bumbas; demonstrēti plakāti ar brīdinošiem uzrakstiem par “valodas inkvizīciju” u. tml. Šajās akcijās un to organizēšanā aktīvi piedalījās krievvalodīgās sabiedriskās organizācijas. Tās izplatīja paziņojumus, ka gadījumā, ja valdība neievēros protestētāju prasības, krievvalodīgie iedzīvotāji tiks aicināti uzsākt pilsoniskās nepakļaušanās akcijas.

Kad valdība valodas normatīvus pieņēma 2000. gada augustā, ievērojot EDSO rekomendācijas, krievu organizācijas vispirms puda gandarijumu sakarā ar to, ka bija pieņemts variants, kurā bija ievērotas arī dažas krievvalodīgo organizāciju izvirzītās prasības. Tomēr pretdarbības noskaņojums bija kļuvis par noteicošo vadmotīvu krievvalodīgo politizēto organizāciju darbībā un tās, neskatoties uz pieņemto normatīvu raksturu, aktīvi piedalījās PCTVL 4. septembrī rīkotajā konferencē un atbalstīja lēmumu uzsākt cīņu pret “diskriminējošo valodu politiku”, pielietot nevardarbigās pretošanās taktiku [20]. Turklāt, lai savu apņēmību stiprinātu, tika

izvirzītās pat jaunas prasības: ļaut izmantot krievu valodu saskarsmē ar oficiālām amatpersonām, pieļaut rakstību krievu valodā (kirilicu), atcelt ierobežojumus krievu valodas lietošanā radio un televīzijas pārraidēs u. c. Prasība par krievu valodu kā otru oficiālu valodu valstī šoreiz tieši netika izteikta.

2000. gada septembrī/oktobrī kļuva skaidrs, ka kreiso politisko spēku ierosinātajai taktikai ir maz piekritēju iedzīvotāju vidū, tā izrādījās nereāla un neefektīva. Krievu organizācijās un krievvalodīgajos iedzīvotājos pārsvaru sāka gūt noskaņojums, ka krievu valodas lietošanas noteikumus vajadzētu mainīt (piemēram, pieļaut tās izmantošanu saskarē ar administrāciju), bet nekonfrontējot ar latviešu sabiedriskām organizācijām.

Par nepilsoņu tiesībām piedalīties pašvaldību vēlēšanās

Tuvojoties pašvaldību vēlēšanām, arvien biežāk tiek diskutēts par nepilsoņu tiesībām piedalīties pašvaldību vēlēšanās. Šo tiesību aizstāvju galvenie motīvi: 1) Eiropas Padome rekomendē piešķirt ilgstoši dzīvojošiem imigrantiem tiesības piedalīties municipalitātes vēlēšanās; 2) Igaunijā (arī dažās citās Eiropas valstīs) nepilsoņiem (imigrantiem) šādas tiesības ir dotas; 3) šāds solis demokrātizēs Latvijas politisko dzīvi, kurā valdot stagnācija, jo nav konkurences un nenotiek politiskās elites atjaunošanās; 4) pašvaldības nodarbojas galvenokārt ar saimnieciskiem, vietējās kultūras dzīves, izglītības, sporta u. tml. jautājumiem, nevis ar lielo politiku, kas ietekmē valsts varas sistēmu kopumā, tāpēc nepilsoņu iesaistīšanās ir pieļaujama; 5) nepilsoņu līdzdalība pašvaldību vēlēšanās sekmetu viņu integrēšanos vietējā sabiedrībā.

7. Saeimas 2000. gada 6. aprīļa balsojumu, kurā ar lielu balsu vairākumu tika noraidīts likumprojekts par vēlēšanu tiesību piešķiršanu nepilsoņiem pašvaldību vēlēšanās, daudzās minoritāšu organizācijās iesaistītie cilvēki uztvēra ar sarūgtinājumu un uzskata šo balsojumu par nedemokrā-

tiskas attieksmes izpausmi. Sabiedrībā, piemēram, Rīgā, šajā jautājumā valda cita nostāja, ap 60 procenti rīdzinieku atbalsta nepilsoņu tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās [21].

Pret profesiju aizliegumiem

LCK no jauna pievērsās šai problēmai 2000. gada jūnijā. Viņu sniegtajā informācijā minēti 59 nepilsoņus diskriminējoši punkti LR likumos. Viņuprāt, pastāvot vēl 19 profesijas, kurās aizliegts darboties nepilsoņiem: advokāti, notāri, privātdetektīvi u. c. LCK uzskata par savu pūliņu pozitīvo rezultātu vismaz to, ka izdevies panākt aizliegumu atcelšanu dažām profesijām un nepilsoņi ir ieguvuši tiesības strādāt par farmaceitiem, strādāt gaisa un jūras kuģu apkalpē. LCK aktīvi pauda savu sašutumu par jaunu ierobežojumu parādīšanos, kad LU studenti savas pašpārvaldes statūtos iekļāva noteikumu, ka tiesības tikt ievēlētiem pašpārvaldēs ir tikai LR pilsoņiem.

Pretdarbība citiem diskriminācijas gadījumiem

SOKP paziņojumos bieži minēti arī citi nepilsoņu un krievvalodīgo diskriminācijas fakti: 1) ierobežota iespēja izmantot bezdarbnieku pārkvalificēšanas sistēmu, jo tā funkcionē tikai valsts valodā; 2) stipri ierobežota nacionālo minoritāšu pārstāvju (arī pilsoņu) piedalīšanās valsts institūciju darbā. Piemēram, LR Radio un TV nacionālajā padomē nav neviena krievu tautības pārstāvja, arī LR Cilvēktiesību birojā nav neviena nelatvieša; 3) pilsoņiem bezvīzu režīms ir nodrošināts ar 31 valsti, nepilsoņiem – tikai ar 4 valstīm; 4) Latvijas armijā nav pareizticīgo kapelānu; 5) Latvijas tiesībsargājošās iestādes nerīkojās taisnīgi – bargi soda nelatviešu izdevumus, bet caur pirkstiem skatās uz to, ka latviešu izdevumi (piemēram, *Latvietis Latvijā*) atļaujas nacisma ideju propagandu.

SOKP atsaucas uz socioloģisku aptauju

datiem, ka 31 procents nelatviešu pēdējo trīs gadu laikā ir saskārušies ar diskriminācijas gadījumiem. Tiek izdarīts secinājums, ka valsts struktūru leģitimitātes limenis ir zems, jo kritiski noskaņoti pret Latvijas valsti ir ap 70–80 procenti iedzīvotāju. Šajos gadījumos socioloģisko pētījumu dati tiek interpretēti patvaļīgi. Kritiska attieksme pret valsts institūciju darbību nenozīmē neloyalitātes izpausmi pret valsti kopumā.

Starptautiskā rezonanse

Kā zināms, 1992.–1998. gadā vairāki starptautiskie cilvēktiesību eksperti (A. Eide, I. Folls u. c.) saskatīja cilvēktiesību pārkāpumus Latvijā. Latviešu valodā iznākošie preses izdevumi šiem apgalvojumiem lielu uzmanību nepievērsa, toties LCK tos pielietoja plaši un uz tiem atsaucās bieži. Šo faktu analizē Šlēzvigas–Holšteinas pētnieciskā institūta pētniece Hanne Margreta Birkenbaha darbā par starptautisko organizāciju preventīvo diplomātiju sakarā ar Igaunijas un Latvijas pilsonības likumiem [22]. Kritiski Latvijas etnopolitiku 90. gados vērtē arī pazīstamais vācu pētnieks Egberts Jāns, kurš uzskata, ka Latvijas etnopolitikas pamatā ir etnonacionālisms, nevis valstiskais nacionālisms, kas spētu nodrošināt stabilu demokrātisku kārtību [23].

LCK un SOKP savus materiālus (pārskaņus, paziņojumus u. tml.) sūta starptautiskām organizācijām – uz Briseli un citur. Tām izveidojušies cieši sakari ar BJVP bijušo komisāru Ole Espersenu. Viņš ir vairākkārt apmeklējis LCK un savos spriedumos par Latviju izmanto galvenokārt šīs organizācijas materiālus.

Latvijas krievu organizācijām ir pastāvīgi sakari ar Krieviju. Krievijas Federācijas valsts domes paspārnē funkcionē Līdzpilsoņu padome. Tajā no Latvijas piedalās S. Mirskis, T. Ždanoka, G. Astahovs, V. Kirejs un V. Gavrilovs. Viņiem ir tiesības piedalīties arī Krievijas parlamenta darbā.

2000. gadā Latvijā ir notikušas vairākas starptautiskas konferences, kurās aktīvi piedalījās arī cittautiešu organizāciju pār-

stāvji. Piemēram, starptautiskā 7. sanāksme par *Eiropas Padomes dalībvalstu valsts pārvaldes institūciju sadarbību ar mazākumtautībām* (Jūrmala, 12.–13. jūnijs). Sanāksme uzskatāmi atklāja, ka Latvija nav ierindojama to Eiropas valstu vidū, kura īsteno konstruktīvu un pārdomātu minoritāšu politiku.

Sabiedrības integrācija Latvijā

Latvijas valstī notiekošajiem procesiem opozīcijā esošās krievvalodīgās organizācijas mēdz apgalvot, ka SIK apspriešanas gaitā nacionālo minoritāšu priekšlikumi netika ievēroti. Turklāt sabiedrības integrācija Latvijā reāli nenotiekot, jo valdība 2000. gadā tai nav piešķirusi līdzekļus. Negatīvi tiek vērtēta krievu valodā iznākošā laikraksta *Diena* izdošanas pārtraukšana, jo tieši tas visaktīvāk popularizēja integrācijas idejas.

Savas nostājas pamatošanai minēto organizāciju pārstāvji min argumentāciju, ka latviešu politiķi patiesībā nemaz nevēloties, lai integrācija notiktu. Lai diskreditētu LR etnopolitiku, šīs organizācijas savos dokumentos pastāvīgi citē divu trīs latviešu politiķu – J. Dobeļa, P. Tabūna, J. Vidiņa viedokli, ka integrācija neattiecas uz latviešiem, ka patiesībā integrāciju vajadzētu bremsēt, ka pareizi būtu aizliegt krievu presi u. tml.

Tomēr šāda noraidošā attieksme pret sabiedrības integrāciju neatspoguļo visu krievvalodīgo uzskatus. Kopumā krievvalodīgajā vidē sabiedrības integrācija tiek uztverta pretrunīgi, attieksme pret to nav stabila. Šī attieksme mainās atkarībā no tā, kāds ir valstī valdošais etnopolitiskais noskaņojums.

Secinājumi un ieteikumi

Nevalstisko organizāciju sistēma ir viens no visefektīvākajiem līdzekļiem, kas veicina sabiedrības integrāciju. Šajā sistēmā veidojas politiskās un pilsoniskās līdzdalības iemaņas un pieredze. Kopš 1996. gada Latvijā vērojams NVO aktivitāšu nepārtraukts kāpums. Taču nevalstiskās organizācijas ir dažādas un dažāda ir arī to ietekme uz integrācijas procesu.

Politizētās krievu organizācijas (LKK un citas) aktīvi vērtē valsts etnopolitiku un, uzturot kritisku attieksmi pret *Izglītības likumu* un *Valsts valodas likumu*, cenšas ietekmēt etnopolitiskos apstākļus Latvijā. Citas krievu organizācijas (LKKB, *Baltslāvu biedrība*, *Krievu kultūras darbinieku asociācija* u. tml.) par galveno mērķi uzskata krievu kultūrvides saglabāšanu Latvijā. Tomēr visas krievu organizācijas ir vienotas jautājumā par krievu mācībvalodas vidusskolu saglabāšanu Latvijā.

2000. gada notikumos, kas izvērsās valodas politikas sakarā, atklājas vairākas etnopolitiska rakstura sakarības:

1) politizētās krievvalodīgās nevalstiskās organizācijas konsolidējas savā starpā pret darbībai pret valsti īstenoto valodas politiku;

2) nerazdamas iespēju veidot dialogu ar valsts institūcijām, tās pieslēgās PCTVL īstenotajai politikai un saskaņoja ar to savas darbības mērķus un taktiku;

3) savu mērķu sasniegšanai politizētās krievvalodīgās nevalstiskās organizācijas izvēlējās krasas etnopolitiskās aktivitātes – uz konfrontāciju vērstas ielu akcijas un mītiņus;

4) šo organizāciju izvēlēta taktika neguva atbalstu iedzīvotāju vidū un atklāja iepriekš minēto organizāciju samērā vājo saikni ne vien ar valsts institūcijām, bet arī ar krievvalodīgo iedzīvotāju vairākumu.

Citu minoritāšu biedrības pārsvarā ir orientētas uz kultūras darbu, atturas no līdzdalības politiskajās akcijās (poļi, ebreji, baltkrievi, lietuvieši). Bieži vien robežliniju veido piederība pie Itas Kozakēvičas Latvijas nacionālo kultūrbiedrību asociācijas. Kopš savas dibināšanas 1988. gada decembrī Asociācija orientē biedrības uz pozitīvu kultūras darbu un konstruktīvu dialogu ar Latvijas valsts struktūrām. LNKPA priekšsēdētājs R. Haradžanžans uzskata to par šīs sabiedriskās organizācijas galveno principu.

Jauniešu organizācijas un klubi (ar nelieliem izņēmumiem) neizrāda interesi par etnopolitiku un sabiedrības integrāciju. Jaunatnes (ne)iesaistīšanos sabiedriskajās

aktivitātēs un nevalstiskajās organizācijās nosaka vairāki faktori:

- jaunieši ir aizņemti ar savu sociālekonomisko problēmu risināšanu;
- izjūt emocionālu diskomfortu un atsvešinātību no valsts varas institūcijām;
- viņiem raksturīga nestabilā vērtību sistēma;
- jaunieši dziļi pārdzīvo sabiedrības identitātes krīzi;
- jauniešiem nepieņemama ir politiskās elites korumpētība un zemais kultūras līmenis;
- traucē tas, ka politiskie līderi un elite nespēj piedāvāt sabiedrībai konkrētu Latvijas nākotnes tēlu un attīstības virzienu.

Kopumā jauniešiem ir ļoti aptuvenus priekšstats par to, kas ir NVO, kādas ir to aktivitātes un kādas ir jauniešu iespējas tajās darboties. Galvenie pozitīvie argumenti par labu dalībai kādā NVO (jauni kontakti, iespēja satikt sev līdzīgi domājošos, dažādu resursu pieejamība, iespēja nodarboties ar sev tīkamām aktivitātēm) lielai daļai jauniešu tomēr šķiet pārāk nekonkrēti un nepārlicieņoši. Jaunieši mēdz aktīvāk iesaistīties to NVO darbībā, kuras izvirza reālus mērķus – palīdzību invalīdiem, dabas aizsardzību u. c.

Jaunatnes organizācijām ir raksturīgas vairākas būtiskas iezīmes:

- organizācijas ir sadalītas pēc nacionālās pazīmes: latviešu un nelatviešu organizācijās;
- starp šīm jaunatnes organizācijām kopumā nepastāv dialogs un domu apmaiņa par sabiedrības integrācijas jautājumiem. 2000. gadā ir vērojami tikai atsevišķi mēģinājumi latviešu un nelatviešu jauniešiem kopīgi iedziļināties sabiedrības integrācijas un etnopolitikas jautājumos.

Sieviešu organizācijās darbojas dažādu tautību cilvēki. Tās mēģina savstarpēji palīdzēt arī sievietēm no cittautiešu vidus, ja viņas nokļuvušas nelabvēlīgā situācijā. Sieviešu resursa aktivizēšana integrācijas procesā ir sevišķi nozīmīga, jo sievietes līdzdalība veicina sabiedrības demokratizēšanos, sievietēm ir liela ietekme uz jauno paaudzi, tās vērtību sistēmu kā ģimenē, tā arī skolā.

Jaunpilsoņu vidū lielāks ir sieviešu skaits, jo viņas aktīvāk naturalizējas un mērķtiecīgāk apgūst latviešu valodu.

Latvijas reģionos vislabākie rezultāti ir tām organizācijām, kuras saņem pašvaldību un vietējo uzņēmēju atbalstu, – Ventspilī, Jēkabpilī, Alūksnē u. c. Pašvaldības sniedz NVO dažādu atbalstu – izīrē telpas ar atvieglotiem finansiāliem noteikumiem, palīdz ar transportu u. tml. Salīdzinoši jauna parādība ir atsevišķu funkciju (kultūras, sociālās aprūpes) deleģēšana nevalstiskām organizācijām reizē ar attiecīgu finansējumu.

NVO centrā veiktais pētījums *NVO un sociālā stabilitāte* ļauj saņemt kolektīvo NVO aktīvista portretu. Tie ir samērā jauni, izglītoti cilvēki, strādā valsts dienestā, apmēram divas trešdaļas – latvieši, pārējie – cittautieši. NVO aktīvisti cenšas uzturēt savā vidē jaunas garīgās un morālās vērtības, kas pamatotas ar savstarpēju palīdzību, toleranci, solidāru atbalstu vājākiem, atbildības sajūtu. Šo organizāciju darbība konsolidē sabiedrību, nostiprina tajā demokrātijas principus un sabiedrību vienojošas vērtības. No apsūdzības valsts iestādēm, no ieilgušās kritikas vērojama pāreja uz līdzdalību un atbildības uzņemšanos par sabiedriski nozīmīgu lietu kārtošānu.

Raksturīgi, ka daudzās NVO cilvēki apvienojās, vadoties nevis pēc etniskās piederības vai valodas (ja tās speciāli nav veidotas saskaņā ar etniskās piederības principu), bet pēc piederības sociālai vai interešu grupai (samārieši, brīvprātīgie, invalīdi, pensionāri, daudz bērnu ģimenes u. tml).

Minoritāšu organizācijas atšķirībā no citām NVO ir veidotas saskaņā ar etnisko piederību, tās ir orientētas uz savu kopienu interesēm un savas kultūras attīstību, atsevišķos gadījumos arī – uz dialogu ar valstiskām institūcijām un latviešu kultūras organizācijām. Minoritāšu organizācijām ir raksturīgi divi galvenie darbības virzieni: etniskās kultūras attīstība un etnopolitika. Ar etnopolitiku nodarbojas galvenokārt krievvalodīgās sabiedriskās organizācijas, kuras minoritāšu organizāciju pazīmēm atbilst tikai nosacīti. Sabiedrības integrāciju nesek-

mē 2000. gada 4. septembrī PCTVL ierosinātā nevardarbīgās pretošanās taktika *Valsts valodas likumam*. Nepieļaujami ir tas, ka PCTVL cenšas politizēt krievu mācībvalodu skolas, iesaistot savos etnopolitiskajos pasākumos šo skolu vadību.

Perspektīvi varētu būt valsts institūciju (KM, LM, IZM un citu ministriju) ligumi ar NVO (radošām savienībām, nacionālām kultūrbiedrībām, jaunatnes klubiem u. tml.) par ilglaicīgu projektu īstenošanu. Šāda institucionalizācijas kārtība ļautu NVO labāk sakārtot savu darbību un finanses. No atbalsta lūdzējām NVO pārvērstos par līdzvērtīgām sadarbības partnerēm. Līdz šim sadarbības iniciatīvu pārsvarā ir piedāvājusi NVO, turpmāk iniciatīvu vajadzētu parādīt arī valsts institūcijām.

Atsauces

1. Gertnere K. NVO sabiedrība // NVO IV Forumā izdevums. – 2000. – 20. – 21. okt.
2. Ločmele N. Pilsonības pretendentiem jauni valodas kursi // Diena. – 1999. – 28. dec.
3. Russkoje občestvo v Latviji. Prospekt.
4. Ruskoje slovo. – 2000. – okt.
5. Pliner J., Buhvalov B. Latvijskaja škola evroetnokulturnogo razvitija. – Sojuz graždan i negraždan Latvii. Fond “Graždanstvo”. – Rīga, 1999.
6. Kotov G. Latvijskij komitet po pravam čeloveka. Prava čeloveka v Latvii. God 1999. Itogovij obzor. – Rīga, 2000.
7. Latvijas vecāku konferences “Mācīties dzimtajā valodā” materiāli. – 2000. – 25. nov.
8. Buzajev V. Čuvstvujja lokoķ drug druga (Par SOKP darbu 1999. – 2000. gadā)
9. Aicinājums ANO, EĒ EK, EDSO, BJVĒ starptautiskai sabiedrībai. – 2000. – febr.
10. Ģenerālānaja linija. Poļitičeskij portret. Tribunal gotovit ataku sverhu // Subota. – 2000. – 1. sept.; Delo Iljiča // Subota. – 2000. – 2.– 8. nov.
11. Rodins A. Stulbums valda žurnālu // Diena. – 2000. – 4.apr.
12. Točs S. Esi neveiksminieks? Lasi žurnālu “Kapitāls”! // NRA. – 2000. – 7. aug.
13. Kļaviņš A. “Ceram uz jums, un mīliet šo valsti!” // Brīvā Latvija. – 2000. – 24.– 30. apr.
14. Marta Centrs. Phare Partnership programm. “Dārgās sievietes, esiet sveicinātas sievietšu resursu centrā “Marta” (prospekts, informācija). – 2000.
15. Arāja D. Nevalstiskās organizācijas balsta brīvprātīgie palīgi // Diena. – 2000. – 20. okt.
16. Cilvēktiesību atbalsta tīkls Latvijā. Prospekts.
17. Stradiņš J. Jēkabpils devums Latvijai un pasaulei // Latvijas Vēstnesis. – 2000. – 14. jūl.
18. Ventspils sabiedrības integrācijas programma. – Ventspils, 2000.; Ventspils pilsētas domes konsultatīvās padomes nepilsoņu jautājumos nolikums // Ventas Balss. – 2000. – 3. febr.
19. Ozoliņš A. Kad valodas šķīļas // Diena. – 2000. – 11. jūl.; Ločmele N. Kreisie sāk plašus protestus pret valodas noteikumiem // Diena. – 2000. – 7. jūl.
20. Prokopova E. Kreisie aicina nevardarbīgi pretoties valsts valodai // Diena. – 2000. – 5. sept.
21. Vairākums iedzīvotāju Rīgā ļautu nepilsoņiem vēlēt pašvaldības // Neatkarīgā Rīta Avīze. – 2000. – 20. jūl.
22. Birkenbah H. M. Rassledovanie faktov kak sredstvo preventivnoj diplomatii. – Moskva, 1998.
23. Egbert J. Issledovanie problem mira v period i posle konflikta “Vostok – Zapad”. – Moskva, 1997.
24. Mēnešraksts “Saules Koks”. – 2000. – Nr. 2/3 (7/8).

Papildliteratūra

1. Dva puti integracii. Sojuz graždan i negraždan. – Rīga, 1998.
2. Gde mi poterjaļi svoih graždan? Sojuz graždan i negraždan. – Rīga, 1998.
3. Jaunatnes starptautisko programmu aģentūra. Visi vienādi. Visi dažādi. – 2000.
4. 10 ļet nazad. Vremja nadzežd. Sojuz graždan i negraždan. – Rīga, 1998.
5. Nabadzigo cilvēku viedokļi. Nabadzības sociālais vērtējums Latvijā. – Rīga, 2000.

6. Nevalstisko organizāciju centrs. 1998. gada pārskats. – Rīga, 1999.
7. Nevalstisko organizāciju centrs. Gada pārskats. 1999. – Rīga, 2000.
8. Tērauda V. Atbildību uzņemt ir grūti // Sestdiena. – 1999. – 20. nov.

9. Zepa B. Politiskās līdzdalības veicinošie apstākļi Latvijā. – Rīga, 1999.
10. Zepa B. Komunikācija - politiskās integrācijas nosacījums. – Gr.: Integrācija un etnopolitika. – Rīga, 2000. – 164.–183. lpp.

Ceturtnā nodalja

Sabiedrības informācijas līdzekļi

Latviešu un krievu preses izdevumiem Latvijā ir nozīmīga loma etnopolitisko ideju izplatīšanā, popularizēšanā un īstenošanā. Latvijas politisko partiju, sabiedrisko organizāciju un valsts institūciju darbībā nav tādu etnopolitisko ideju vai aktivitāšu, kam preses izdevumi 2000. gadā nebūtu pievērsuši uzmanību. 1997. un 1998. gadā preses izdevumos tika daudz diskutēts par izmaiņām *Pilsonības likumā*, naturalizācijas procesu, latviešu valodas apguvi un izglītības jautājumiem. 1999. gadā presē bija daudz publikāciju un diskusiju par sabiedrības integrāciju. Savukārt 2000. gadā ir vērojams straujš etnopolitikai veltīto publikāciju skaita pieaugums. Pašlaik Latvijā ir vairāki centrālās preses izdevumi, kas aktīvi pauž noteiktu pozīciju, atspoguļojot ar etnopolitiku saistītos jautājumus.

Mūsdienu etnopolitikas pētījumos ir grūti atrast vienu dominējošo teoriju – uzskatu, pieeju un izpētes metodoloģiju raibums ir raksturīga iezīme kā zinātnē, tā arī sabiedriskajā domā, ko pārstāv sabiedrības informācijas līdzekļi. Tomēr kopumā nav grūti konstatēt, ka Latvijā turpina pastāvēt divas informācijas plūsmas: latviešu un krievu valodā. Krievu preses izdevumiem raksturīgs ir tas, ka publikācijas par etnopolitiku koncentrējas ciešā saistībā ar krievvalodīgās grupas (krievu kopienas, nepilsoņu) dažādām aktuālām interesēm.

Kā liecina preses analīze, latviešu un krievu preses izdevumos pastāv vairākas kopīgas problēmas, kas tiek apspriestas kā etnopolitikas sastāvdaļas un kuru analīzei autori varēja izmantot vienotu pieeju (bilingvālā izglītība, naturalizācijas process u. c.). Tomēr vairākumā gadījumos etnopolitikas jautājumu pasniegšanas veids latviešu un krievu presē atšķiras, tāpēc šīs problēmas ir izdalītas atsevišķi.

Etnopolitiska rakstura publikācijas visbiežāk sastopamas centrālās preses izdevumos *Diena*, *Neatkarīgā Rīta Avīze*, *Lauku Avīze*, *Rīgas Balss*, *Vesti segodņa*, *Panorama Latvijai*, *Čas*, *Bizness i Baltija*, *Rīgas Balss* (krievu izdevums), *Respublika*, *Obrazovaņije i karjera*, kā arī reģionālajos izdevumos. Krievu valodā iznākošo presi vēl var iedalīt četrās apakšgrupās:

1. Izdevumi, kas aktīvi piedalās etnopolitikas veidošanā un deklarē krievu valodā runājošo Latvijas iedzīvotāju interešu aizstāvību, – *Vesti segodņa*, *Panorama Latvijai*, *Čas*, *Obrazovaņije i karjera*, *Dinaburg* u. c.

2. Izdevumi, kas iznāk gan latviešu, gan krievu valodās – *Rīgas Balss*, *Latgales Laiks*, *Ventas Balss* u. c.

3. Izdevumi krievu valodā, kas distancējas no pirmajā grupā minēto preses izdevumu aktivitātēm, bet ieņem noteiktu pozīciju etnopolitikas jautājumos, – *Respublika*, *Novaja gazeta* (Jelgava).

4. Izdevumi, kas distancējas no Latvijas iekšpolitiskās un etnopolitiskās situācijas apspriešanas, – izklaides rakstura laikraksti *Subota*, *Vesti*, *Weekend*.

Krievu preses analīzei etnopolitikas jautājumos izmantoti pirmo trīs grupu laikraksti, bet latviešu preses analīzei pārsvarā izmantoti iepriekš minētie centrālās preses laikraksti.

Preses loma etnopolitisko ideju īstenošanā

Sabiedrības informācijas līdzekļi latviešu valodā etnopolitisko ideju kontekstā pievērsas gan dažādiem iekšpolitiskajiem, gan ārpolitiskajiem aspektiem. Iekšpolitiskajā aspektā latviešu prese etnopolitikā ir orientēta galvenokārt uz kolektīva (institucionāla)

līmeņa prasībām – publikācijās autori vērsās pie valdības un Saeimas, paužot viedokli, ka valsts ir pārāk neaktīva atsevišķu etnopolitisko jautājumu risināšanā, norādot uz problēmām, kas būtu jārisina vispirms [43, 55, 56, 57]. Latviešu prese necenšas sniegt atbildi uz jautājumu, kas latviešu sabiedrībai, piemēram, nevalstisko organizāciju līmeni, būtu jādara, lai uzlabotu etniskās attiecības valstī.

Savukārt krievu preses izdevumi – *Vesti segodņa*, *Čas*, *Panorama Latviji*, *Obrazovanije i karjera*, *Biznes i Baltija*, *Dinaburg* regulāri iepazīstina lasītājus ar krievu sabiedrisko organizāciju darbību, ar to attieksmi pret aktuālajiem etnopolitiskajiem jautājumiem. Šie informācijas līdzekļi cenšas uzturēt sabiedrībā priekšstatu, ka tie ir krievu nacionālo interešu paudēji, publicējot krievu un slāvu sabiedrisko organizāciju speciālos paziņojumus par Latvijas valsts valodas un kultūras jautājumiem, sniedzot informāciju par minēto organizāciju un Latvijas tiesību aizstāvju politiskajām akcijām, iepazīstinot lasītājus ar šo organizāciju viedokli [99, 140, 141, 143].

Ārpolitikas kontekstā latviešu prese cenšas skatīt etnopolitiku un sabiedrības integrāciju saistībā ar Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā un NATO [44, 66, 67, 68]. Šajā sakarībā latviešu prese bez ievēribas neatstāj Krievijas centienus ietekmēt Latvijas iekšpolitiku, tostarp etnopolitikas un sabiedrības integrācijas procesa virzību. Šim tematam latviešu preses izdevumos ir veltītas vairākas publikācijas. Piemēram, laikraksts *Diena* informē par Krievijas valdības pieņemto humānās sadarbības programmu ar NVS un Baltijas valstīm, ko vairāki ASV analītiķi jau kritiski novērtējuši kā Maskavas istenotu rusifikācijas mēģinājumu [58]. Pamatu bažām rada fakts, ka šī programma iekļauj NVS un Baltijas valstis vienotā Maskavas interešu telpā, un tā ir plānota kā politisks ierocis, lai apturētu krievu valodas lomas mazināšanos Baltijas valstīs.

Sabiedrības informācijas līdzekļi latviešu valodā ziņo, ka saskaņā ar jauno Krievijas ārpolitikas koncepciju spiediena politikā pret Baltijas valstīm turpmāk tiks izmantotas poli-

tiskas un diplomātiskas metodes, kam pamatā ir veselīga pragmatisma ideja [59, 60]. Krievija ir deklarējusi labu attiecību nosacījumus ar Baltijas valstīm, proti: Krievijas interešu cienīšana, krievvalodīgo iedzīvotāju tiesību ievērošana un Krievijas negatīvās nostājas respektēšana jautājumā par NATO paplašināšanu [59]. Baltijas valstu ietekmēšanai Krievija plāno izmantot starptautiskās organizācijas, piemēram, EDSO.

Latvijas krievu prese neiebilst pret minēto Krievijas valdības ārpolitikas koncepciju, taču uzskata, ka etnopolitikas ideju avots ir Rietumu demokrātiju pieredze. Krievu preses izdevumos šajā sakarībā dominē viedoklis, ka Latvijai jāpieņem tāds etnopolitikas modelis, kāds ir izveidojies tajās Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs, kurās ir Latvijai līdzīga etniskā struktūra. Mūsu valsts etnopolitiku krievu izdevumi kritizē kā tiesiski nepamatotu, jo Latvijas likumdošana neatbilst Eiropas prasībām.

Krievu informācijas līdzekļi aizstāv uzskatu, ka Latvijas etnopolitikai ir jābūt vērstai uz:

- krievu valodas nostiprināšanu atbilstoši Eiropas Savienības minoritāšu valodas statusam [106, 107, 118, 121, 126];
- humāno vērtību dominanti pār ideoloģizēto etnopolitiku [100, 112];
- konkurētspēju nodrošinājumu, ko neietekmē cilvēka nacionālā piederība [102, 105, 108, 112, 114, 117, 119, 120].

Krievu informācijas līdzekļu raksturīga iezīme ir tā, ka tie ieņem noteiktu etnopolitisku pozīciju un aktīvi piedalās etnopolitikas veidošanā. Kā informācijas līdzekļu veidotu akciju var vērtēt apaļā galda diskusiju, ko organizēja krievu informācijas līdzekļi saskaņā ar apvienības PCTVL iniciatīvu. Šajā diskusijā piedalījās *Biznes i Baltija*, *Vesti segodņa*, *Weekend* redaktori, kā arī *Panorama Latvii*, *Čas* pārstāvji. Tikšanās mērķis bija apspriest MK noteikumus likuma *Par valsts valodu īstenošanu* [124, 125]. Pēc publikācijas avīzē *Čas* tika organizēta TM preses konference, kurā piedalījās tieslietu ministre un VVC direktore [125]. Krievu informācijas līdzekļu žurnālisti neatsakās no iespējas ietekmēt Baltijas krievu institūta studentu,

nākamo žurnālistu profesionālo virzību [124].

Rīgas Balss žurnālisti faktu, ka viņu laikraksts iznāk divās valodās, vērtē kā atbilstošu Latvijas sabiedrības integrācijas interesēm [127].

Vairākas krievvalodīgās avīzes – *Panorama Latvii*, *Respublika* – ir organizējušas lasītāju aptauju, lai noskaidrotu attieksmi pret saviem izdevumiem. Laikraksta *Panorama Latvii* lasītāju vērtējumi visbiežāk ir glaimojoši – “avīze ir ļoti taisnīga, bet tās žurnālisti erudīti, inteligenti un izglītoti”. Vērtējumos uzsvēta pilsoniskās pozīcijas nozīme: “Laikam jūsu avīze ļoti traucē dažiem politiķiem nodarboties ar kūdišanu.” Tomēr kopumā šīs avīzes lasītāji interesējas nevis par etnopolitiskajām problēmām, bet gan par maznodrošināto iedzīvotāju sociālajām garantijām [128].

Avīzes *Respublika* pozīciju skaidro tās galvenais redaktors V. Mišins. Viņš, vērsoties pie lasītāja, raksturo avīzes galveno mērķi, kas ir tuvs etnopolitiskām nostādnēm, – apgaismot “to, kas notiek Latvijā un ar Latviju.. to, kas notiek Krievijā un ar Krieviju.. To, kas saista šīs valstis”. A. Kleckins, LU Sociālo zinātņu fakultātes docents, uzskata, ka *Respublika* ir “avīze ar krievu preseī Latvijā pilnīgi jaunu programmu”. E. Aldermane, Naturalizācijas pārvaldes priekšiece, uzskata, ka avīze ir “gudra un konsekventa partnere sabiedrības integrācijas procesā”. Avīzes komentētāji par savu kredo uzskata uzdevumu “iepazīstināt lasītājus ar visiem viedokļiem, ar ekspertu un politiķu, politologu un publicistu, mūsu žurnālistu un citu izdevumu kolēģu uzskatiem”. Bet lasītājs izdarīs savus secinājumus pats. Pazīstamais žurnālists un rakstnieks V. Avotiņš, kurš izvēlējies šo avīzi gan kā lasītājs, gan kā publicists, savu līdzdalību šīs ārpusstraumes avīzē skaidro ar to, ka “gribu joprojām labi prast krievu valodu un negribu to zaudēt” [129].

Žurnālisti lieliski apzinās to, ka laikraksti ne tikai informē sabiedrību par etnopolitiskajām problēmām, bet visai bieži piedalās arī etnopolitikas veidošanā. Tāpēc lasītājam

pašam ir jāprot atšķirt īstenību no tā, ko viņš lasa laikrakstu lappusēs un skatās televīzijas ekrānā. A. Žigure raksta: “Latvija ir tāda, kāda tā ir, ar visu labo un slikto – kā jebkurā valstī. Slikto pamanīt ir viegli, turklāt tā nu ir iegājies, ka tieši uz sliktajām ziņām žurnālisti ir viskārākie.. bet vai gan jūs gribētu atbraukt uz valsti, kurā regulāri apgāna ebreju piemiņas vietas, kur pa ielām maršē fašisti, kur minoritātes klusēdamas cieš no beztiesiskuma [130].”

Presei kā “ceturtajai varai” ir liela ietekme uz etnopolitikas veidošanas un īstenošanas procesu. Tomēr, neskatoties uz atsevišķiem rakstiem krievu presē par šo problēmu, publikāciju autori labprātāk raksta par citiem etnopolitikas īstenošanai (Saeimu, Ministru kabinetu, tieslietu sistēmu).

Bilingvālā izglītība

Centrālie preses izdevumi latviešu valodā 2000. gadā bilingvālās izglītības jautājumiem pievērsušies samērā reti un virspusēji, vienlaikus informējot, ka latviešu skolās mācās arvien vairāk krievu bērnu. Publicējot šo informāciju un atsaucoties uz IZM datiem [6], netiek sniegta argumentācija un piedāvāta plašāka analīze, kāpēc notiek minētais process, kā tas būtu vērtējams un kādas sekas ir gaidāmas nākotnē. Publikācijās, kas veltītas bilingvālajai izglītībai, latviešu prese skaidro bilingvālās izglītības modeļus, kā arī uzsver problēmas (skolotāju un mācību grāmatu trūkumu), kas traucē bilingvālās izglītības sekmīgu īstenošanu [7].

Publikācijās bieži tiek uzdots jautājums, vai nelatvieši atbalsta pāreju uz bilingvālo izglītību, un vienlaikus, atsaucoties uz dažādiem socioloģiskajiem pētījumiem, tiek sniegta arī atbilde, ka kopumā nelatviešu attieksme pret bilingvālo izglītību ir pozitīva [8].

Laikraksti norāda arī uz pretēju tendenci, proti, ka katru gadu pieaug to latviešu skolēnu skaits, kuri vēlas apgūt krievu valodu [9]. Tā acīmredzot notiek tādēļ, ka, pirmkārt, krievu valodas nozīme sadzīves li-

menī un darba tirgū nemazinās. Otrkārt, latviešu skolēni krievu valodu mācās ar mērķi iemācīties krieviski runāt, jo viņi lielākoties krievu valodu jau saprot. Minētā tendence tomēr rada bažas par to, vai sabiedrības integrācijas process patiešām notiek un nākotnē arī notiks uz latviešu valodas pamata.

Krievu presē bilingvālās izglītības jautājums tiek saistīts ar Latvijas minoritāšu lingvistiskajām iespējām. Saskaņā ar krievu žurnālistu viedokli valsts etnopolitika veidama uz etnisko grupu politisko un garīgo interešu saskaņas (konsensa) pamatiem, tādējādi sekmējot nacionālo minoritāšu kultūras un valodas identitātes saglabāšanu [80]. Bilingvālo izglītību kā mācību metodi, kas palīdzētu minoritāšu bērniem apgūt latviešu valodu kā valsts valodu un dzimto valodu kā minoritātes valodu, krievvalodīgā prese lielākoties atbalsta. Tomēr tos bilingvālās izglītības modeļus, ko piedāvā IZM, vairums krievvalodīgo izdevumu asi kritizē (tiekot sarežģīts mācību process, netiekot ņemts vērā brīvprātības princips bilingvālā modeļa izvēlē, modeļu izvēle neesot iespējama, jo vienas un tās pašas klases skolēniem latviešu valodas zināšanu līmenis principiāli atšķiras). Rezultātā nevis skolēnu radošo spēju attīstība, bet bilingvālās izglītības metode bieži vien kļūst par galveno izglītības mērķi [70, 71, 72, 73, 74]. Kā alternatīvu IZM piedāvātajiem bilingvālās izglītības modeļiem vairums krievvalodīgo izdevumu uzskata LKMSAA izstrādātās programmas *Letonika* ieviešanu. Lai bilingvālajā izglītībā nodrošinātu ievērojamu stundu skaitu krievu valodā, kā piemērs minēta Latvijas privāto augstskolu prakse: tur studenti brīvprātīgi izvēlas mācību valodu, un krievu valodai tajās ir nozīmīga loma [75].

Kā uzskata krievu žurnālisti un publikāciju autori, bilingvisms nav mērķis, bet tikai līdzeklis, lai saglabātu un attīstītu nacionālo minoritāšu identitāti nacionālā valstī. Pretējā gadījumā bilingvālā izglītība nozīmē asimilāciju, dzimtās identitātes nomaiņu ar citu identitāti. Tā kā mūsdienu sabiedrībā etniskās identitātes pamats galvenokārt ir cilvēka

un grupas valodas piederība, krievu informācijas līdzekļi lielu vērību velta valodas situācijas raksturojumam un valodas politikai Latvijā. J. Pliners un V. Buhvalovs raksta: "Mūsu izpratnē personība noteic savu nacionālo identitāti, izvēloties valodu un kultūru, ar kuru palīdzību galvenokārt arī veic savu darbību. Izslēdzot dzimto valodu kā mācību līdzekli un nomainot to ar latviešu valodu, pakāpeniski nonāks tik tālu, ka nacionālo minoritāšu bērni pārstās domāt dzimtajā valodā. Par galveno viņiem kļūs valsts valoda, tātad notiks skolēnu asimilācija pret viņu vecāku gribu [104]." Šajā gadījumā publikācijas autori galēji vienpusīgi interpretē bilingvālās izglītības mērķi, kura, kā zināms, akcentē ne vien latviešu valodas, bet arī attiecīgās minoritātes valodas un kultūras apguves nepieciešamību.

Naturalizācijas process

Kopš Saeima ir veikusi grozījumus *Pilsonības likumā* un ir atcelti naturalizācijas "logi", naturalizācijas procesam latviešu preses izdevumi vairs nepievērš lielu uzmanību. Saistībā ar naturalizācijas procesu latviešu presē ir publikācijas, kas satur informāciju par naturalizācijas procesa kvantitatīvajiem rādītājiem: to, cik iedzīvotāju ir ieguvuši LR pilsonību. Atskatoties uz paveikto kopš 1995. gada, kad sākās naturalizācijas process, atsevišķās publikācijās tiek vērtēta naturalizācijas procesa tālākā attīstība un akcentēti tie faktori (valsts valodas apguves programmu realizācija, integrācijas politikas īstenošana, centralizēto valodas eksāmenu pielīdzināšana naturalizācijas pārbaudei), kas varētu paātrināt naturalizācijas procesu [42, 43]. Atsaucoties uz ekspertiem, latviešu prese atzīst, ka līdzšinējās prognozes par naturalizācijas procesa gaitu ir bijušas pārāk optimistiskas, jo pat ar pašreizējiem naturalizācijas tempiem (ap 1000 pieteikumiem mēnesī) visu nepilsoņu naturalizācija prasītu vairāk par 40 gadiem [43], un liela daļa nepilsoņu tā arī nekad nenaturalizēsies. Laikraksts *Diena* nepilsoņu problēmu saista ar Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā [44].

Vienlaikus latviešu prese aicina nelatviešus aktīvāk izmantot savas tiesības un iespēju naturalizēties [45]. Kā argumentācijas veids tiek izmantoti “pozitīvie piemēri”, atsauksmes/publikācijas par cilvēkiem, kuri veiksmīgi nokārtojuši naturalizācijas eksāmenus. Svarīgi, ka uzmanība šajos gadījumos tiek pievērsta dažādu tautību cilvēkiem. Piemēram, *Lauku Avīze* šajā sakarībā intervēja LR Ārlietu ministrijas, uzbeku tautības darbinieku [46], kā arī LNKBA priekšsēdētāju armēni R. Haradžanjanu [47].

Arī krievu presē (salīdzinājumā ar citām etnopolitiska rakstura tēmām) par naturalizāciju tiek rakstīts salīdzinoši maz [113, 114, 118, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147]. Krievu laikraksti publicē materiālus par naturalizācijas procesu konstatējošā, aprakstošā veidā. Publikācijās atzinīgi vērtēta cilvēku vēlme naturalizēties un iegūt LR pilsonību. Piemēram, *Panorama Latvii* un *Rīgas Balss* (krievu izdevums) publicēja rakstus par nozīmīgu notikumu naturalizācijas procesa gaitā – LR pilsonības piešķiršanu Ņinai Jurjonokai, desmittūkstošajai naturalizētajai LR pilsoni. Abas avīzes vēstīja par svinīgo gaisotni pilsonības piešķiršanas ceremonijā, kā arī par N. Jurjonokas pacilāto noskaņojumu sakarā ar pilsonības iegūšanu [145, 146]. Līdzīga rakstura publikācijas var atrast arī avīzē *Čas*, kurā A. Stroja aprakstīja jaunpilsoņa virsnieka A. Mamuškina karjeru Latvijas armijā [147]. Latvijas pilsonības iegūšana – svarīga un loģiska Mackeviču ģimenes izvēle – tā šo faktu komentē avīze *Latgales Laiks* [142].

Citas krievu avīzes ne vienmēr pauž tik pozitīvu attieksmi pret naturalizācijas procesu Latvijā. Piemēram, avīze *Obrazovaniye i karjera* apraksta jauniešu diskusijas par naturalizācijas politiku Latvijā. Visbiežāk publikācijā minēti to diskusijas dalībnieku uzskati, kuri demonstrē atsvešinātu attieksmi pret naturalizāciju [113]. Šī avīze ir publicējusi arī Saeimas deputāta B. Cilēviča viedokli par naturalizāciju. Viņš uzskata, ka pret šo politiku nepilsoņiem jāattiecas pragmatiski: pilsonības iegūšana palīdzēs pašiem šiem cilvēkiem uzlabot savu sociālo un tiesisko stāvokli Latvijā.

Tātad arī sabiedrības informācijas līdzekļu analīze liecina, ka krievu sabiedrība vairs neuztver nepilsoņu jautājumu saistībā ar naturalizāciju kā politiski aktuālu problēmu.

Nepilsoņu līdzdalība pašvaldību vēlēšanās

Publikācijas, kas veltītas nepilsoņu tiesībām piedalīties pašvaldību vēlēšanās, pēc satura var attiecināt pie komentāriem un viedokļiem [1, 2, 3, 4]. Šajās publikācijās savus viedokļus ir izteikuši politologi, eksperti, Saeimas deputāti. Latviešu presē nedominē viens noteikts viedoklis. Eksperti un politologi ir izteikušies gan par, gan pret šādu tiesību piešķiršanu nepilsoņiem.

Atbalstot priekšlikumu piešķirt nepilsoņiem tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās, argumentācija “par” tiek pamatota ar to, ka šo tiesību piešķiršana ir veids, kā nepilsoņus iesaistīt sabiedriskajos procesos, veicināt viņu līdzdalību un mazināt atsvešinātību no Latvijas valsts. Vēlēšanu tiesību piešķiršana tiek raksturota kā solis, kas sekmēs sabiedrības integrācijas procesu, jo nostiprinās iedzīvotāju līdzdalību sabiedriski politiskajos procesos. Tiek pausts uzskats, ka apmēram 300 tūkstoši pašreizējo Latvijas iedzīvotāju nekad nekļūs par pilsoņiem, tādēļ svarīgi tos vismaz šādā veidā iesaistīt pašvaldību darbā.

Galvenie argumenti pret nepilsoņu tiesībām piedalīties pašvaldību vēlēšanās ir šādi:

- nepilsoņi saskaņā ar grozījumiem *Pilsonības likumā* faktiski bez ierobežojumiem var iegūt Latvijas pilsonību un piedalīties Saeimas un pašvaldību vēlēšanās;
- pašvaldību vēlēšanu tiesību iegūšana neveicinās nepilsoņu integrāciju Latvijas sabiedrībā, jo viņiem zudīs stimulē apgūt latviešu valodu un iegūt pilsonību;
- ņemot vērā nepilsoņu lielo īpatsvaru Latvijas lielākajās pilsētās, tajās ievēlēto deputātu politiskā ievirze jūtami atšķirsies no Saeimas politiskā vairākuma nostādņēm, kas var radīt konfrontāciju starp lielajām pašvaldībām un Saeimu.

Vairākās publikācijās laikraksti šajā sakarā informē arī par PNS uzsākto parakstu vākšanas kampaņu, lai ierosinātu referendumu par nepilsoņu tiesībām piedalīties pašvaldību vēlēšanās [5]. Kā jau minēts, parakstu vākšanas kampaņa beidzās neveiksmīgi, jo nepieciešamo 10 000 parakstu vietā tika savākti tikai 122 pilsoņu paraksti.

Par nepilsoņu iespējamo līdzdalību pašvaldību vēlēšanās krievu presē ir samērā maz publikāciju. Viena no redzamākajām ir S. Dolgopolova, Rīgas Domes deputāta, intervija. Viņš uzskata, ka nepilsoņu līdzdalības problēma pašvaldību vēlēšanās nav pietiekami aktualizēta nepilsoņu vidū, ne arī Latvijā kopumā. Nepilsoņiem nav iespēju transformēt aktīvā politiskā rīcībā savas sūdzības un neapmierinātību ar viņu interešu neievērošanu. Kad Latvija kļūs par ES dalībvalsti, tad arī ES pilsoņi varēs piedalīties LR pašvaldību vēlēšanās, bet Latvijas vietējiem iedzīvotājiem – nepilsoņiem šajā procesā nav iespējams piedalīties [169]. Dolgopolovs nav apmierināts arī ar likumdošanu, kas nosaka pašvaldību vēlēšanu kārtību [170].

EP Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību (ne)ratifikācija Saeimā

Publikācijās, kas veltītas konvencijas ratifikācijai, no vienas puses, tiek pausts viedoklis, ka Latvijai ir jāratificē minētā konvencija, kā argumentu minot to, ka Latvija šo konvenciju parakstīja un pieņēma jau 1995. gadā, bet vēl arvien nav to ratificējusi un kopā ar Turciju palikusi pēdējā no Eiropas Savienības kandidātvalstīm, kas to nav izdarījuši [10, 63]. No otras puses, publikācijās pārsvarā parādās valdošo partiju politiku pretargumenti, kāpēc Latvija vēl nav politiski gatava ratificēt šo konvenciju. Publikācijās tiek minēti tikai politiskie šķēršļi, bet netiek runāts par juridiskajiem šķēršļiem, kas arī kavē konvencijas ratifikāciju. Galvenais pretarguments konvencijas ratifikācijai ir pieņēmums, ka Rīga un Latgale varētu atgriezties pie divvalodības.

Jāatzīmē, ka latviešu presē netiek plašāk skaidroti un analizēti LCK parakstu vākšanas kampaņas mērķi un iespējamās sekas. Šajā sakarā latviešu centrālajos preses izdevumos nav publikāciju, kurās būtu tiešas intervijas ar ekspertiem vai arī pašiem minētās akcijas organizatoriem. Kopumā var uzskatīt, ka latviešu preses materiālos pausta vairāk neitrāla (nogaidoša) nekā nosodoša attieksme pret LCK etnopolitiskajām aktivitātēm.

Minoritāšu aizsardzības konvencijas neratificēšana nav izraisījusi sevišķi lielu uzmanību krievu presē. Tikai divos rakstos [171, 172] žurnālisti atgādināja lasītājiem, ka Latvija ir parakstījusi konvenciju un tās neratificēšana vēl nenozīmē to, ka Latvijas nacionālo minoritāšu problēmu ignorē arī Eiropas Padome. Žurnālists Ē. Ronis raksta, ka konvencijas neratificēšanas iemesls ir saistāms ar politiskās gribas trūkumu un nevēlēšanos reformēt valodas, izglītības un sabiedrības informācijas līdzekļu politiku [173]. Krievu prese pauž viedokli [174], ka konvencijas ratifikācija nenotika tādēļ, ka liberālās partijas nevēlas nacionālo minoritāšu problēmu uztvert mūsdienīgi.

Ministru kabineta noteikumi

Preses izdevumos pārskata periodā vislielākā uzmanība pievērsta *Valsts valodas likuma* izpildes noteikumu sagatavošanai un pieņemšanai MK, kā arī atsevišķu politisko spēku, sabiedrisko organizāciju un EDSO ieteikumiem un kritikai saistībā ar MK noteikumiem. Pievērsta uzmanība MK valodas noteikumiem ir saprotama, jo to pieņemšanas procesā atklājās vairākas savstarpēji pretrunīgas intereses: EDSO ekspertu ieteikumi, krievvalodīgo tiesību aizstāvju prasības, latviešu lingvistiskās intereses un to saskaņošanas nepieciešamība ar jauno *Valsts valodas likumu*. Krievvalodīgā prese par šo tēmu publicēja vairāk nekā 50 rakstus, arī MK noteikumus [155, 156, 157].

Sākotnēji MK valodas noteikumiem latviešu presē pastiprināta uzmanība tika pievērsta tāpēc, ka PCTVL partijas un krievu

sabiedriskās organizācijas izplatīja paziņojumu, ka *Valsts valodas likuma* pantu reglamentējošo noteikumu pieņemšana MK varētu pasliktināt etniskās attiecības Latvijā. Laikraksts *Diena* atšķirībā no citiem latviešu preses izdevumiem piedāvāja iespēju iepazīties ar pilnu šī paziņojuma tekstu [11].

Gandrīz visās publikācijās, kas veltītas paziņojumam, tika uzsvērts, ka nelatviešiem ir negatīva nostāja pret MK valodas noteikumiem [12, 13, 14, 15, 16]. Laikrakstā *Diena* [13] vienlaikus arī minēts, ka patiesais nelatviešu protestu mērķis ir panākt izmaiņas *Valsts valodas likumā*, kas, pēc protestētāju domām, neatbilst starptautiski nostiprinātām minoritāšu tiesībām un nerespektē "cittautiešu tiesības lietot dzimto valodu". Kā galvenais subjekts, kas pārstāv krievvalodīgo intereses, latviešu presē visbiežāk tika minēta apvienības PCTVL partijas, it sevišķi *Līdztiesība*. Savukārt kā tos, kas konceptuāli aizstāv MK noteikumu pieņemšanu, min valdības amatpersonas un ierēdņus, kā arī EDSO. Galvenie argumenti, kas bija vērsti pret krievvalodīgo izteiktajām prasībām, bija pamatoti ar apgalvojumu, ka MK noteikumi tiks pieņemti atbilstoši starptautiskajām normām.

Vienlaikus jāatzīmē, ka centrālie preses izdevumi maz uzmanības veltīja ekspertu viedoklim un minēto MK noteikumu autoru, tostarp arī VVC darbinieku paskaidrojumiem, kāpēc noteikumus bija nepieciešams izstrādāt un kāpēc noteikumu projektos tika iekļautas tās un ne citas normas. Piemēram, laikraksts *Diena* [17, 18] pauda izteikti negatīvu nostāju pret MK noteikumu projektiem un raksturoja tos kā paviršu ierēdņu darbu, tišu un nevajadzīgu provokāciju.

MK noteikumu izskatīšanas laikā VVC viedokli vairākkārt uzklusēja *Lauku Avīze* [19, 20, 21] un *Rīgas Balss* [22]. Šie laikraksti atšķirībā no *Dienas* neieņēma tik kritisku pozīciju jautājumā par MK noteikumiem.

Latviešu presē, vērtējot EDSO ekspertu lomu MK noteikumu izstrādāšanas sakarā, pausta pretrunīga nostāja – no vienas puses, tā apgalvoja, ka EDSO nepiekrīt noteikumiem un prasa tos mīkstināt [23, 24, 25], no

otras, – ka valodas noteikumi ir saskaņā ar EDSO ieteikumiem [26] un tai nav iebildumu pret valodas noteikumiem [27, 29]. EDSO viedokli valodas noteikumiem veltītajās publikācijās pārsvarā saistīja ar EDSO augstā komisāra nacionālo minoritāšu jautājumos Maksa van der Stūla vārdu, kā arī ar dažādu ekspertu atziņām, lai gan neviena publikācijā netika nosaukti šo ekspertu vārdi un amati, radot nekonkrētības un bezpersoniskuma iespaidu.

Būtiski, ka šajā laika periodā latviešu presē nav atrodamā neviena intervija ar M. van der Stūlu, tādā veidā liedzot uzzināt viņa viedokli bez žurnālistu un pašmāju ekspertu starpniecības. Kā izņēmums jāmin *Lauku Avīze*, kas pēc lasītāju lūguma publicēja EDSO komisāra M. van der Stūla vēstules – ieteikumu MK valodas noteikumu labojumiem neoficiālu tulkojumu [28].

No iepriekš teiktā var izdarīt vairākus secinājumus. Pirmkārt, publikācijās, iespējams, tika manipulēts ar M. van der Stūla viedokli. Otrkārt, analizējot visas valodas noteikumiem veltītās publikācijas, nav iespējams atrast konkrētus un vienotus argumentus, kas M. van der Stūlam bija iebilstams pret MK valodas noteikumiem.

Patiesībā M. van der Stūla un EDSO ekspertu viedokļu interpretācija atšķiras atkarībā no tā, kas šos viedokļus pauda: valdības amatpersonas un ierēdņi uzsvēra, ka EDSO tikai vēlas, lai valdība rastu iespēju pārdomāt atsevišķu MK noteikumu pantu redakciju, bet kopumā no EDSO nav jūtama kategoriska nostāja; savukārt krievvalodīgo interešu aizstāvji pastāvēja uz to, ka EDSO tomēr ir būtiski iebildumi pret vairākām MK noteikumu normām, un tas izvirza priekšlikumus nepieciešamajām izmaiņām. Kustības *Līdztiesība* pārstāve T. Ždanoka pat pauda viedokli, ka EDSO iebildumi pret MK noteikumiem satur netiešu kritiku arī pret pašu *Valsts valodas likumu* [30]. Krievvalodīgā prese sevišķi uzsvēra, ka EDSO pārstāvju MK noteikumu kritika praktiski sakrīt ar Latvijas krievu sabiedrisko un politisko organizāciju viedokli [158]. Krievvalodīgā prese daudzkārt publicēja

M. van der Stula viedokli par MK noteikumiem [159, 160, 161, 162, 163].

Pēc MK valodas noteikumu pieņemšanas laikraksti vēstīja, ka:

a) valodas noteikumi pieņemti pretēji EDSO ieteikumiem un krievvalodīgo tiesību aizstāvju protestiem, saglabājot noteikumus vairākas stridīgās normas [31];

b) MK noteikumos ievērotas gandrīz visas EDSO rekomendācijas, tostarp arī konstruktīvāko krievvalodīgo organizāciju pārstāvju ieteikumi [32];

c) tie atbilst starptautiskajiem standartiem un EDSO rekomendācijām [33] (šo apgalvojumu publicēja vēl pirms EDSO un Eiropas Komisijas atzinuma saņemšanas);

d) MK noteikumi ir atkāpšanās valodas frontē. Valsts valodas likums un MK noteikumi pieļauj plašas interpretācijas iespējas, un noteikumi ir tikpat vispārīgi kā valodas likums [20];

e) MK noteikumi ir kompromiss, un to pieņemšana ir izvirzījusi mērķi nodrošināt latviešu valodas saglabāšanu, kā arī ņemusi vērā sabiedrības intereses un starptautiskās prasības [34].

f) PCTVL pieņemtos noteikumus uzskata par progresu cilvēktiesību ievērošanā, jo lielākā PCTVL priekšlikumu daļa ir iestrādāti noteikumu galīgajā redakcijā un ņemti vērā arī daži svarīgākie EDSO ieteikumi [35].

Jāatzīmē, ka latviešu presē gandrīz nemaz neparādījās (izņemot dažas atsauces [30]) nacionāli konservatīvo politiķu kritika par MK noteikumiem, viņu nostāja ir palikusi neskaidra. Izņēmums ir viena publikācija *Dienā* [36], kur izklāstīts apvienības TB/LNNK viedoklis, proti, MK valodas noteikumi raksturoti kā jauni draudi latviešu valodai. Šajā sakarībā jāmin intervija ar TB/LNNK priekšsēdētāja vietnieku J. Dobeli, kurā viņš cita starpā izklāsta savu viedokli arī par valodas noteikumiem [37].

Tomēr no publikācijām latviešu presē lasītājs nevar izdarīt skaidrus un nepārprotamus secinājumus, kādēļ tad īsti bija nepieciešami MK valodas noteikumi, kā arī jaunais *Valsts valodas likums* – EDSO un M. van der Stulam vai Latvijas sabiedrībai,

un kas mainās pēc šo noteikumu pieņemšanas. Pat Tieslietu ministre I. Labucka atzina, ka MK valodas noteikumu pieņemšana sadzīvē neko būtisku nemainīs [32].

Pārskata periodā atsevišķas publikācijas latviešu laikrakstos bija veltītas krievu preses izdevumu attieksmes raksturojumam MK valodas noteikumu sakarā. Publikācijās akcentēts tas, ka krievu prese dramatisē notikumus, kas saistīti ar valodas noteikumu pieņemšanu [38], ka publicē nepatiesu informāciju, piemēram, LKK paziņojumu, ka līdzšinējās valsts valodas prasmes apliecības tiks atzītas par nederīgām un pēc sešu valodas prasmes līmeņu ieviešanas visiem no jauna būs jākārtos atestācija. Kaut arī LKK paziņojums neatbilda patiesībai, vairāki krievu valodā rakstošie laikraksti LKK paziņojumu publicēja bez jebkādiem komentāriem.

Lauku Avīze publicēja interviju ar Saeimas deputātu R. Labanovski (LSDSP), kurā viņš kritiski vērtē krievu presi un Latvijas valsts un politiķu nevēlēšanos nosodīt attiecīgās krievu žurnālistu publikācijas [39]. Vēl citā publikācijā Visvaldis Lācis asi kritizēja krievu presi, starptautisko organizāciju divkosīgo politiku pret Latviju un Latvijas valsts institūciju bezdarbību un pakļaušanos ārvalstu spiedienam [40].

Laikraksts NRA informēja par Krievijas (domāts Krievijas Ārlietu ministrijas paziņojums) negatīvo nostāju pret pieņemtajiem MK valodas noteikumiem, kas, pēc Krievijas ĀM domām, kopā ar jauno *Valsts valodas likumu* kļūs par minoritāšu diskriminācijas un asimilācijas līdzekli [41]. Latvijas ĀM uzskata, ka Krievijas kritiskais viedoklis par valodas noteikumiem bija izstrādāts jau pirms noteikumu pieņemšanas ar mērķi izdarīt spiedienu uz starptautisko sabiedrību. To apliecina fakts, ka Krievijas ĀM paziņojums tika izplatīts jau pirms MK valodas noteikumu oficiālās publiskošanas.

Raksturīgi, ka daudzu publikāciju virsraksti krievvalodīgajā presē, kas veltīti etnopolitikas lingvistiskajiem aspektiem, atgādina saukļus no politiskām runām mītiņos. Krievvalodīgās preses lielākā daļa (izņemot *Respublika*, *Latgales Laiks* (krievu

variants) un *Ventas Balss* (krievu variants)) uzskata, ka MK noteikumu mērķis ir politisks – izstumt krievu valodu no sabiedrības dzīves [164]. Saskaņā ar šo viedokli spēki, kuri iniciēja MK noteikumus, ir ieinteresēti:

- paaugstināt valdošas koalīcijas izredzes pašvaldību vēlēšanās [158];
- nostiprināt nacionālradikāļu politiskās pozīcijas Latvijas sabiedrībā, kurā pakāpeniski palielinās naturalizēto krievu pilsoņu skaits [165];
- palielināt latviešu priekšrocības darba tirgū [159];
- izstumt krievus no lielā biznesa [166].

Daļa krievvalodīgo žurnālistu piedāvāja savus priekšlikumus, kā, viņuprāt, ievērot Latvijas likumdošanu un arī EDSO ekspertu rekomendācijas, piemēram, paredzot garantijas minoritāšu valodu brīvai lietošanai publiskajā dzīvē, informācijas izplatīšanā u. tml. [167], citi savukārt pozitīvi vērtēja tās izmaiņas, kas tika izdarītas MK noteikumu pēdējā redakcijā [168].

Sabiedrības integrācija

Arī sabiedrības integrācija latviešu presē nav aktualitāte, par kuru diskutē un izsaka dažādus viedokļus. Sabiedrības informācijas līdzekļos periodiski parādās publikācijas par to, ko valdība ir nolēmusi, lai beidzot sāktu īstenot sabiedrības integrācijas programmu. Latviešu presē faktiski nav publikācijas par aktualitātēm (izņemot dažus rakstus Latvijas Vēstnesī [48, 49]), un eksperti analizē, kas būtu, piemēram, mērķtiecīgāk – atstāt SIP īstenošanas koordināciju TM vai IZM pārziņā, saglabāt Konsultatīvās padomes patstāvību vai iekļaut to SIF u. tml.

Informējot par aktivitātēm, kas jau notikušas, latviešu presē sastopamas publikācijas par sabiedrības integrācijas programmu Ventspilī [50]. Lasītāji periodiski tiek informēti par dažādiem ar sabiedrības integrāciju saistītiem projektiem un to finansējumu, ko pārsvarā saņem no Rietumvalstīm [51]. Kā sabiedrības integrācijas subjekti latviešu presē visbiežāk tiek minētas dažādas NVO – kā latviešu, tā nelatviešu organizācijas [64].

Latviešu prese kritiski vērtē valdības attieksmi pret sabiedrības integrāciju, norādot, ka tai trūkst politiskās gribas, ka tā ir neizlēmīga un nenoteikta un tas traucē sabiedrības integrācijas procesa tālākai virzībai [52, 53, 54, 65].

Krievu presē nav rakstu, kas būtu speciāli veltīti Latvijas sabiedrības integrācijas problēmām. Tomēr integrācijas problēma vijas cauri lielākajai daļai publikāciju par etnopolitiku. Sabiedrības integrācija (arī nacionālo minoritāšu integrācija) tiek uzskatīta par demokrātisku vērtību. Salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem, kad krievu presē notika intensīvas diskusijas par SIK iekļautajām tēzēm, 2000. gada publikācijas liecina, ka:

- sabiedrības integrācijas kompleksais raksturs ir sašaurināts līdz etniskajām attiecībām;
- trūkst analitisku problēmrakstu.

Atsevišķu tematu izklāsts krievu preses izdevumos

Minoritāšu valodas statuss

Jēdziens “nacionālo minoritāšu valoda” ir krievu presē plaši izplatīts, lai gan Latvijas likumdošanā šī jēdziena trūkst. Jēdziens “nacionālo minoritāšu valoda” ir viens no tiem, kas veido pamatu krievu minoritātes priekšstatam par savām “dabiskajām tiesībām”. Minoritāšu valodas tiesību jēdziens krievvalodīgajā presē ietver sevī spilgti izteiktu vērtējuma funkciju. Saistībā ar šo jēdzienu tiek vērtēta visa Latvijas valodas politika [77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84].

Krievu valoda ir Latvijas lielākās minoritātes identitātes pamats un priekšnoteikums krievvalodīgās lingvistiskās grupas pastāvēšanai, kura ietver sevī arī citu Latvijas tautību pārstāvjus, kam krievu valoda ir dzimtā valoda. Tāpēc krievvalodīgajos izdevumos Latvija tiek uztverta kā valsts, kurā dominē galvenokārt divas lingvistiskas kopienas [85, 86, 87]. Tomēr publicistiem un

žurnālistiem nav vienotības jautājumā par šī dalījuma etnopolitisko nozīmi. V. Popovs uzskata, ka Latvijas sabiedrībā divvalodība ir robežšķirtne starp divām kopienām un tā ir jāsaglabā. Viņš raksta: "Vai tas kādam patīk vai nepatīk, Latvijā reāli pastāv divas kopienas – latviešu un krievu. Turklāt otrā ietver sevī visus, ko apvieno krievu kultūra un valoda. Tā nav organizatoriski izveidota, bet tas var notikt, ja būs precīzi formulēts uzdevums un krievu labā griba [76]." Daļa žurnālistu uzskata daudzu un nopietnu etnisku problēmu pastāvēšanu par dabisku Latvijas kā daudz kultūru zemes īpatnību [91, 123], bet citi to salīdzina ar Kosovas un Belfāstas traģiskajiem piemēriem, norādot uz hipertrofētas lingvistiskās identitātes bīstamību [88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97].

Kā redzams, krievvalodīgie informācijas līdzekļi publicē rakstus, kas demonstrē galējas izpratnes pozīcijas valodas jautājumā. Viena no tām aicina izvairīties no nacionālo minoritāšu valodas jautājuma politizēšanas, otra – nacionālo minoritāšu lingvistisko tiesību pielīdzināšanā valsts valodas statusam redz vienīgo iespēju, kā harmonizēt etniskās attiecības valstī.

Nacionālo minoritāšu tiesību nodrošināšana valodas un kultūras jomā

Krievvalodīgie informācijas līdzekļi pamato krievu minoritātes tiesības valodas un kultūras jomā, balstoties uz:

- starptautiskajiem tiesību aktiem [105];
- apgalvojumu, ka LR likuma *Par valsts valodu* mērķis ir asimilēt nacionālās mazākumtautības un vērsties pret to [106];
- LR likumu *Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un viņu tiesībām uz kultūras autonomiju* [107];
- Krievijas federācijas valdības nostāju [108, 109].

Krievvalodīgajos informācijas līdzekļos kā minoritāšu tiesības apskatīts arī jautājums par to, kā valsts valodā atveidojami cittau-

tiešu vārdi un uzvārdi, dažādi nosaukumi, pat Krievijas vēstures pieminekļu atjaunošanas problēma Latvijas teritorijā [110].

Salīdzinot ar 1990. gadu pirmo pusi, krievvalodīgajos informācijas līdzekļos ir krietni mazāk publikāciju par nepilsoņu cilvēktiesībām un politiskajām tiesībām, galvenā ir kļuvusi nacionālo minoritāšu lingvistisko tiesību tēma.

Krievu mācībvalodas skolu problēmas

Šai problēmai veltīto rakstu autori ir sabiedriski aktīvas personas, kuras pārstāv LKMSAA, LKKB un skolu administrāciju, kā arī publicisti, zinātnieki, skolotāji. No krievu izdevumiem minoritāšu skolu problēmām visbiežāk pievēršies laikraksts *Obrazovaniye i karjera*. Šajos izdevumos akcentēti iemesli, kādēļ nepieciešamas minoritāšu skolas:

- krievu inteliģences veidošana [98, 99];
- vairāku gadsimtu ilgās krievu izglītības tradīciju saglabāšana Latvijā [100];
- speciālistu gatavošana Latvijas sociālajai un kultūras infrastruktūrai, kas darbojas krievu valodā [101];
- krievu nacionālās identitātes institucionalizēšana un ģimenes lomas saglabāšana tajā [102];
- minoritāšu valodas vides veidošana, kas dažādu cēloņu dēļ zaudēta vai nav izveidojusies Latvijā (domāta ukraiņu, baltkrievu, poļu, ebreju, igauņu u. c. valodas vide) [103];
- izglītības sistēmas pilnveidošana, lai attīstītu nacionālo identitāti un integrāciju [104].

Krievvalodīgajos informācijas līdzekļos doti dažādi valsts izglītības politikas vērtējumi: kritiski (raksturīgi krievu sabiedriskajām organizācijām, piemēram, LKMSAA; "īstenībā *Izglītības likums* neparedz nacionālo skolu dibināšanu," apgalvo asociācijas priekšsēdētājs I. Pimenovs) un pozitīvi (raksturīgi, piemēram, Ukrainu vidusskolas vadībai; "Latvijas valsts nacionālo politiku mūsu skolā vērtē pozitīvi," uzsver G. Savčuka, vidusskolas direktores vietniece).

Dažās publikācijās kritiski vērtēta arī krievu sabiedrības un krievu organizāciju pozīcija nacionālo skolu jautājumā. Tajās atgādināts, ka bez pašu iniciatīvas nevar izveidot savas nacionālās minoritātes skolas. “Kāpēc krievi piekrita izglītības asimilācijas modelim? Kāpēc neizmanto likumdošanu, lai dibinātu krievu nacionālo skolu?” – vaicā žurnālists A. Kleckins. Taču šāda pieeja nav raksturīga krievu sabiedriskajiem aktīvistiem, kuri raksta par skolu problēmām.

Etnopolitikas psiholoģiskie aspekti

Kritizējot Latvijas etnopolitikas modeli, krievvalodīgie izdevumi tomēr necenšas dramatisēt etnisko attiecību stāvokli. Atzīmējot divu lingvistisko kopumu “mierīgo līdzāspastāvēšanu”, tajā pašā laikā tiek runāts arī par kopienu norobežošanos. Lingvistiskajām kopienām atsvešinoties, tiek hipertrofēta valsts birokrātijas loma etnopolitikas veidošanā [111, 112]. Tieši valsts birokrātijas rīcība saskaņā ar krievvalodīgo izdevumu slejās paustajām atziņām ir tā, kas rada Latvijas krievu apziņā “aizvainojuma”, “pazemojuma”, “sašutuma” jūtas [113, 114, 115]. Lai mazinātu etnopolitisko spriedzi, krievu informācijas līdzekļi mēdz publicēt intervijas ar pazīstamiem latviešu kultūras darbiniekiem, kā arī ar pedagogiem, kuri māca latviešu valodu, un tiem latviešiem, kuri vērtē valsts īstenoto etnopolitiku no ikdienas dzīves pozīcijām.

Laikraksti ir pievērsušies arī to krievu bērnu tematikai, kuri mācās latviešu skolās. Zīmīgi, ka avīze *Čas* 1. septembra numurā publicēja interviju ar krievu zēnu V. Smirnovu, kurš kādu laiku mācījās latviešu skolā. Rakstā atzīmēta labvēlīgā vide skolā, skolotāju un skolēnu uzmanīgā attieksme pret krievu skolnieku. Atbildot uz korespondenta jautājumu: “Par ko tu sevi uzskati? Vai tagad tu jau esi pa pusei latvietis?” Zēns atbild: “Nē, es esmu krievs. Man tuvie cilvēki galvenokārt taču ir krievi [116].”

Krievu presē sastopami latviešu nacionālās pašsajūtas psiholoģiski emocionālie

vērtējumi. Piemēram, A. Celma, sabiedrības integrācijas koncepcijas līdzautore, atbildot uz jautājumiem izdevumā *Vesti segodņa*, saka: “Valoda – tā ir liela emocionāla problēma. Saprotiet, mūs, latviešus, aizvaino fakts, ja krievvalodīgie nevēlas mācīties mūsu valodu. Mēs daudzējādā ziņā saprotam jūsu problēmas, bet kāpēc jūs negribat nākt mums pretī šajā jautājumā? ..cienīsim viens otru tādu, kādi esam [117].” Pazīstamais latviešu aktieris I. Kalniņš saka tā: “Maskava man pašreiz ir – vislabākā pilsēta uz zemes.. Paskatieties, kas notiek Krievijā, Maskavā! Tur ir strīdi, diskusijas.. Vārdu sakot, tur dzīvo pa istam. Un mums ar Krieviju noteikti jādraudzējas.. [118].”

Etnopolitikas idejiskie avoti

Pievēršanos vēstures materiāliem krievvalodīgie izdevumi motivē ar nepieciešamību pamatot to, ka Latvija vienmēr ir bijusi daudz kultūru un daudzvalodu zeme [119] un ka elite, kura īsteno mūsdienu etnopolitiku Latvijā, nav atsaucīga demokrātiskām idejām, ko pauda Trešās Atmodas laikā [120, 121].

Krievu lasītājam ir pieejama arī informācija, kas pamato sabiedrības integrācijas nepieciešamību no sabiedrības integrācijas koncepcijas autoru pozīcijām: “Latvijas valsts struktūras aizstāv nacionālas valsts modeli ar multikulturālu sabiedrību un vienu valsts valodu. Tajā ieinteresēti gan latvieši, gan nacionālo minoritāšu pārstāvji. Tas ir sabiedrības integrācijas, vienotas politiskas nācijas veidošanas ceļš ar vienotu apziņu, kamēr divkopienu valsts modelis draud ar atsvešinātības attīstību [122].”

Tomēr latviešu pieeju etnopolitiskajām problēmām krievu prese neuztver kā piekāpšanos nacionālajām minoritātēm, jo latviešu izpratnei par demokrātiju ir daudz konservatīvu iezīmju. *Vesti segodņa* ir pievērsusi uzmanību A. Kamenskas, LCESC ekspertes, paustajai atziņai: “Sevišķu iecietību pret nacionālajām minoritātēm es neparedzu. Vienīgā iespējamā izeja – jāmeklē atbalsts liberāli domājošu ekspertu vidū

[123].” Turklāt Latvijas valsts attieksmes maiņu pret krievu valodu A. Kamenska saista ar elektorāta etniskā sastāva maiņu – Latvijas Republikas pilsoņu loka paplašināšanu ar Latvijas krievvalodīgajiem iedzīvotājiem.

Publikācijas krievu informācijas līdzekļos liecina, ka krievu sabiedrībai Latvijā ir pieņemama sadarbība ar latviešiem, lai risinātu aktuālās etnopolitiskās problēmas. Tomēr atšķirībā no Atmodas laikiem, kad krievu sabiedrības demokrātiskākā daļa Latvijā faktiski pilnībā orientējās uz latviešu politisko prasību atbalstu, deviņdesmitajos gados iegūtā pieredze liecināja, ka demokrātija ir līdzeklis dažādu etnisko interešu saskaņošanai, nevis savu interešu ignorēšanai latviešu nācijas vēsturiskā taisnīguma uzvaras vārdā.

Ksenofobija

Ksenofobijas problēma tiek aktualizēta dažādā veidā:

1) informējot par faktiem un akcijām, kas vērstas pret ksenofobijas izpausmēm (piemēram, pret žurnāla *Patriots* galveno redaktoru G. Landmani);

2) publicējot analītiskus, vērtējošus rakstus, piemēram, sakarā ar rakstu *Židi valda pasauli* žurnālā *Kapitāls*;

3) publicējot rakstus par ksenofobijas ietekmi uz Latvijas valsts etnopolitiku.

Visbiežāk ksenofobijas tēmai pievēršas laikraksti *Panorama Latvii* un *Vesti segodņa*, arī *Čas*. Tā kā šīs avīzes ir krievu organizāciju un krievu minoritātes ideju un noskaņojuma paudējas, ir grūti nodalīt objektīvo informāciju par iespējamajām ksenofobijas izpausmēm sabiedriskajā un politiskajā dzīvē no vēlmes veidot politisku ideoloģiju. Zīmīgi, ka ksenofobijas problēma tiek aplūkota diezgan emocionālā tonī, līdz ar to racionālu risinājumu piedāvājumi izpaliek.

Nereti tiek norādīts arī uz latviešu informācijas līdzekļu pusi, kuri arī tiek vainoti par līdzīga rakstura darbību. Piemēram, L. Fedosejevs raksta: “Ja seko līdz latviešu preseī, nav grūti pamanīt, ka latviešiem tiek regulāri iestāstīts, cik nepievilcīgs ir krievs. Krievu kā

kolonistu, okupantu un ienaidnieku primitīvo attēlojumu pakāpeniski nomaina rafinētāka un ievērojami bīstamāka šo pašu ideju slēpta propaganda. Lai ko arī krievi darītu, lai kā runātu par savām problēmām un bažām, latviešu prese viņus attēlo kā tādus, kas nomelno un apmelo Latviju un latviešus. Tā tiek uztverta kā pati par sevi saprotama lieta neatkarīgi no problēmas būtības [91].”

Nevardarbīgā pretošanās un sabiedrisko organizāciju darbība

PCTVL mēģinājumi uzsākt “nevardarbīgas pretošanās” akciju izraisīja daudz komentāru un vērtējumu krievvalodīgajā presē. Tos izteikuši kā akcijas iniciatori, tā arī vērotāji no malas. Daži iniciatori – Saeimas deputāts M. Mitrofanovs un Rīgas domes deputāts A. Gilmans domā, ka nevardarbīga pretošanās krievu sabiedrībai ir raksturīga visā Latvijas Republikas pastāvēšanas laikā; jaunums esot tikai tas, ka 2000. gada rudenī atrasts vajadzīgais apzīmējums, politiskais jēdziens, kas raksturo krievvalodīgās sabiedrības atsvešinātību no Latvijas valsts [131]. Publikāciju autori raksta, ka vidusmēra krievi jau desmit gadus nepieņem Latvijas izglītības sistēmu, izmanto dzimto valodu un gremdējas krievvalodīgajā informācijas telpā. Tomēr publikācijas krievu informācijas līdzekļos liecina par ko citu – “nevardarbīgā pretošanās” ir jauns etnopolitisks pavērsiens, kas radījis arī polemiku krievu sabiedriskajā dzīvē.

Raksturīgi, ka nevardarbīgās pretošanās akciju atbalsta arī žurnālisti. Viskonsekventāk “nevardarbīgās pretošanās” nepieciešamību aizstāv *Vesti segodņa* un *Panorama Latvii*, un tikai daži šo izdevumu publicisti ir izturējušies skeptiski pret šo iniciatīvu. Visos lielākajos krievvalodīgajos laikrakstos bija publicēti plaši materiāli par apvienības PCTVL konferenci, kas pieņēma lēmumu sākt nevardarbīgas pretošanās kampaņu [132, 133].

A. Gilmans uzskata, ka domstarpībām krievu sabiedrībā pilsoniskās nepakļaušanās

jautājumā ir principiāls raksturs: “Saskaņā ar *Līdztiesības* pozīciju Latvija ir nacionāla latviešu valsts, kurā netiek pietiekami ievērotas minoritāšu tiesības.. Tomēr ļaunuma sakne meklējama daudz dziļāk: krievvalodīgajā kopienā – 44 procenti iedzīvotāji nav pilntiesīgi politiskā procesa dalībnieki. Nelatvieša karjeras iespējas stingri ierobežo viņa izcelsme un dzimtā valoda [134].” Savukārt T. Ždanoka domā, ka “nevardarbigā pretošanās” par savu mērķi izvirza krievvalodīgo iedzīvotāju asimilācijas novēršanu [135]. Avīzes *Vesti segodņa* žurnālists A. Elkins akcijā saskata mēģinājumu paskubināt valsts varu uz dialogu ar krievvalodīgo opozīciju [136].

Savukārt atsevišķi šīs akcijas pretinieki uzskata, ka tā novedis krievu politiķus izolācijā un tikai pastiprinās nacionālradikālo noskaņojumu latviešos [137]. Žurnālists N. Kabanovs spriež, ka krievu aktīvai darbībai izveidojusies nelabvēlīga ģeopolitiskā situācija – Rietumi dažādi kavē Krievijas, kā arī krievu diasporas nostiprināšanos [139].

Kaut arī krievu prese neapšaubāmi simpatizē krievu sabiedriskajām un politiskajām organizācijām, tomēr tā neizslēdz arī to darbības kritisku vērtējumu. A. Gordejevs avīzē *Dinaburg* raksta: ”Savas trīs ceturtdaļas pilsetas iedzīvotāju runā krieviski, bet pilnvērtīgas, likumīgas krievu kopienas šeit nav. Toties biedrību.. rokai pirkstu trūkst, lai tās saskaitītu. Katrā ir sava valde, tiek organizētas (lai gan reti) kopsapulces, rakstīti darba plāni. Tikai, lūk, lai tos īstenotu, rokas par īsām – un pārdomātas kopējas akcijas krievvalodīgo tiesību aizstāvēšanai neizdodas [81].”

Acīmredzot Latvijas krievu kopienas un krievu sabiedrisko organizāciju vājā sadarbība saistīta ar to, ka nav panākta vienprātība jautājumā par krievu minoritātes nacionālo pamatinteresu izpratni Latvijā. To apliecina arī publikācijas krievu presē. Piemēram, avīze *Panorama Latvii* speciālā jaunatnei domātā pielikumā iepazīstina ar vairāku jaunu cilvēku, partijas biedru, domām. Viens no viņiem atklāja patieso cēloni, kāpēc iestājies TSP: “Man patīk, ka partijas programma virzīta uz to, lai Latvijas iedzīvotāji

nebūtu dalīti pēc nacionālās pazīmes [140].” Šādi uzskati nav reta parādība. Līdzīgi spriež arī populārais žurnālists N. Kabanovs, uzskatot, ka nacionālo īpatnību akcentēšana politiskajā ideoloģijā ir anomāla parādība. Viņš to uzsver, kritizēdams apvienības TB/LNNK pozīciju [121].

Krievu ekstrēmisms

Krievu prese maz uzmanības pievērš ekstrēmo politizēto organizāciju ideoloģijas un darbības atspoguļojumam. 2000. gadā atsevišķas krievu avīzes veltīja savu uzmanību krievu ekstrēmajām organizācijām Latvijā – *Krievu nacionālajai vienotībai* (labējie radikāļi) un *Nacionālboļševikiem* (kreisie radikāļi) [148, 149, 150, 151].

Plašākā publikācija bija ievietota avīzē *Panorama Latvii*: viens no Nacionālboļševiku līderiem V. Lindermanis piekrita sniegt interviu. Viņš stāstīja par šīs organizācijas darbību un savu pozīciju “revolucionārajā kustībā” [151]. Šī intervijs ir vienīgā šāda veida publikācija krievu presē, kurā aplūkots krievu ekstrēmisms XX gadsimta beigās. Pārējās publikācijas aprobežojas ar faktoloģisko materiālu publicēšanu par radikāļu grupējumu darbību, sastāvu, mērķiem, akcijām. Analīzes trūkumu krievvalodīgajā presē par šo problēmu var ilustrēt ar pašu žurnālistu vārdiem: “Tagad grūti nosaukt krievu ekstrēmistus Latvijā par ietekmīgām organizācijām.” Tomēr šo grupējumu mazskaitlisko sastāvu nevar uzskatīt par iemeslu, lai nepievērstu uzmanību šo ekstrēmistu ideoloģijai un darbībai. Krievu liberālā domāšana jau ir izveidojusi attieksmi pret tiem, diemžēl to nevar atrast krievu laikrakstos Latvijā.

Secinājumi

Sabiedrības informācijas līdzekļi ir viens no visspilgtākajiem pilsoniskās sabiedrības demokrātiskuma rādītājiem. Publikācijas sabiedrības informācijas līdzekļos (preses izdevumos) 2000. gadā liecina par ļoti plašu

etnopolitisko problēmu spektru, kā arī – par piedāvāto problēmu risinājumu dažādību.

Latviešu prese orientējas uz noteiktu sabiedrības daļu, respektīvi – latviešu auditoriju, kuras uztverē pilsonības problēmas, latviešu valodas apguve vai minoritāšu izglītība un minoritāšu tiesības nav pirmās pakāpes nozīmīguma jautājumi. Šis fakts arī izskaidro to, kāpēc latviešu presē 2000. gadā etnopolitikai veltīto publikāciju un tēmu klāsts ir ievērojami mazāks nekā krievu informācijas līdzekļos.

Savukārt krievu informācijas līdzekļi orientējas uz to Latvijas sabiedrības daļu, kurai ģimenes valoda ir krievu valoda. Šajos izdevumos uzmanība etnopolitiska rakstura publikācijās pievērsta galvenokārt minoritāšu, it sevišķi krievu minoritātes, tiesību, izglītības un valodas jautājumiem. Tātad informācijas telpu nošķirtība saglabājas un pastāv ne tādēļ, ka sabiedrības informācijas līdzekļi ir latviešu vai krievu valodā, bet gan tādēļ, ka tie ir orientēti uz krasi atšķirīgām lasītāju interesēm.

Latviešu informācijas līdzekļi sevišķi necenšas sniegt informāciju par (un vēl mazākā mērā – uzrunāt) to sabiedrības daļu, kuras apziņu ar sabiedrības informācijas līdzekļu starpniecību cenšas ietekmēt apvienībā PCTVL ietilpstošās partijas un krievu sabiedriskās organizācijas. Acimredzot latviešu informācijas līdzekļu žurnālistiem un redaktoriem neskaidrs ir jautājums par to, vai latviešu auditorijai ir jāorientējas tajā etnopolitiska satura informācijā, kas visvairāk interesē krievvalodīgo auditoriju, un vai ir jāakcentē uzmanība arī uz to nelatviešu problēmām, kuri ir apguvuši (un apgūst) latviešu valodu un cenšas iepazīties ar latviešu informācijas līdzekļos paustajām atziņām.

Krievu presē tiek publicēta informācija par latviešu sabiedrības interesēm, bet attiecīga satura publikācijas ir epizodiskas. Atsevišķos krievu laikrakstos ir pat veselas nodaļas ar informāciju no latviešu preses izdevumiem. Tomēr krievu izdevumi akcentē un lielāku uzmanību nereti pievērš tieši latviešu radikālajiem un nacionālkonservatīvajiem etnopolitiskajiem uzskatiem, līdz ar

to saasinot etnopolitiskās un psiholoģiskās attiecības sabiedrībā. Savukārt publikācijās par latviešu kultūras darbiniekiem krievvalodīgā prese veido pozitīvus psiholoģiskos tēlus, un šāda pieeja demonstrē labas Latvijas sabiedrības integrācijas perspektīvas kultūras jomā.

Latviešu prese necenšas piedāvāt apspriešanai kādus etnopolitiskus jautājumus un tematus, kas varētu ieinteresēt sabiedrību. Materiālu izvēle par etnopolitiskajiem jautājumiem ir pakārtota pašreizējām etnopolitiskajām aktivitātēm, ko izvirza politiķi, politiskās partijas vai nelatviešu sabiedriskās organizācijas un interešu aizstāvju grupas. Jāpiebilst, ka ar politiķu un valsts institūciju “aktivitātēm” ir jāsaista arī to bezdarbība vai vilcināšanās izlemt kādu svarīgu jautājumu, kas varētu ietekmēt etnopolitiku un sabiedrības integrāciju. Šim aspektam latviešu prese paretam pievērš uzmanību.

Krievu prese plašu un detalizētu uzmanību velta tām etnopolitiskajām aktivitātēm, kas tieši skar krievvalodīgo iedzīvotāju intereses. Tomēr, publiskojot šīs aktivitātes, to autori mēdz politizēt un ideologizēt nacionālo minoritāšu interešu aizsardzības jautājumus.

Lielākajos latviešu preses izdevumos ir ļoti maz publikāciju, kurās eksperti vai politiķi diskutētu par etnopolitiku un sabiedrības integrāciju. Publikācijās parādās tikai autoru atsauksmes par ekspertu viedokli, kā arī citāti no politiķu sacītā. Publikācijās trūkst valsts institūciju, politiķu un ministru precīzi formulēta viedokļa vai argumentācijas par to vai citu ar etnopolitiku saistītu jautājumu. Šis fakts liecina, ka valstī kopumā (arī politiskajām partijām) nav izstrādāta vienota un skaidri formulēta etnopolitika.

Krievu presē diskusijas par etnopolitiskiem jautājumiem ir krietni vairāk. Etnopolitisko viedokļu veidošanā aktīvi piedalās gandrīz visi pazīstamie krievu sabiedriskie darbinieki – politisko partiju pārstāvji, Saeimas un Rīgas domes deputāti, sabiedrisko organizāciju vadītāji, žurnālisti. Etnopolitiskās idejas aktīvāk pauž tieši sabiedrisko organizāciju vadītāji, nevis politiskās elites pārstāvji.

Latviešu prese savā argumentācijā bieži atsaucas uz demokrātijas un vispārcilvēciskajām vērtībām, uz Rietumu valstu pieredzi, starptautisko organizāciju ekspertu prasībām, kā arī uz Krievijas ārpolitiku un politisko spiedienu. Vienlaikus presē maz tiek akcentētas vietējās nacionālās intereses un vērtības. Turklāt minētā argumentācija bieži ir neprecīza; tā tiek intensīvāk izmantota tad, ja kādas problēmas risinājumu vai nu nevar parādīt kā Latvijas valstij un sabiedrībai svarīgu, vai arī – atsaucas uz tiem, lai iebiedētu auditoriju (par to liecina publikāciju virsraksti). Latviešu prese kopumā nespēj argumentēti pierādīt to, kāpēc etnopolitisko jautājumu risināšana un sabiedrības integrācija būtu aktuāla tieši Latvijas iekšpolitikas kontekstā.

Arī krievvalodīgās preses galvenais kritērijs, vērtējot Latvijas etnopolitiku, ir demokrātiskās un vispārcilvēciskās vērtības. Akcentējot krievvalodīgo iedzīvotāju lingvistiskās prasības, krievu prese lielu uzmanību pievērš pasaules praksei un piemēriem, lai pārliecinātu lasītājus, ka mēģinājumi uzlabot etniskās attiecības bez valsts un nacionālo minoritāšu aktīvas savstarpējas sadarbības nav iespējami. Krievvalodīgajā presē reti parādās publikācijas, kurās būtu sastopama analīze par krievu sabiedrisko organizāciju, politiku un kultūras darbinieku aktivitātēm. Pašvērtējuma trūkums ir viens no galvenajiem šķēršļiem pragmatiskas pozīcijas veidošanai par etnopolitiskajiem un sabiedrības integrācijas jautājumiem.

Latviešu informācijas līdzekļi parasti sadarbojas ar vieniem un tiem pašiem ekspertiem un politologiem, ar vieniem un tiem pašiem Saeimas deputātiem un politiķiem. Līdzīga parādība vērojama arī krievu informācijas līdzekļos. No tā izriet vairāki secinājumi. Pirmkārt, presē vāji tiek ievērots viedokļu dažādības princips, un bieži netiek pieļauta pretēju viedokļu konfrontācija. Otrkārt, etnopolitiskie jautājumi Latvijā gan ekspertu, gan politiķu vidū tiek izlemti šaurā cilvēku lokā, un bieži vien šo cilvēku piedāvātie risinājumi paliek nesaprotami plašākai sabiedrībai.

Latviešu prese nav veicinājusi, bet nav arī bremzējusi sabiedrības integrācijas procesu. Publikācijās par etnopolitiski jutīgiem jautājumiem vairumā gadījumu dominē neitrāli un racionāli, nevis nacionālradikāli un emocionāli spriedumi.

Krievu avīzēs autori sabiedrības integrāciju pamatā saista ar prasību saskaņot nacionālo minoritāšu (patiesībā krievu) intereses ar valsts attīstības interesēm. Tā kā krievu presē dominējošā izpratne par sabiedrības integrācijas politiku un tās ideoloģiju vairākos būtiskos jautājumos nesakrīt ar SIK paustajām atziņām un vērtībām, krievu informācijas līdzekļi SIP izstrādāšanai lielu uzmanību nevelta, jo cenšas popularizēt un aizstāvēt savu viedokli par sabiedrības integrācijas stratēģiju. Viskrasāk šis atšķirības jūtamas jautājumā par valodas, izglītības un nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzības politiku.

Atsauces

1. Grunckis G. Atgriežoties pie mītiem par nepilsoņiem // Diena. – 2000. – 21. jūn.
2. Muižnieks N. Jaunie mīti par nepilsoņiem // Diena. – 2000. – 8. jūn.
3. Pabriks A. Vai nepilsonim jāklūst par puspilsoni? // Diena. – 2000. – 3. jūn.
4. Urbanovičs J. Nepilsoņi un pašvaldību vēlēšanas // Diena. – 2000. – 7. febr.
5. Fridrihsone M. Uz spēles liktā cilvēka balss // Jaunā Avīze. – 2000. – 25. maijs.
6. Nagle G. Latviešu skolās mācās arvien vairāk krievu bērnu // Diena. – 2000. – 17. jūl.
7. Nagle G. Divvalodu izglītībai traucē skolotāju un grāmatu trūkums // Diena. – 2000. – 25. maijs.
8. Grīnuma I. Krievu skolas pāriet uz valsts valodu // NRA. – 2000. – 2. aug.
9. Čujanova E. Latviešu skolēni mācās krievu valodu // Rīgas Balss. – 2000. – 12. sept.
10. Ločmele N. Mazākumtautību aizsardzībā Latvija atzīst politiskus šķēršļus // Diena. – 2000. – 13. jūn.
11. Prasības Valodas likuma MK Noteikumu projektu sakarā // Diena. – 2000. – 11. jūl.

12. Ločmele N. Kreisie sāks plašus protestus pret valodas noteikumiem // Diena. – 2000. – 7. jūl.
13. Ločmele N. Cittautieši ceļ troksni, ierēdņi sola starptautiskos standartus // Diena. – 2000. – 12. jūl.
14. Ločmele N. Protestus pret valodas noteikumiem sāk ar “mīnu” pie MK // Diena. – 2000. – 12. jūl.
15. Neimanis G. Kreisie vērtēs noteikumus valodas likuma izpildei // NRA. – 2000. – 7. aug.
16. Rutkēvičs A. Kreisos neapmierina valodas noteikumi // NRA. – 2000. – 19. aug.
17. Ozoliņš A. Kad valodas šķiļas // Diena. – 2000. – 11. jūl.
18. Rodins A. Valodas dzirnas // Diena. – 2000. – 14. jūl.
19. Ruska R. Dzintra Hirša – valodas sargs // Lauku Avīze. – 2000. – 20. jūl.
20. Mūrniece I. Atkāpšanās valodas frontē // Lauku Avīze. – 2000. – 22. aug.
21. Mūrniece I. Likme, augstāka par valsts valodu // Lauku Avīze. – 2000. – 6. jūl.
22. Korņeva I. Dzintra Hirša: “Man patik runāt skaidru valodu” // Rīgas Balss. – 2000. – 1. sept.
23. Ločmele N. EDSO nepatik pārāk stingras valodas prasības // Diena. – 2000. – 16. jūn.
24. Prokopova E. EDSO vairāki priekšlikumi valodas noteikumiem // Diena. – 2000. – 8. aug.
25. Prokopova E. Stūls prasa mikstināt valodas noteikumus // Diena. – 2000. – 9. aug.
26. Prokopova E. EDSO ieteikumi ņemti vērā tikai daļēji // Diena. – 2000. – 10. aug.
27. Cera E., Kārklīņa I. Stūlam neesot lielu iebildumu pret valodas likuma noteikumiem // NRA. – 2000. – 8. aug.
28. Kuzmina I. Ko grib Stūls // Lauku Avīze. – 2000. – 10. aug.
29. Ločmele N. Valsts valodai tomēr būs sešas prasmes pakāpes // Diena. – 2000. – 3. aug.
30. Prokopova E. Valdībai jāsabalansē valsts valodas noteikumi // Diena. – 2000. – 21. aug.
31. Prokopova E. Valdība pieņem valodas noteikumus // Diena. – 2000. – 23. aug.
32. Bojārs G. Stūls pieliek punktu valodas noteikumu epopejai // Diena. – 2000. – 1. sept.
33. Kluinis A. Pieņem noteikumu paketi par valodu lietošanu // Rīgas Balss. – 2000. – 23. aug.
34. Belousova R. Ingrīda Labucka: “Valdība atrada vidusceļu” // Latvijas Vēstnesis. – 2000. – 1. sept.
35. Kreisie slavē valodas noteikumus // NRA. – 2000. – 26. aug.
36. Ķīmenis A. Jauni draudi latviešu valodai // Diena. – 2000. – 9. sept.
37. “Mums jāiemācās aizstāvēt savas tiesības”: intervija ar apvienības TB/LNNK priekšsēdētāja vietnieku Juri Dobeli // Lauku Avīze. – 2000. – 15. aug.
38. Ločmele N. Krievu prese dramatiski vērtē valodas jautājumu // Diena. – 2000. – 13. jūl.
39. Līcītis E. It kā svešķermenis ne savā valstī // Lauku Avīze. – 2000. – 8. aug.
40. Lācis V. Pietiek klusēt! // Lauku Avīze. – 2000. – 1. aug.
41. Cera E. Krievijai netiek valodas noteikumi // NRA. – 2000. – 26. aug.
42. Ločmele N. Naturalizācijai – pieci gadi // Diena. – 2000. – 10. febr.
43. Ločmele N. Eksperti: Vairākums nenaturalizēsies // Diena. – 2000. – 26. apr.
44. Ločmele N. Nepilsoņi – šķērslis ceļā uz ES? // Diena. – 2000. – 21. janv.
45. Ločmele N. Sumina 30000. naturalizēto pilsoņi // Diena. – 2000. – 8. jūn.
46. Kondrāts Ģ. “Lepojos, ka pārstāvu Latviju” // Lauku Avīze. – 2000. – 2. sept.
47. Krauja V. Latvijā kultūras plauks // Lauku Avīze. – 2000. – 1. aug.
48. Aldermane E. Sabiedrības integrācija nav vienreizējs akts, bet ilgstošs un individuāls process // Latvijas Vēstnesis. – 2000. – 10. janv.
49. Nīgals A. Par pilsonību, naturalizāciju un integrāciju // Latvijas Vēstnesis. – 2000. – 27. apr.
50. Trops J. Ventspilī sāk īstenot sabiedrības integrācijas programmu // Diena. – 2000. – 26. apr.
51. Arāja D. Zviedru nauda līdzēs integrēt sabiedrību // Diena. – 2000. – 8. apr.
52. Arāja D. Integrācijas īstenošanai trūkstot politiskās gribas // Diena. – 2000. – 10. nov.
53. Prokopova E. Sabiedrības integrācijas projekts gaida finansu mehānisma izveidi // Diena. – 2000. – 13. sept.
54. Avotiņš V. Labs darbs krustcelēs // NRA. – 2000. – 14. okt.
55. Ločmele N. Koālicija “iestrēgst” sabiedrības integrācijas jautājumā // Diena. – 2000. – 13. jūl.
56. Ločmele N. Politīki saņem asu kritiku par integrācijas vilcināšanu // Diena. – 2000. – 3. jūn.
57. Ločmele N. Politīki kavē integrācijas programmu // Diena. – 2000. – 20. jūn.
58. Sloga G. Rusifikācijas asni Putina paspārnē // Diena. – 2000. – 22. febr.
59. Širovs P. Krievija izvirza nosacījumus attiecībām ar Baltijas valstīm // Diena. – 2000. – 11. jūl.

60. Brauna A., Ločmele N. Jaunas vēsmas attieksmē pret Baltijas valstīm // Diena. – 2000. – 10. jūn.
61. Dieziņa S. Samazinājies pilsonības pretendentu skaits // NRA. – 2000. – 11. febr.
62. Ločmele N. Pērn pieaudzis pilsonības pretendentu skaits // Diena. – 2000. – 12. janv.
63. Dribins L. Etnopolitikas trumpji un tukšumi // Diena. – 2000. – 8. dec.
64. Apine I. Integrācija Latvijā un NVO loma // Universitātes Avīze. – 2000. – 28. nov.
65. Muižnieks N. Galējības vienojas kopējā dziesmā // Diena. – 2000. – 21. okt.
66. “Integrācijā iedrošināšana ir labāka par sankcijām”: intervija ar EDSO misijas Latvijā vadītāju P. Semnebiju // Diena. – 2000. – 23. dec.
67. “XXI gadsimta tendence ir integrācija”: intervija ar ANO īpašo sūtni Balkānu jautājumos K. Biltu // Diena. – 2000. – 29. nov.
68. Lēbers D.A. “Sabiedrības integrācija” Latvijā un Latvijas tēls pagātnē un nākotnē. // Latvijas Vēstnesis. – 2000. – 30. marts.
69. Pliner J., Buhvalov V. Kogda telega vperedī lošadi // Panorama Latvii. – 2000. – 27. janv.
70. Faļkov V. Ne nado podgoņatj detej jazikom // Vesti segodņa. – 2000. – 13. janv.
71. Zagovorīt ģi po latišķi russkaja Latgaliņa? // Vesti segodņa. – 2000. – 10. maijs.
72. Sļusareva E. Nacionālnotj: Šarikovs // Rigas Balss. – 2000. – 1. jūn.
73. Aršavskaja T. Starpvaloda ili “Lettonika” // Dinaburg. – 2000. – 1. febr.
74. Butāne O. Škola kak tvorčeskaja masterskaja // Novaja gazeta. – 2000. – 14. marts.
75. Starkova A. Komu on nužen, vtoroj jazik? // Čas. – 2000. – 6. jūn.
76. Popov V. Dvuhobčinnostj Latvii virosla iz političeskoj žadnosti // Vesti segodņa. – 2000. – 18. janv.
77. Kabanov N. Eti dvojakije russkije latvijci // Vesti segodņa. – 2000. – 15. marts.
78. Popov V. Vospolņit li integracija genofond titulņoj nacji? // Vesti segodņa. – 2000. – 10. janv.
79. Mitrofanov M. Pravila po izjatiju prjaņikov // Rigas Balss. – 2000. – 22. jūn.
80. Zajavļenije russkoj občini Latvii // Vesti segodņa. – 2000. – 12. jūl.
81. Arkadjev A. Virtualņij vizit prezidenta LR na rossijskuju zemļu // Vesti segodņa. – 2000. – 24. maijs.
82. Markarjan K. Jānis Jurkāns: “Normalņoje gosudarstvo na eži ņe postrojiš” // Vesti segodņa. – 2000. – 4. maijs.
83. Popov V. Vesenneje obostreņije // Vesti segodņa. – 2000. – 16. maijs.
84. Kabanov N. “Revanš Rigi”: trgovļa obrazom vraga // Vesti segodņa. – 2000. – 12. jūl.
85. Ušakov N. Ļubovj ili uvaženije? // Respublika. – 2000. – 17. marts.
86. Fedosejev L. Mif o “sta nacionālnotjah” // Čas. – 2000. – 14. febr.
87. Zajavļenije // Vesti segodņa. – 2000. – 18. jūl.
88. Ģilman A. Ili Kvebek dļa Latvii ne primer? // Vesti segodņa. – 2000. – 22. marts.
89. Ģilman A. Russkij - eto tot, kto Ļubit Rossiju // Vesti segodņa. – 2000. – 3. jūn.
90. Gerasimova T. Čitaķ po russki // Novaja gazeta. – 2000. – 13. apr.
91. Fedosejev L. Uslišaķ russkogo // Čas. – 2000. – 26. apr.
92. Fedosejev L. K zemļe obetovannoj // Čas. – 2000. – 26. apr.
93. Fedosejev L. Viboročnij podhod // Čas. – 2000. – 26. janv.
94. Arkadjev A. Jazik uže dovel do Brusseļa // Vesti segodņa. – 2000. – 30. jūn.
95. Makromenko V. Za jazik vzjaļisj i analitiki // Biznes i Baltija. – 2000. – 6. janv.
96. Kabanov N. Grimasi dvuhobčinnnoj poļitiki // Vesti segodņa. – 2000. – 3. apr.
97. Krasnitskij A. Kak eto uže bilo // Čas. – 2000. – 21. jūn.
98. Aršavskaja T. Kuda idjoķe, nacionālņije školi? // Obrazovanije i karjera. – 2000. – 26. janv.
99. Kabanov N. Vozmožen ģi massovij protest? // Vesti segodņa. – 2000. – 25. apr.
100. Pavlov E. Gimnazija ostajetsa krievu // Dinaburg. – 2000. – 16. marts.
101. Popov V. Najkrašči umovi dļa ridnoj movi // Vesti segodņa. – 2000. – 1. marts.
102. Gerasimova T. Učiķsja na rodnom jazike // Novaja gazeta. – 2000. – 11. apr.
103. Kak živjoš, nacionālņaja škola? // Obrazovanije i karjera. – 2000. – 26. janv.
104. Buhvalov V., Pliner J. Perevod na latišķij ili // Čas. – 2000. – 6. janv.
105. Frank B. 10 ļet poļitičeskogo bespravija // Vesti segodņa. – 2000. – 28. febr.
106. Pliner J., Buhvalov V. Učiťel protiv assimilaciji // Čas. – 2000. – 13. jūl.
107. Zajavļenije // Dinaburg. – 2000. – 6. janv.
108. Kommentarij k Zakonu LR “O gosudarstvennom jazike // Vesti segodņa. – 2000. – 10. janv. – 28. janv.
109. Stroj A. Očeredj k Putinu // Čas. – 2000. – 25. marts.

110. Ivanov i Ivanovs, davajte žiķ družno // Dinaburg. – 2000. – 3. febr.
111. Kabanov N. Recidiv “sovetskogo” mišljenija // Vesti segodņa. – 2000. – 17. febr.
112. Fedosejevs L. Ja toľko... // Čas. – 2000. – 1. apr.
113. Guščin V. Sķisnub zubi, skazaķ “da” ili... // Obrazovanije i karjera. – 2000. – 9. dec.
114. Guščin V. Boikot naturalizaciji: za ili protiv? // Obrazovanije i karjera. – 2000. – 8. marts.
115. Elkin A. M. Gorbačov: “Ne nado mskīķ!” // Vesti segodņa. – 2000. – 26. maijs.
116. Strugar T. Russkij rebjonok v latišķskoj škoľe // Čas. – 2000. – 1. sept.
117. Sļusareva E. Serdcu ne prikažeš // Vesti segodņa. – 2000. – 28. apr.
118. Mešķov O. Ja ne poņimaju, čto takoje naturalizacija // Vesti segodņa. – 2000. – 24. janv.
119. Kabanov N. Ļiteratura razvivajet “nacionalnije mifi” // Vesti segodņa. – 2000. – 2. maijs.
120. Gurin A. Kogda Rainis “neudoben” // Panorama Latvii. – 2000. – 4. janv.
121. Kabanov N. Kak “bogonosci” poroždajut terroristov // Vesti segodņa. – 2000. – 31. janv.
122. Apine I. Prava meņšinstv // Čas. – 2000. – 18. febr.
123. Sļusareva E. Zakon o jazike: vsjo eščo toľko načinajetsja // Vesti segodņa. – 2000. – 1. jūl.
124. Makromenko V. “Pravila “Hirši” vizivajut soprotivļenije // Biznes i Baltija. – 2000. – 17. jūl.
125. Stroj A. Russkaja pressa gotovit protivopjadije // Čas. – 2000. – 15. jūl.
126. Kabanov N. Jazik ne moķet biķ objektom prava // Vesti segodņa. – 2000. – 10. jūl.
127. Ronis E. Dva berega odnoj reki // Rīgas Balss. – 2000. – 29. maijs.
128. Dubrovskij V. Počemū bi ne sozdaķ klub družej “Panorami Latvii”? // Panorama Latvii. – 2000. – 14. aug.
129. Deņ roķdenija “Respubļiki” // Respubļika. – 2000. – 3. aug.
130. Žigure A. Ļubovj stoit dorogo // Rīgas Balss. – 2000. – 10. jūl.
131. Mitrofanov M., Giļman A. Kto ne riskujet - tot ne viigrivajet // Vesti segodņa. – 2000. – 11. sept.
132. Zaļetajev S. V interesah vsego latvijskogo obščestva // Panorama Latvii. – 2000. – 5. sept.
133. Elkin A. Nas zovut v neravnij boj // Vesti segodņa. – 2000. – 5. sept.
134. Giļman A. Narodam svojstvvenno ošibaķsja // Čas. – 2000. – 15. sept.
135. Ždanok T. Sumejem ļi obojtisj bez “avosj”? // Vesti segodņa. – 2000. – 14. sept.
136. Elkin A. Kak zatoptaķ novih dissidentov? // Vesti segodņa. – 2000. – 13. sept.
137. Stroj A. “Soglasije” ne soglasno s graždanskim nepovinoventijem // Čas. – 2000. – 12. sept.
138. Kabanov N. Latvija kak častnij russkij slučaj // Vesti segodņa. – 2000. – 6. jūn.
139. Gordejev A. Vzglad iz prošlogo na nastojaščije // Dinaburg. – 2000. – 24. febr.
140. Sokolova J. Molodije i serjoznije buduščije poliķiki // Panorama Latvii. – 2000. – 6. apr.
141. Ušakov N. Latvijskij sojuz graždani i metekov // Respubļika. – 2000. – 26. jūn.
142. Mackevič M. Biķ negraždanim boľeje unizitelno, čem naturalizovatsja // Latgales laiks. – 2000. – 19. apr.
143. Sļusareva E. Negraždane tože ļuģi // Rīgas Balss. – 2000. – 13. jūl.
144. Stroj A. Šestero pervih graždani vstupiļi v sojuz s “fioletovimi” // Čas. – 2000. – 31. maijs.
145. Harlanova I. “Delo česti i visokoj otvetstvennosti...” // Panorama Latvii. – 2000. – 22. sept.
146. Barbale A. Jesķ desjatisjačnij pretendent na graždanstvo // Rīgas Balss. – 2000. – 22. sept.
147. Stroj A. Graždanstvo dļa starļeja // Čas. – 2000. – 5. jūn.
148. Ušakov N. Ekstremisti v Latvii // Respubļika. – 2000. – 8. marts.
149. Golubev R. RNE: v krugē vtorem // Biznes i Baltija. – 2000. – 4. janv.
150. Kabanov N. Russkije bojeviki v objektivē Bi-Bi-Si // Vesti segodņa. – 2000. – 24. marts.
151. Dubrovskij V. Vladimir Linderman: “Mi partija nacionalnogo i socialnogo soprotivļeniija” // Panorama Latvii. – 2000. – 23. sept.
152. Volkovs V. Krievvalodigās jaunatnes dzimtās valodas vieta integrācijas procesā Latvijā. – Gr.: Integrācija un etnopolitika. – 2000. – 240.–250. lpp.
153. Volkov V. Mesto rodnogo jazika russkojazičnoj molodeži v integracionnih processah Latvii // Etnografičeskoje obozrenije. – Moskva, 1999. – Nr. 6. – s. 69–74.
154. Volkov V. Lingvističeskij princip samoorganizacii nacionalnoj identičnosti russkojazičnoj molodeži v Latvii // Pervij Vserossijskij Sociologičeskij kongress, tezisi dokladov. – S. Peterburg, 2000. – s. 323–324.
155. Zaļetajev S. Sujeta vokrug klassifikatora // Panorama Latvii. – 2000. – 28. aug.

156. Bartaševič A. Detskaja bolezņ "jazika" zaķanulasj // Vesti segodņa. – 2000. – 4. aug.
157. Buzajev V. Jazikovaja dubina stanovitsja bumerangom // Vesti segodņa. – 2000. – 30. jūn.
158. Ronis Ē. Jesļi ne pobeđa, to šag vperjod // Rīgas Balss. – 2000. – 1. janv.
159. Arkadjev A., Kazakov K. Kak nam vešajut lapšu na uši // Vesti segodņa. – 2000. – 9. aug.
160. Stroj A. Jazikovije pravila protivorečat konstitucij // Čas. – 2000. – 11. aug.
161. Videržki iz pisjma verhovnogo komissara OBSE po delam nacmeņšinstv Maksa van der Stula // Biznes i Baltija. – 2000. – 9. aug.
162. Stroj A. Jazikovim pravilam "propisan" kapitalņij, a ņe jevroremont // Čas. – 2000. – 9. aug.
163. Zaļetajev S. Raņše toľko privetstvoval, a teperj nastaivajet.. // Panorama Latvii. – 2000. – 15. aug.
164. Zajavļeņije Russkoj obščini Latvii // Vesti segodņa. – 2000. – 12. jūl.
165. Krumin A. Mi možem okazajsja vinuždenimi načaķ borjbu neparlamentskimi metodami // Panorama Latvii. – 2000. – 20. jūn.
166. Mitrofanov M. Pravila po izjatiju prjanikov // Biznes i Baltija. – 2000. – 30. jūn.
167. Dialog s nami ešče vozmožen // Vesti segodņa. – 2000. – 8. jūl.
168. Stroj A. Lingvističeskij bespredel otmeņili // Čas. – 2000. – 22. aug.
169. Sļusareva I. Ņegraždane tože ļudi // Rīgas Balss. – 2000. – 13. jūl.
170. Pilādzis M. Mi za integraciju političeskoj žizņi // Novaja gazeta. – 2000. – 8. jūl.
171. Elkin A. Krušeņije ilļuzij // Vesti segodņa. – 2000. – 2. dec.
172. Stroj A. Latvii pridjetsja ratificirovaķ konvenciju po zaščite nacmeņšinstv // Čas. – 2000. – 14. jūn.
173. Ronis Ē. Nazlo babuške otmorožu uši // Rīgas Balss. – 2000. – 15. maijs.
174. Fedosejevs L. "Stidļivij rasizm" // Čas. – 2000. – 15. jūn.

Papildliteratūra

1. Melvin L. DeFleur, J. Ball-Rokeach S. Theories of Mass communication. Longman Inc., NY., 1989.
2. Pētījums un rīcības programma "Ceļā uz pilsonisku sabiedrību". Ekspertu aptauja, Masu saziņas līdzekļu materiālu satura analīze. – Rīga, 1998.
3. Šulmane I. Divas informācijas plūsmas Latvijā: etniska, profesionāla vai ideoloģiska dilemma. Semināra "Masu mediju loma integrācijas procesā" materiāli. – 1999. – 26. maijs.

Pārskatā veiktā analīze uzskatāmi parāda, ka Latvijā ir daudz etnopolitikas aktieru. Līdz ar to ir arī daudz un dažādu etnopolitiska rakstura impulsu un augsta kopējā etnopolitisko aktivitāšu intensitāte. Galvenie etnopolitikas subjekti ir valsts institūcijas, partijas, sabiedriskās organizācijas, sabiedrības informācijas līdzekļi, atsevišķi indivīdi. Personas, kuras nodarbojas ar etnopolitiku, ne vienmēr ir etnopolitiski izglītotas. Tādējādi plaši izplatās “etnopolitiskais amatierisms”, nereti pat valsts institūcijās. Tas savukārt ir viens no iemesliem, kādēļ krievvalodīgo iedzīvotāju vidū ir iesakņojies uzskats, ka tieši amatpersonas (valsts institūcijas) izraisa krievvalodīgo iedzīvotāju vidū “aizvainojuma un sašutuma jūtas”.

Likumsakarīgi, ka latviešiem (atšķirībā no krieviem) nav ietekmīgas sabiedriskās organizācijas, kas nodarbotos ar etnopolitiskiem jautājumiem. Citiem vārdiem, latvieši paļaujas uz to, ka viņu intereses aizstāv politiskās partijas un valsts institūcijas, kuras rīkojas likuma vārdā. No aktīvas (un emocionālas) etnopolitiskās rosības nomaļus stāv arī nozīmīgākie latviešu informācijas līdzekļi. Šādu sakārtojumu principā arī var uzskatīt par vēlamo etnopolitisko kompetenču sadalījuma veidu un modeli.

Atšķirīgā stāvoklī atrodas Latvijas krievi, kuri nepaļaujas uz to, ka arī viņu etniskās

intereses aizstāv likumi un valsts institūcijas. Tādēļ krievvalodīgās kopienas aktivizē savus etnopolitiskos mērķus ar sabiedrisko organizāciju starpniecību un etnisko interešu aizstāvēšanas nolūkā politizē savu darbību, saistot to ar partijām (šajā gadījumā ar Saeimas opozīcijas partiju apvienību – PCTVL). Raksturīgi, ka šim sabiedrisko organizāciju un politisko partiju tandēmam ir pievienojies arī vēl “trešais spēks” – krievu preses izdevumi. Šī “alianse” sāka veidoties jau pirms 2000. gadā, taču nostiprinājās valodas politikas krīzes apstākļos un šajā laikā kļuva par ietekmīgu etnopolitisku un organizatorisku spēku nelatviešu vidū. Šo sakarību kontekstā plaši izplatītais uzskats, proti, ka Latvijā nav iespējami etniski konflikti, vairs neatbilst patiesībai; šāds uzskats ir pārvērties par stereotipu.

2000. gads etnopolitiskā nozīmē nebija veiksmīgs, un šo gadu nevar raksturot kā etniskās integrācijas gadu Latvijā. Mūsu valstī virmoja lielas etnopolitiskās kaislības, kas padziļināja sabiedrības atsvešinātību. To izraisīja neveiksmes valodas politikā, kas, kaut arī radīja etnisko spriedzi valstī vairāku mēnešu garumā, būtiskus priekšnoteikumus, lai stiprinātu Latvijas sabiedrībā latviešu valodas statusu, neradīja.

No vienas puses, mūsu sabiedrībai ir raksturīga augsta etnopolitiska aktivitāte un

plaši sazarota etnopolitiska pašdarbība. Latvija kā valsts tikai iegūtu, ja etnisko aktivitāšu intensitāte mazinātos, ja etnopolitikas veidotāji kļūtu profesionālāki un pilsoniskā nozīmē atbildīgāki, proti, – spētu saistīt atsevišķas etnopolitiskās darbības un pasākumus ar perspektīviem valsts attīstības mērķiem un interesēm, ar sabiedrības integrācijas idejām. No otras, neskatoties uz iepriekš minēto stāvokli, pie mums nenotiek diskusijas par vēlamo etnisko attiecību sakārtojuma veidu, par metodēm, ar kuru palīdzību ir iespējams pārvarēt etniska rakstura pretrunas, citiem vārdiem, – netiek domāts par sabiedrības attīstības etnopolitisko modeli sabiedrības integrācijas procesa kontekstā.

2000. gads arī sabiedrības integrācijas sakarā bija mazāk veiksmīgs nekā iepriekšējais – 1999. gads. Ja šajā gadā notika plašas diskusijas par sabiedrības integrāciju un daudzi tūkstoši Latvijas iedzīvotāju ieguva priekšstatu par to, kas ir integrācija un kāda ir tās loma un nozīme sabiedrībā, tad uzsāktā diskusija strauji pārtrūka 2000. gadā, jo savlaicīgi netika izveidotas sabiedrības integrāciju veicinošas institūcijas (SIF, Sabiedriskā konsultatīvā padome, sabiedrības integrāciju koordinējošā valsts institūcija). Valdība neveica pasākumus, lai praktiski (un finansiāli) atbalstītu un veicinātu integrācijas procesu valstī. Diskusiju un sabiedrības integrāciju veicinošu pasākumu vietā drīz vien stājās dezintegrējoši etnopolitiska rakstura publiski mītiņi un ielu akcijas.

2000. gada beigās tika pabeigta SIP

izstrāde un iesniegta apstiprināšanai valdībā. Ja programmas īstenošana tiks uzsākta un ja tā notiks veiksmīgi, mainīsies arī etniskās attiecības valstī un nozīmīgākas kļūs sabiedrību vienojošās vērtības.

Galvenie ieteikumi

I

Valsts institūcijām ir jāatturas no aktīvas un vienpusīgas etnopolitiskās rosības, tā vietā liekot sabalansētu majoritātes un minoritātes attiecību līdzsvarojošu politiku. Latvijas sabiedrība tikai iegūtu, ja atklāta (un it sevišķi neprofesionāla) etnopolitiskā darbība valsts institūciju līmenī mazinātos un tā tiktu aizstāta ar kultūras attīstību un sabiedrības integrāciju veicinošiem pasākumiem.

Latvijas iekšpolitikā kopumā un civil dienestā it sevišķi ir jāatsakās no tradīcijas publiskās un profesionālās dzīves priekšplānā izvirzīt personas etniskās piederības konstatāciju, etnisko atšķirību uzsvēršanu un no tās izrietošos vērtējumus. Jāatsakās no tautības ieraksta pasē.

Saeimas frakcijām ir jāvienojas par jauna likuma izstrādi un pieņemšanu, kas noteiktu nacionālo minoritāšu tiesības un pienākumus valstī, beidzot jāizstrādā un oficiāli jāapstiprina arī nacionālās minoritātes definīcija.

Saeimai jāratificē *Eiropas Padomes Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību*, formulējot atrunas, kas uzsver Latvijas specifiskos apstākļus.

Nepieciešams izveidot, iespējams, Tieslietu ministrijā, departamentu, kurā strādātu profesionāli sagatavoti un pietiekama skaita darbinieki, kas koordinētu: 1) valsts sadarbību ar nacionālajām minoritātēm; 2) valsts institūciju sadarbību etnopolitikas jomā. Jāpalielina līdzekļu apjoms minoritāšu kultūras aktivitāšu veicināšanai un tādu projektu īstenošanai, kas sekmē minoritātes kultūras, valodas un tradīciju saglabāšanu un pilnveidošanu, tādējādi bagātinot Latvijas kopējo kultūras vidi. Jāparedz arī pastāvīgs valsts līdzfinansējums svarīgākajiem minoritāšu kultūras pasākumiem. Valstij un pašvaldībām jāatbalsta (minoritāšu) skolas, lai tās attīstītos ne vien par izglītības, bet arī par kultūras iestādēm.

Kultūras ministrijas sastāvā jāizveido nodaļa minoritāšu kultūras dzīves jautājumu koordinēšanai un atbalstīšanai, kā arī metodiskās palīdzības sniegšanai.

TM SID sākt aktīvāk pildīt savus tiešos pienākumus un funkcijas, koordinējot integrācijas procesu valstī, popularizējot ar sabiedrības informācijas līdzekļu starpniecību sabiedrības integrācijas valstisko un pilsonisko nozīmi, informējot sabiedrību par integrācijas reālo gaitu un problēmām. SID jāuzņemas iniciatīva, lai sagatavotu un divas reizes gadā izdotu informatīvu biļetenu par sabiedrības integrācijas procesu valstī.

Ņemot vērā to, ka vidusskolas absolventiem tiek izvirzītas augstākas latviešu valodas prasības, nekā nepieciešams naturalizācijas eksāmenā, vidusskolas izlaiduma latviešu valodas pārbaudījumus ieteicams

apvienot ar naturalizācijas eksāmenu. Šo eksāmenu apvienošana stimulētu gan latviešu valodas apguvi krievu mācībvalodu skolās, gan arī naturalizācijas procesu.

Lai īstenotu tādu izglītības politiku, kas nešķēļ, bet integrē sabiedrību, nepieciešams izdarīt politisku izvēli. Pirmkārt, ja paliek spēkā noteikums, ka 2004. gada 1. septembrī valsts un pašvaldību vispārējās vidējās izglītības iestāžu desmitajās klasēs mācības tiek uzsāktas tikai valsts valodā, tad turpmāko gadu laikā (sākot jau ar 2001. gadu) izglītības sistēmā, lai sagatavotu skolas ar krievu mācībvalodu šādai pārejai, neapdraudot tajās izglītības kvalitāti, ir jāiegulda papildu investīcijas. Otrkārt, ja šādas finansiālas iespējas valstī nav, tad jāatsakās no ieceres 2004. gadā uzsākt minēto reformu, pārceļot to uz 2008./2009. mācību gadu, vienlaikus pievēršot nopietnāku uzmanību bilingvālās izglītības reformai. Šajā laikā arī krievu minoritātei jāizdara izvēle par labu krievu minoritātes skolu attīstībai.

Izmantojot Ventspils pašvaldības pieredzi, arī citām pašvaldībām nepieciešams uzsākt sadarbību ar nepilsoņiem un izveidot Konsultatīvās sabiedriskās padomes pašvaldības sadarbībai ar cittautiešiem un nepilsoņiem. Šādu sadarbību vēlams attīstīt visām lielākajām pilsētām, vispirms jau Rīgas, kā arī Liepājas, Daugavpils, Jelgavas, Jēkabpils u. c. pilsētu domēm. It sevišķi Latgalē – Daugavpilī, Rēzeknē, Krāslavā un citur. Konsultatīvo padomju darbā akcentējama arī latviešu kultūras un latviešu dzīves veida attīstība pilsētā un novadā.

II

Politiskajām partijām jāpievērš nopietnāka uzmanība etnopolitiskajiem un sabiedrības integrācijas procesiem, jāpārvar aizspriedums, ka etnopolitika ir mazsvarīgs sabiedrības dzīves komponents, kam var atļaut attīstīties pašplūsmā. Jāpievērš lielāka uzmanība politiķu etnopolitiskajai izglītošanai un pašizglītibai.

Latviešu politiskajām partijām ieteicams plašāk iesaistīt savā organizācijā jauniešus un uzsākt dialogu arī ar nepilsoņiem – izskaidrot viņiem Latvijas valsts etnopolitiskos mērķus un uzdevumus, savas partijas nostāju sabiedrības integrācijas sakarā. Šāda sadarbība palīdzētu politiskajām partijām izprast nepilsoņu problēmas un pieņemt racionālu lēmumu par nepilsoņu tiesībām piedalīties pašvaldību vēlēšanās.

Latvijas Ceļa, bet it sevišķi *Tautas Partijai* atklāt sabiedrībai savus etnopolitiskos uzskatus un attieksmi pret sabiedrības integrāciju, tādējādi veicināt valsts etnopolitisko stabilitāti.

Saeimas politiskajām partijām ieteicams apspriest *Eiropas politisko partiju hartu pret rasismu sabiedrībā* (*Charter of European Political Parties for a Non-Racist Society*) un to parakstīt, līdzīgi kā to darījušas citas Eiropas valstu demokrātiskās partijas. Iniciatīvu šajā gadījumā vajadzētu uzņemt Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai.

Organizētās minoritātes ir samērā viegli mobilizēt politiskiem mērķiem, to izmanto un, iespējams, turpmāk arvien biežāk cen-

tīsies izmantot partijas savu politisko mērķu sasniegšanai. Manipulācija ar nacionālo minoritāšu problēmām var radīt etnisko spriedzi, ko ne vienmēr var viegli un ātri novērst. Lai mazinātu nacionālo minoritāšu politisko mobilizāciju, valsts institūcijām nepieciešams ne tikai uzturēt dialogu ar minoritāšu organizācijām, bet arī atbalstīt šo organizāciju kultūras centienus.

Etnopolitiskās attiecības valstī mēdz pasliktināties vēlēšanu kampaņas laikā, kad atsevišķas politiskās partijas cenšas izspēlēt “etnisko kārti”, lai vairotu savu piekritēju balsis. SIF un Konsultatīvajai padomei (pēc to izveidošanas) jāpievērš uzmanība šai problēmai un jāizstrādā paņēmieni, kā ierobežot šāda veida aktivitātes, izmantojot pieredzi, kas gūta nevalstiskajās organizācijās, un plaši izmantojot atklātības un informācijas publiskošanas principu.

III

Ja minoritāšu sabiedriskajām organizācijām, kuras ir tendētas uz etnopolitisku rosību, neveidojas stabili un lietišķi kontakti ar valsts institūcijām, tās mēdz politizēties un saistīt savu mērķu īstenošanu ar politiskām partijām. Šāda sadarbība neveicina minoritātes kultūras attīstību, toties padara atsevišķas tās organizācijas politiski atpazīstamas. Raksturīgi, ka etnopolitiski aktīvas Latvijā ir tikai krievu sabiedriskās organizācijas un dažas krieviski orientētās ukraiņu un baltkrievu organizācijas. Kopumā Latvijas nekrievu minoritātes galveno uzmanību velta savas minoritātes kultūras un izglītības

attīstībai. Ja krievu organizācijas aktīvāk pievērstos krievu minoritātes kultūras un arī skolu attīstībai, tad acīmredzot mazāka būtu arī to interese par etnopolitiku. Valstij un pašvaldībām jāturpina meklēt iespējas, kā finansiāli atbalstīt minoritāšu organizāciju kultūras centienus, deleģējot tām atbilstošās funkcijas. Šādu funkciju deleģēšana nav ieteicama tām minoritāšu organizācijām, kuras nodarbojas ar etnopolitiku.

NVO sistēmā ieteicams aktivizēt jauniešu līdzdalību sabiedrības integrācijā.

IV

2000. gadā Latvijas informācijas telpa joprojām bija sadalīta divās daļās – uz latvisko un uz krievvalodīgo vērtību sistēmu vērstā. Socioloģisko pētījumu dati liecina, ka zināms skaits nelatviešu regulāri lasa latviešu preses izdevumus. Sabiedrības integrācijas procesa veicināšanai un latviešu valodas apguves uzlabošanas nolūkā nelatviešu vidū ir svarīgi, lai latviešu preses izdevumi uzrunātu arī šos lasītājus un publicētu informāciju par viņu problēmām, tostarp sabiedrības integrācijas sakarā.

Lai veicinātu preses izdevumu objektivitāti, atspoguļojot Latvijas etnopolitiskās problēmas, nepieciešams veikt regulāru sabiedrības informācijas līdzekļu analīzi un veicināt žurnālistu sadarbību ar zinātniski pētnieciskajām institūcijām, kas veic pētīju-

mus par etnopolitiku, sabiedrības integrāciju un preses lomu sabiedrībā.

Ieteicams rīkot etnopolitikā kompetentu zinātnieku un politiķu diskusijas latviešu un krievu valodā Latvijas televīzijā un radio.

V

Pārskata gadā sabiedrības integrācijas process nav bijis mērķtiecīgs. Darbība SIK noteiktajos darbības virzienos nav bijusi iespējama tādēļ, ka ir aizkavējusies SIF izveide. Līdz ar to sabiedrības integrācijas procesam netiek piesaistīti finansu līdzekļi un aizkavējas integrācijas projektu īstenošana. Nav bijis arī iespējams uzturēt dialogu ar minoritāšu un citām nevalstiskajām organizācijām. Šāda dialoga uzturēšana ir viena no galvenajām prasībām, lai izvairītos no etnopolitiskajiem saspīlējumiem. Etnopolitiskā krīze 2000. gada vasarā nebūtu ieguvusi tik plašus apmērus, ja darbību būtu uzsākušas integrācijas procesu atbalstošās institūcijas.

Turpmākā sabiedrības integrācija Latvijā būs atkarīga no SIP īstenošanas mērķtiecīguma. Lai iegūtu iespēju izvērtēt sabiedrības integrācijas procesa norisi, nepieciešams veikt šī procesa politikas analīzi arī par 2001. gadu. Šādu analīzi ir sevišķi nepieciešama SIP īstenošanas sākuma periodā.